

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NIC FIELDS

OSPREY BÜYÜK KOMUTANLAR

POMPEIUS

ÇEVİRİ SAMET ÖZGÜLER

Kronik

NIC FIELDS - YAZAR

Kariyerine biyokimyacı olarak başladıktan sonra Britanya Kraliyet Deniz Piyadeleri'ne katıldı. Silahlı kuvvetlerden ayrıldığında ise akademiye geri dönerek Newcastle Üniversitesi'nde Antikçağ Tarihi alanında doktora yaptı. Atina'daki İngiliz Okulu'nda müdür yardımcılığı ve Edinburg Üniversitesi'nde Antikçağ tarihi okutmanlığı görevlerinde bulunmuştur. Güneybatı Fransa'da yaşamakta ve serbest araştırmacı olarak kariyerini sürdürmektedir.

PETER DENNIS - ÇİZER

1950 yılında doğdu. "Look and Learn" gibi çağdaş dergilerden esinlenerek, Liverpool Art College'da resim okudu. Peter o zamandan beri yüzlerce kitaba katkıda bulunmuştur, bunlar aralarında birçok Osprey kitabının da dahil olduğu çoğunlukla tarih kitaplarıdır. Büyük bir savaş oyuncusu ve tasarımcı olan Dennis, Nottinghamshire'da bulunuyor.

SAMET ÖZGÜLER - ÇEVİRİ

1994 yılında Ankara'da doğdu. 2017'de İstanbul Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Eskiçağ Tarihi Kürsüsü'nde yüksek lisans eğitimine devam eden Özgüler'in Caesar, Ammianus Marcellinus ve Vegetius çevirileri vardır.

NIC FIELDS

OSPREY BÜYÜK KOMUTANLAR

POMPEIUS

ÇEVİRİ SAMET ÖZGÜLER

Kronik

POMPEIUS

NIC FIELDS

KRONİK KİTAP: 210

Osprey Resimli Tarih Dizisi: 8

YAYIN YÖNETMENİ

Adem Koçal

ÇEVİRİ

Samet Özgüler

EDİTÖR

Emir Yener

KAPAK TASARIMI

Kutan Ural

MİZANPAJ

Kronik Kitap

1. Baskı, Mayıs 2021, İstanbul

ISBN

978-625-7631-22-8

KRONİK KİTAP

Şakayıklı Sk. N°8, Levent

İstanbul - 34330 - Türkiye

Telefon: (0212) 243 13 23

Faks: (0212) 243 13 28

kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayınlık

Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com

[f](#) [t](#) [@](#) [kronikkitap](#)

BASKI VE CİLT

Optimum Basım

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1

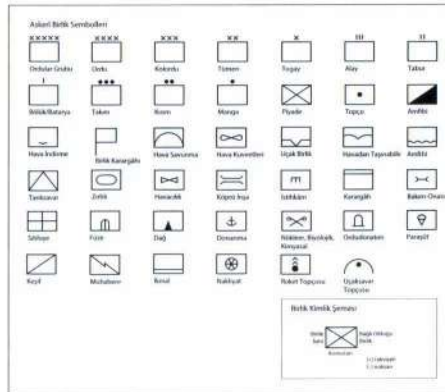
34295 K. Çekmece / İstanbul

Telefon: (0212) 463 71 25

Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI

2012, Osprey Publishing, part of Bloomsbury Publishing Plc, "Pompey" özgün adıyla Osprey Publishing tarafından yayınlanan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik A.Ş. aittir. Hiçbir şekilde yazılar ve görseller kopya edilemez, taklit edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Giriş	4
Gençlik Yılları	6
Askerlik Hayatı	11
Kader Saati	15
Rakip Komutanlar	33
Savaş Bittikten Sonra	43
Komutanın Zihninde	54
Kelimelerde Bir Hayat	59
Kaynakça	62
Sözlükçe	63
Dizin	64

GİRİŞ

Gnaeus Pompeius Magnus karmaşık bir karakterdi ve birçok açıdan bir bilmeceydi. Tarihe "Büyük Pompeius" namıyla mal olmuş bu adamın karakteri, diğer her kişi gibi çift yönlüydü ama onun özelinde bu karşıt yönler en uçlarda dolaşıyordu. Doktor Jekyll ile Bay Hyde öyküsünü hatırlatan Pompeius'un aydınlık yüzü parlak, vatansever ve yetenekliken karanlık yüzü zalim, küstah ve zorba; inatçı bir canavardı adeta. Elde ettiği başarıların Pompeius'un başını döndürdüğü iddia edilebilir. Onun bu her iki yüzü de eşit derecede gerçektir. Kendisi ayrıca deha sahibi, zaman zaman askeri mucizeler yaratan bir eylem adamıydı. Hep övgüye, kendisine hayranlık duyulmasına muhtaçtı. Onun hakkındaki her şey gerçekte olabileceğinden daha azametli, acımasız ve hesaplıydı. Soğukkanlı bir adam değildi. Homeros'un küstah ve pervasız kahramanları gibi ağlar, öfkelenir ve kendine çeki düzen verir, muhteşem icraatlarıyla böbürlenir ve düşme ihtimaline karşı dehşet içinde tetikte beklerdi. Pompeius, Geç Cumhuriyet dönemi olaylarında öylesine öne çıkar ki rakiplerine tepeden bakan muazzam cüssede bir dev gibi görünür. Rakiplerinin çoğu da şüphesiz, asil bir soydan gelmeyen bu adamı kabadayı ve hödük olarak görüyordu.

Bunlar en çıplak gerçeklerdir. Hepimiz Caesar'ın bunları ne derece çarpıttığını ve binnetice tarihin, gerçeğin ve dürüst rekabetin nasıl ağır bir darbe aldığını biliriz. Bir düşmana karşı iki güçlü silah kullanılabilir: kılıç ve kalem. Caesar bu ikisinde de ustaydı. Kılıç gücünü cesaret ile yetenekten alır ki her iki hasletten de Caesar'da bolca vardı. Kalem ise zaferini gerçek ile de kazanabilir uydurma yoluyla da. Caesar doğrudan yalan yazmak veya gerçekleri çarpıtmak suretiyle kolayca Odysseus rolü oynayabilmiştir. Maharetle kullanıldıklarında kelimeler sihirli dirler. Ayrıca Caesar hem asil soydandı hem de dahi bir yazardı.

Burada Caesar'ın *Commentarii*'sinin gerçeklerden ziyade uydurmalar içerdiğini kesinlikle iddia etmiyorum, ancak söz konusu eseri incelemeye koyulan kişi, Büyük Pompeius'un bundan çok daha iyisini hak ettiğini hisseder. Caesar'ın yazılı belagati muhteşem olduğu kadar yanıltıcıdır da. *Commentarii*, Pompeius'un kendi askeri bilek gücüne çaresizce bağımlı bir devlette anayasal hizmetkar olarak kalmak istediğini belirtmekte haklıdır. Öte yandan, onun bir korkak ve avanak olduğunu ima ederken tamamiyle hatalıdır ki bu belki de ideolojik sebeplerden veya çok daha açık ve basit bir sebep olan dümdüz kıskançlıktan ileri geliyor olmalıdır. Pompeius'ta eksik olan şey fiziksel cesaret değildi. Burada insan kendisini 'neden' diye

sormak zorunda hissedebilir. Sonuçta söz konusu kişi, daha 24 yaşındayken bir kan ve galibiyetler seli içinde zafer alayı kutlamış ve 35 yaşındaki ikinci zafer alayından sonra başka hiçbir kamu görevinde bulunmadan dosdoğru konsül yapılmış olan Romalı Büyük İskender'di. Kimilerine göre askeri başarıları Makedonyalının hemen ardından gelen, hatta diğerlerine göre ona denk olan; güç ve gizem soluyan bir tanrı gibi Geç Cumhuriyet sahnesine yürüyen bu adama, yetenekli yazar gölge etmiştir. Burada Talleyrand'ın tek dizelik aforizması akla düşer: İlk bir saati sağ atlatan yalanın artık sırtı yere gelmez. İşte tarih bu şekilde yeniden yazılmış, asi meşrulaşırken mağlup da asileşmiştir. Eğer Pompeius'un şansı yaver gitse ve yenilgiye uğrayıp ölmeseydi belki o da kaleme sarılabilirdi. Nihayetinde, Pompeius'un iktidar ve şöhrat yolundaki hızlı yürüyüşünü mümkün kılan alametifarikalarından biri, kendi reklamını yapma hususundaki deha sayılacak kabiliyetiydi.

Pompeius, kendisini harekete geçiren iç güçlere ve hayatının zihnindeki yansımalarına sarahatle kılavuzluk edecek bir *commentarii* bırakmamıştır. En mutedil ifadeyle, partizanlık gerçeği gizler. Fakat önyargılardan arınmış bakarsak şurası gerçek ki Caesar ancak başarılı bir hayduttur ve Pompeius da ondan bir gram daha iyi olmadığı gibi her ikisi de dünyanın yekdiğerini kaldıramayacak kadar küçük olduğunu düşünmektedir. Bunlardan hangisinin Roma'yı yönetme iddiasında daha haklı olduğu tartışmanın bir parçası değildir, zira ikisi de haksızdı. Dört dörtlük performans sanatçıları olan bu iki şovmen, Roma'daki hoşnutsuz ve ezilen çoğunluğa liderlik etmek için yarışıyor ve Roma'nın kadim ihtişamını zimmetlerine geçirmeye çalışıyorlardı. Kelimenin düz anlamıyla "popülist-halkçı" değillerdi ama 'halk' hakkında epeyce kelam etmişlerdi. Bu adamlar, kitlelerin hayranlık, aristokratların ise hasımlık beslediği otokratlardı. Lakin Caesar, siyasi üstünlüğü elde edip sürdürmek için propagandanın ne kadar önemli olduğunu ayırımına varmış bir otokrattı ve her ne kadar duygusuz bir kişilik olsa da, Roma'da sembollere yüklenen önemi biliyordu. Buna mukabil Pompeius, ne keskin zekalı bir siyasetçi ne de yetenekli bir propagandacıydı ve nihayet kendi kendini yok etti.

İtibar yaratılabilir bir şeydir ve eğer Caesar'ın iyi yapabildiği bir şey varsa o da propagandaydı. Kamuoyunun düşünme şekli tarih boyu hep sabit bir şablona oturmuştur: Kötü zamanlarda, ortaya çıkacak tek bir kişi bütün farkı yaratıp gidişatı tersine döndürecektir. İyinin kötüyü, erdemin kötülüğe, veya ışığın karanlığa karşı zaferi gibi dramaların kisvesinde günümüzde de tanıdık bir temadır bu. Lakin değerler değiştikçe kişilerin geçmişe bakışı ve göçüp gitmiş tarihsel aktörlere dair yargısı da değişir. Eski mitlerin yerini yenileri alırken geçmişin kötülükleri bugünün kahramanları, bugünün kahramanları da geçmişin kötülükleri olup çıkar. Kahramanları kahraman yapan, dinamik ve baştan çıkarıcı karakterleridir -yoksa kahraman olmazlardı- fakat sıradan çoğunluğun gözünde kahramanları yaratan şey nedir? Cevap: genellikle daha yaşlı ve dünyalığını yapmış bir zorbayı, kötü adamı veya kahramanı tepeleyerek kazanılan zafer.

Pompeius'un yaklaşık MÖ 70 yılına tarihlenen mermer büstü (Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 999). O tarih itibarıyla, Roma'daki halk kitleleri arasında müthiş bir itibar kazanmıştı bile; ayrıca, dönemin en ünlü komutanıydı. Bu genç taşralı, Sulla rejimi adına İtalya, Sicilya ve Afrika'da olağanüstü zaferler kazandı gibi İberya'da daha yeni elde ettiği galibiyetlerle ikinci kere zafer alayı kutlama ve ilk kez konsüllüğe seçilme hakkı kazanmıştı. Bu büst gururlu, şatafatlı ve gösterişli; halkın idolü haline gelmiş ve istikbalî parlak Pompeius'u betimliyor (Fields-Carré Koleksiyonu).

Kahramanlardan çok sayıda yoktur, bizim hikâyemizdeki kahraman ise tarihin belli bir dönemine eksen teşkil etmiş, fakat daha sonra da görmezden gelinmiş büyüleyici kişiliklerden biridir. Pompeius kendi başına bir şahsiyet olarak arada bir akademik metinlerde ortaya çıkar; diğer zamanlarda ise, şaşırtıcı derecede kısa bir anlığına şöyle bir görüldükten sonra mum ışığı gibi kırıştığı arka plana geri döner. Elinizde tuttuğunuz inceleme, Pompeius'u kendisine karşı adil davranması beklenecek son kişi olan Caesar'ın bakış açısına sıkışmadan ele almayı, onun seferlerini önyargısız ve ayrıntılı bir şekilde inceleyip komutanlığını değerlendirmeyi amaçlıyor. Hedefimiz, Büyük Pompeius'u laf ebesi Caesar'ın yardımcı karakteri olmaktan çıkartıp esas karakter haline getirmektir.

GENÇLİK YILLARI

MÖ 106 yılının 26 Eylül günü doğan Pompeius, ilk askeri eğitimini babası Gnaeus Pompeius Strabo'dan aldı (Vell. 2.29.3, 53.4, Plin. HN 37.13) ve MÖ 91-88 yıllarındaki Müttefikler Savaşında babasının ordusunda hizmet ederken ilk deneyimini kazandı. Picenum'daki Asculum kuşatmasında bulunduğu, Pompeius Strabo'nun *consilium*'una (danışma kurulu, *ILLRP* 515.8) dair bir kayıtlı da desteklenir. Ayrıca, Marius ile Octavius arasında daha sonra yaşanacak olan krizde de bir şekilde yer almıştı (Dio 36.25.2). Pompeius Roma tarihindeki bu en önemli ve endişe verici dönemlerden birinde işte bu şekilde yetişkinliğe adım atmıştır. Bu dönem, orduların karşılıklı hareketleriyle, siyasi çalkantılarla, bulanık ittifaklarla ve mağluplara kesilen acımasız hesaplarla ünlüdür.

Pompeius, babasından sadece İtalya'daki geniş mülklerini değil ama ayrıca itibarsızlığı da miras alacaktı. Görünen o ki, Pompeius Strabo'nun ölümünden sonra, Asculum'daki ganimetleri çalmakla suçlanmışsa da bu ithamlardan bir şey çıkmamıştır. Babası, Müttefikler Savaşı esnasında MÖ 89 yılında konsüllük yapmış ve görevi esnasında, kuzeydeki İtalyan asilere karşı şiddetle savaşmıştı. En öne çıkan başarısı, Asculum'u kuşatıp alarak bütün ahalisini köle olarak satmaktı. İsyanın ilk eylemi olarak Roma vatandaşları söz konusu şehirde katledilmişler ve Pompeius Strabo'nun kuşatma zaferiyle Romalılar savaşta

İtalya'nın Marche bölgesindeki Ascoli Piceno'nun panoraması. Ascoli Piceno, antik Picenum'un Asculum yerleşimi, yani MÖ 91 yılında Roma'ya karşı ilk ayaklanan İtalyan şehriydi. Delikanlılık çağındaki Pompeius, işte bu asi şehrin kuşatmasında babasının contubernalis'lerinden, (kurmay subay) biri olarak görev almak suretiyle kendini kanıtlamıştı. Baba Pompeius (Strabo), Picenum isyanını bastırdıktan sonra nüfuzuyla ve ordusunu kullanarak Marius ile Sulla arasındaki iç savaşta ikili oynamıştır (Fototeca ENIT).

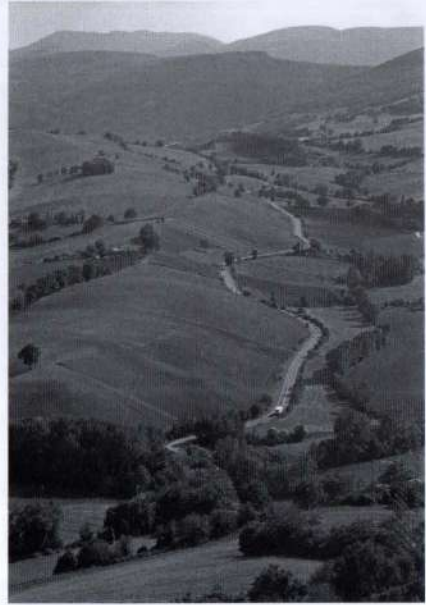
ilk belirleyici zaferlerini kutlamışlardı. Muzaffer komutanın zafer ganimetleri üzerinde yasal hakkı vardı ve her ne kadar kendisinden bu ganimetin önemli bir kısmını devlet hazinesine aktarıp subaylarıyla erlerini münasip şekilde ödüllendirmesi bekleniyor idiyse de, artakalan bakiye bile onu tamamen yasal yollardan zengin etmeye yetebilirdi. Ancak öyle görünüyor ki, asi Asculum'un yağmasından gelen ve hazineye devri beklenen ganimet ile nakit para bir şekilde Pompeius Strabo'nun zimmetine geçmişti ve dolayısıyla da bunun iadesi mirasçısından talep edilebilirdi.

Roma'nın seçkin tabakası indinde tekinsiz ve acımasız bir dışarıllık olan Pompeius Strabo'nun ancak ve ancak başka türlü mümkün olmadığı için yüksek sosyeteye kabul edildiği, fakat hiç kimsenin arkadaşı sayılmadığı, bir gerçek olarak ortaya çıkar. O kadar itibarsızdı ki cenaze töreni ayakta kalmasının saldırısına uğramış ve naaşı çamura atılmıştı.

Strabo'nun oğlu Pompeius, okumayı belki de babasının başarılarına dair yazılmış bir methiye üstünde çalışarak öğrenmiştir; lakin acımasız ve kaypak babasından aldığı başka dersler de vardı. Bunlar arasında ikiye bölünmüş önemi, sadık askerleri gayrihalki şekilde kendi özel ordusu olarak kullanma, ihanette vakitli ve kararlı olmanın lüzumu, Roma'da bir arkadaş ağı kurma ihtiyacı (ki babası bundan mahrumdu), paranın önemi ve cebini doldururken ihtiyaç gerektiği ve belki de en önemlisi, kamuoyunun ne kadar önemli olduğu vardı. Bütün bunlar genç Pompeius'un iyi öğrendiği ve asla unutmadığı derslerdi.

Pompeius, Cinna rejimi esnasında İtalya'da kaldı, lakin canına kasteditince Cinna'nın ordugahından gizlice ayrılıp memleketi Picenum'a gitti. Bu hareketini öyle saklı tutmuştu ki, kısa süre sonra Cinna'nın onu öldürttüğüne dair dedikodular dolandır oldu. Plutarkhos'a göre, Cinna'nın sonunu getiren ayaklanma da işte bu şüpheden çıkmıştır (*Pomp.* 5.1). Bu iddia gerçek olsun olmasın, Pompeius şimdilik oturup gelişmeleri izlemekten memnundu. Savaşan taraflar birbirlerini hırpalarken bir fırsatçı devreye girip payına düşeni alabilir. Sulla ve lejyonlarının MÖ 83 yılı ilkbaharında direniş görmeden Brundisium'a çıkmaları ardından olup bitenlerin mantığını bu en temel kurala dayanarak izah etmek mümkündür. Siyasi kariyerlerini canlandırma ümidindeki muazzam sayıda aristokratın akın akın Sulla'nın tarafına geçtiğini derhal fark eden Pompeius, babasının kıdemli askerlerinden ve Picenum'daki yandaşlarından üç lejyon tutarında şahsi bir ordu topladı (*Plut. Pomp.* 6.4; Livius, *Periochae* 85. BC 1.80'de Appianos, onun bir lejyon topladığını belirtir).

Pompeius adına adam toplayan kişilerin iyi maaş ve terhis anında yüklü bir ikramiye vaat etmiş olmaları, birçok Roma vatandaşının askerliği kolay yoldan para kazanma fırsatı diye algıladığını gösteriyor. Nahış bir hayattan kurtulma

Marche kırsalının panoraması. Antik Çağ'da Picenum olarak adlandırılan bu bölge, baba ve oğul başbuğlar Pompeius Strabo ile Pompeius Magnus'un arazisiydi. Roma'nın yazgısının nihai belirleyicisi olma mücadelesinde Pompeius'un gerek senatör gerekse de atlı sınıftan taraftarlarının büyük kısmı, gayet münasip olarak, atalarının bu arpağından geliyordu. Afranius, Labienus, Gabinius ve diğerleri öyle çok da seçkin olmayan askerlerdi ve Apeninlerin Adriyatik eteklerindeki bu yoksul ve kalabalık bölgenin aç nesilleriydi (Fototeca ENIT).

Iuppiter'in lütfu: Pompeius'un ilk zafer alayı

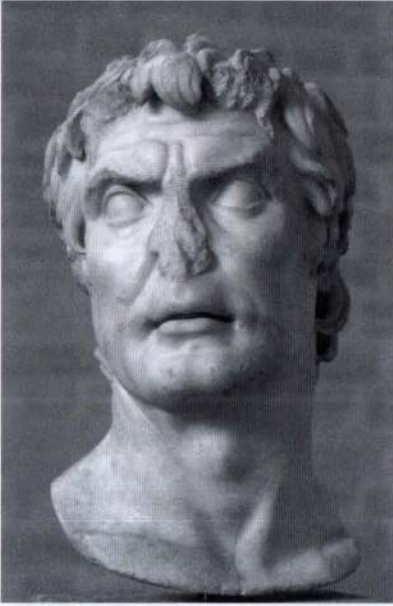
Pompeius, Sulla'nın ve kendisinin çıkarları için, hiçbir yasal dayanağı olmayan özel bir ordu oluşturmuştu. Daha sonra Sicilya ve Afrika'da Marius destekçilerine karşı yasal komuta yetkilerine sahip oldu. Bu korku veren eylemlerine ek olarak 'Magnus' yani Büyük unvanı alacaktı ve henüz bir senatör olmamasına rağmen son derece büyük bir onur olan zafer alayıyla ödüllendirilecekti. Bu, büyük bir yabancı düşmana karşı önemli bir zafer kazandığı düşünülen komutana verilen en üst düzey ödülü.

Zafer alayı seromonisi, *Campus Martius* bölgesinden, bugünkü adı Campidoglio olan Capitolinus Tepesindeki, Roma'da bulunan en kutsal yer olan Iuppiter Capitolinus (En büyük ve en yüce Iuppiter) Tapınağına kadar yapılan bir geçit töreniydi. Burada, töreni düzenleyen komutan, bu tür bir kutlamaya layık olması için önemli bir şey olması gereken zaferi adına teşekkürlerini sunardı. Bir zafer alayı kutlama şansı elde etmek hiç de kolay değildi; senato buna karar vermeden önce birkaç koşul yerine getirilmeliydi ve (astronomik) masrafları karşılamak için bütçe oluşturulmalıydı. Yalnızca *imperium* yetkisi olan seçilmiş kamu görevlileri (mesela diktatör, konsül, *praetor*) zafer alayı kutlayabilirdi ve görevleri esnasında zafer kazanmış olmaları gerekirdi. Zaferte en az 5.000 düşman öldürülmüş olmalıydı ve söz konusu savaş meşru bir savaş olmalıydı ve iç savaşlar bunda söz konusu olamazdı. Ayrıca yeni topraklar edinilmiş olmalıydı; yitirilmiş toprakları yeniden ele geçirmek yeterli değildi. Fetihten sonra barış yapılmış ve askerler çekilmiş olmalıydı. Zafer alayı kutlayacak kişi, Roma'nın kutsal sınırları olan *pomoerium* içerisinde *imperium*'u olması için senatodan izin almalıydı. Bu koşullar sağlınırsa kendisine, savaş hâlindeymiş gibi askerleriyle birlikte şehir içerisinde yürüyüş yapma izni verilirdi ve bu eşsiz bir şeydi (Polybios 6.15, Livy 3.63, 26.21, 28.38, 31.20, 48, 34.10, 45.35, Val. Maç. 2.8.1, 2).

Büyük gün geldiğinde senatonun başkanlığında, alınan en görkemli esirler ve ganimetlerle birlikte muhteşem bir tören alayı Roma'ya girerdi. Bu alayın arkasında, defne yapraklarıyla süslenen ordusuna komuta eden muzaffer komutan gelirdi. Bu kişi Iuppiter'i andırarak şekilde at arabası sürerdi, bu yaldızlı arabayı dört at çekerdi. Söz konusu at arabası ayrıca defne yaprakları ve çiçekler, çan, kırbaç ve kamışlarla donatılırdı. Muzaffer komutan yaldızlı kızıl ayakkabılar, çiçekli bir tunik ve yekpare erguvan şeritli altın yaldızların olduğu bir toga giyerdi, sağ elinde bir defne ağacı dalı, sol elinde de bir tepesinde bir kartalın olduğu fildişi asası tutardı (Polybios 6.53, Val. Max. 4.4.5, Plin. HN 23.36, 28.7, Zonaras 7.21). Komutan daha sonra Capitolinus Tepesine çıkar, defne dalını Iuppiter'in kucağına bırakır ve böylece Roma'nın kralı olmak gibi bir niyeti olmadığını sembolize ederdi (Plin. HN 15.40). O anda, tanrıların kralı ve yarı tanrısal muzaffer komutan bir olurdu. Ardından komutanın ismi onurlandırılacak şekilde devlet kayıtlarına yazılırdı. Roma vatandaşları için oldukça basit bir şekilde, zafer alayıyla denk olabilecek hiçbir şey yoktu. Muzaffer komutan, zafer alaylarında kullanılan at arabasını sürdürdüğünde, o zamanın en iyisi ve en büyük komutanı olduğunu bilirdi.

Bu görselde kıpkırmızı bir parlıyla güya ölümsüzlüğün tadına varan genç Pompeius'un (1) görüyoruz. Zafer alaylarındaki at arabasını (2) Roma sokaklarında sürüyor ve geleneksel muzaffer komutan kıyafetini giyiyor. Önünden, savaşta ele geçirilen esirler ve ganimetler gidiyor, bunların ardında senatörler, kamu görevlileri ve diğer memurlar var (4). Bunların ardında ise Pompeius'un, Sicilya'da ve Afrika'da kendisi için yürüyüş yapıp kan dökmüş zorba, pervasız kıdemli askerleri var (5). Onlar için komutanlarının bu şanlı günü heyecan verici bir cümbüştü. Pompeius için ise böyle bir günün görmemi ve şanı yalnızca kendisine ait olmalıydı.

Sulla'nın bu mermer büstü muhtemelen, MÖ 2. yüzyılda yapılmış orijinalinin Augustus dönemindeki bir kopyasıdır (Münih, Glyptothek, env. 309). Soğuk, hesaplı zalimliğe sahip bir karakterdeki bu eli kanlı diktatör, yoluna çıktığına inandığı herkesi acımadan ezip geçmiştir. Pompeius ise ondan rahatsız edici derecede farklıydı. Bu küstah sonradan görme, Sulla'nın aristokrat suratına "çoğu kişi batan değil ama doğan güneşe teveccüh eder" diyebilmişti (Bibi Saint-Pol).

isteğinin yanında yağma yapma olasılığı da ayrı bir cazibe kaynağıydı. Roma'nın toplu konutlarındaki hayat çürümüş olabiliirdi, ancak Picenum kırsalında da yaşam herkese yeşillik ve refah sunmuyordu. Çoğu profesyonel orduda olduğu gibi, Pompeius'un ordusundaki erler de en yoksul kesimlerden geliyordu. Sefalet, hastalık, cehalet ve işsizlik, birçok vatandaşı iase ve ibateyi orduda aramaya yöneltmişti. Elbette, babasının kıdemli askerleri de dahil olmak üzere, güvenebileceği birçok deneyimli adamı da vardı. Bunlar, büyük kısmı talimsiz ve disiplinsiz olan acemi askerleri hizaya sokacak kadroları oluşturuyordu. Artık siyasî bir macera peşinde koşan Pompeius, kendisini Roma'da hükümdarlara denk bir iktidara taşıyacak yolculuğun ilk adımı olarak, Sulla'ya katılmak üzere şahsî ordu-suyla güneye yürüdü.

Muzaffer komutanlara layık görülmüş *imperator* unvanıyla Pompeius'u selamlayan (App. BC 1.80) Sulla, bu çırak generale kuzeye gidip Gallia Cisalpina'yı Mariusçulardan temizlemesini emretti. Sulla'nın Roma kapılarında kazandığı kıl payı zaferin ardından sağ kalan muhalifler deniz aşırı bölgelere kaçınca, Pompeius emrindeki altı lejyon ve senatörlere verilen olağanüstü

imperium pro praetore yetkisiyle Sicilya'ya gönderildi. Adayı süratle temizleyip asayışı sağladıktan sonra, hâlen yasal bir konsül olan ve bir vakitler kendisine de hamilik etmiş bulunan Mariusçular önderini, göstermelik bir mahkeme-ye çıkartıp (diğer başkalarıyla beraber) idam ettirdi. Bu hareketiyle zalimlik-te nam saldıgı gibi, son derece aşağılayıcı *adulescentulus carnifex* yani "Genç Kasap" lakabı da üstüne yapışmıştır (Val. Max. 6.2.8). Fakat bunlar normal zamanlar değildi. İç savaşın akıldışı ortamında neyin yasal neyin kanunsuz olduğunu söyleyebilmek imkânsız hale gelmişti. Bu ahlak mücadelesi içinde çoğu Romalı, yakın dostlarını veya akrabalarını dehşet verici şekillerde kaybetti. Herhalde aleme ibret olsun diye, mağluplara aman verilmiyordu. Ayrıca, Roma siyaseti hiçbir ortayol arayışına fırsat vermeyecek derecede kutuplaşmıştı ki bu aşırıcılık, MÖ 82 yılı gelmeden şiddete, kanunsuzluğa ve hoşgörüsüzlüğe dönüştü.

Sulla yanlısı genç ve hiddetli komutan, Sicilya'daki infazları bittikten sonra Afrika'ya geçti ve Numidia tahtında hak iddia eden birinin destek verdiği Mariusçu kılıç artıklarını hızla yenilgiye uğrattı. Ardından, tahta meşru kral Hiempsal'ı geçirdi ve muzaffer birlikleri tarafından *imperator* olarak selamlandı (Plut. Pomp. 12.3). Bu, özünde katıksız bir *condottiere* (paralı asker) olan Pompeius'un büyük keyif aldığı maceralı bir sefer olmuştu. Ateşli mizacı ve adamları nezdindeki olağanüstü itibarıyla, cumhuriyet sisteminin ürettiği, senatör sınıfından alelade komutanlara hiçbir şekilde benzemiyordu. Kısa süre sonra Sulla'dan, Afrika'da kalacak tek bir lejyon hariç bütün birliklerini lağvetme emri aldı. Ancak, şüphesiz ki el altından bizzat kıskırttığı adamlarının ise farklı fikirleri vardı.

Zaferlerle coşmuş ve sadece kendisine sadık büyük bir orduyla memleketine dönen Pompeius, bir zafer alayı tertip etmek istese de Sulla'nın inatçı muhalefetiyle karşılaştı. Sulla, zafer alayı hakkının ancak *praetor*'lara ya da konsüllere verildiğini -henüz 25 yaşına bile basmamış olan Pompeius daha *quaestor* bile değildi- ve ayrıca Roma vatandaşlarına karşı kazanılmış zaferler bahanesiyle yapılacak bir zafer alayının uygunsuz olduğunu belirtmişti. Öfkeden kuduran Pompeius küstahça directti ve 'doğan güneşe tapanlar batan güneşe tapanlardan çoktur' diye hiç de hayra alamet olmayan bir laf söyledi (Plut. *Pomp.* 14.3). Eğer bu gerçek bir hesaplaşma olsaydı, Sulla şüphesiz Pompeius'u kolayca ezip geçebilirdi, fakat karşısındaki kavganın kendisine muhtemelen kârdan ziyade zarar getireceğini düşünen kocamış diktatör, 'Bırakın zafer alayını kutlasın!' diye sinirli bir haykırışla yelkenleri suya indirdi. Ayrıca, Pompeius'a ordusu tarafından verilmiş 'Magnus', yani 'Büyük' unvanını, belki de bir nevi istihza kabilinden onayladı. Bu unvan kalıcı olacaktı.

Henüz daha senato üyesi bile olmayan genç Pompeius, iş özellikle de komutanlığa geldiğinde kendini pek yükseklere görüyordu ve o zamana kadar, amaçlarına bizzat kendi iktidar gücünden ziyade iktidar sahipleri üstünde tesis ettiği nüfuzla ulaşmıştı. Fakat artık, Sulla'nın ihtilaliyle beraber yeterli özgüven kazandığı ve ihtişam rüyaları görür olduğu açıktı. Yüceliğe susamış ve afallatıcı derece küstah bu genç adamın esin kaynağı hırsı. Hırs, mantık çerçevesi içinde takdire şayan bir arzudur, lakin aşırı ve kontrolsüz olduğu zaman birçok kişiyi yıkmıştır. Nihayetinde Pompeius'un sonunu da bu hırs getirecekti.

ASKERLİK YAŞAMI

Roma'nın İtalya'daki halklara boyun eğdirdiği uzun ve acı savaşlar dizisi, bu devletin tarihinde önemli bir yer kaplar. Söz konusu mücadele, MÖ 91-88 arasında süren ve İtalyan müttefiklere karşı verilen Müttefikler Savaşı ile son bulmuştur. Aynı zaman zarfında, Roma'daki siyasî çatışma da gittikçe daha acımasız bir karaktere bürünmüştü. Lucius Cornelius Sulla, ordusuyla Roma'ya yürüyüp şehri şiddet kullanarak ele geçiren ilk Romalı komutan oldu. Bu olağandışı hamleyi kışkırtan şey, I. Mithridates Savaşındaki (MÖ 89-85) konsüllük yetkilerini koruma arzusuuydu.

Sulla, savaştan sonra İtalya'ya döndüğünde ikinci kez memleketi Roma'ya karşı silahlı yürüdü ve kendisini diktatör yaptırarak devlet üstündeki hakimiyetini sağladı. Bu, istikbaldeki daha da büyük belaların ilk işaretiydi. Sulla, makamındayken bir dizi irticai anayasal reform yaparak gayet münasip şekilde Sulla Anayasası denilen kanunları ortaya çıkarttı. Her iki hamlesini de, servet ve istikballeri için komutanlarına bağımlı olan proletarius'lardan kurulu vekil ordularla gerçekleştirmesi bizim hikâyemiz açısından özellikle önemlidir. Daha ötesi mümkün olmayan bu siyasî şiddetten sonra hiçbir Romalı devlet adamı, oy birliğiyle devlet yönetiminin gerektirdiği yazısız ve geleneksel kısıtlamalara bel bağlayamazdı. İç savaş artık bariz bir ihtimaldi.

Lepidus Ayaklanması

Bugünkü Modena'dan geçerek doğuya uzanan ve Ariminum ile Placentia'yı birbirine bağlayan Via Aemilia. Pompeius, Antik Çağ'da Roma'nın Gallia Cisalpina'daki kadim kolonisi Mutina olan bu noktada Brutus'un ordusunu (toplam üç lejyon) kuşatmıştır. Brutus mu ordusunu yüzüstü bıraktı yoksa ordusu mu taraf değiştirip ona ihanet etti, bilinmiyor. Her ne olursa olsun, Pompeius'un emriyle Brutus idam edilmiştir (Fields-Carré Koleksiyonu).

MÖ 78 yılında, Sulla'nın ölümünden kısa bir süre sonra, vaktiyle subaylarından biri olan Marcus Aemilius Lepidus, diktatörün reformlarını ilgaya kalkıştı. Lakin Sulla oligarşisinin muhalefetiyle karşılaşınca, Sulla'nın yerleştirdiği kolonilerle Etruria'nın yerli halkı arasındaki gerilimden faydalanarak silahlı ayaklanma başlattı. Tabanını genişletip sıkılaştırmak isteyen Lepidus, mülkünden edilenlerin tarafını tutmuş ve Sulla'nın el koyup gedikli askerlerine dağıttığı toprakları eski sahiplerine iade edeceğine söz vermişti. Ayrıca, Gallia Cisalpina valisinden de yardım istedi. Bu sırada Pompeius ne yapıyordu? Lepidus'un konsül yapılmasına destek verdikten ve söylendiğine göre onun isyan planlarını teşvik ettikten sonra, bu silah arkadaşına karşı dönüp Sulla rejimini kurtaracaktı. Açık ki, kargaşa zamanında kendi çıkarlarını kollayan kişi, karşılığını alıyordu.

Ertesi yıl Lepidus, senato onu kanunsuz derecede büyüttüğü taşra komutanlığından alıp Roma'ya döndürmeye çalışınca, Sulla'nın Roma'ya yürüyüşünü taklide teşebbüs etti. Senato'nun rahatsızlığının sebebi, Lepidus'un prokonsüllük vilayeti olan Gallia Transalpina ile yetinmeyerek Alplerin diğer tarafındaki Gallia Cisalpina'nın bir kısmına da el atmış olmasıydı. Daha sonraları Caesar'ın kariyeri de Lepidus'un teşkil ettiği emsali izleyerek olağanüstü tehlikeli bir başarı kazanacaktı. Fakat Caesar'ın aksine Lepidus'un askerleri pek başarılı olamadılar ve asi konsülün karşı devrimi 'saman alevi gibi' parlayıp söndü (Orosius 5.22.18). Senato, fiili sıkıyönetim tesis etmek üzere alelacele bir *senatus consultum ultimum* kararı çıkarttı ve Sulla'nın kadimli askerlerini toplayarak yetenekli ve işbilir Quintus Lutatius Catulus'tan (MÖ 78 konsülü) devleti kurtarmasını

istedi. Kendisine olağanüstü *imperium pro praetore* yetkisi verilen Pompeius'a ise Catulus'a yardım etmesi emredildi.

Prokonsül Catulus Roma'yı savunmaya koyulurken Pompeius da kuzeye, Gallia Cisalpina'ya giderek Lepidus'un suç ortağı Marcus Iunius Brutus'u yenilgiye uğrattı. Bu adamın kendisiyle aynı ismi taşıyan oğlu, Caesar'ın suikastçılarından biri olup ebedi bir ün (veya kötü şöhret) kazanacaktı. Brutus, hayatının başışlanması koşuluyla Pompeius'a teslim oldu ve ardından 'Genç Kasap' tarafından idam edildi. Ardından güneyi vuran Pompeius, Etruria'daki liman kenti Cosa'da Lepidus'a yetişip onu yenilgiye uğrattı. Lakin takip hareketini beceremeyince, asi konsül yaklaşık 21.000 askeriyle Sardinya'ya kaçmayı başardı. Ne var ki kısa süre sonra hastalanıp öldü ve artık Pompeius'un eski rakiplerinden Mariusçu Marcus Perperna'nın komutasına girmiş olan yenik ordusu, en nihayetinde Sertorius'a katılacağı İberya'ya yelken açtı.

Sertorius Olayından Çıkarılan Ders

Komutanlık görevleri şan, şan da popülerite getirmişti. Ayrıca haraç, fidye ve ganimet de sağlamışlardı ki bunlar güç temerküzü için kullanılabiliyordu. Daha açık bir getiriyse, bunların ordular sağlıyor oluşuydu ki ki senato bu araçtan yoksundu. Lepidus'un Sardinya'ya kaçmasından sonra Pompeius bir kere daha ordusunu lağvetmeme numarasını çekti ve neticede kendisine bir diğer olağanüstü komuta yetkisi verildi. Şimdi İberya'daki hikâyeye geçelim. Kendine güveni tam genç Pompeius, muhtemelen Saguntum (Sagunto) yakınlarındaki bir kasaba olan Lauron'u kuşatmakla meşgul Sertorius'un üzerine yürüdüğünde, emrindeki *legatus*'larından iki tanesi yenilmiş bulunuyordu; bunların emrindeki kuvvetler küçük müfrezelerden ibaretti.

Lauron kasabasına hâkim yüksek araziye kontrol etme yarışını Sertorius kazandı, ama Pompeius hemen ardından yetişerek, anlaşıldığı kadarıyla rakibini kendi lejyonlarıyla kasaba arasında sıkıştırdı. Söylendiğine göre özgüveni o derecedeydi ki, surlara çıksınlar ve düşmanı yenişini izlesinler diye kasaba halkına haberciler göndermişti. Öte yandan, artık kendi mevzilerinin gerisinde kalmış bulunan yüksek arazideki Sertorius'un eski ordugâhında 6.000 adam bırakılmış olduğunu da ancak o zaman fark etti. Eğer Sertorius'un esas kuvvetlerine karşı tam ölçekli bir saldırı için ordusunu konuşlandırarak olursa bu sefer kendisi arkadan saldırıya uğrayacaktı. Görüldüğü kadarıyla, Pompeius'un Lauron halkına çok yakında kurtulacakları müjdesini verdiğini öğrendiğinde Sertorius 'bir kahkaha patlattı ve Sulla'nın çırağına bizzat bir ders vereceğini...yani bir komutanın önünden ziyade arkasına bakması gerektiğini öğreteceğini söyledi' (Plut. *Sert.* 18.4). Böyle de oldu. Pompeius, kıpırdamadan yerinde kalmak ve Sertorius kuşatmayı ilerletiyorken etkisizce beklemek zorunda kaldı, zira toplu bir geri çekilmenin düşmanın üstünlüğünü açık kabul anlamına geleceğini düşünmüştü.

Kuşatma esnasında Pompeius'un erzak ikmali yapabileceği yalnızca birkaç bölge vardı. Bunlardan biri ordugâhına hayli yakındı fakat Sertorius'un

Hautes-Alpes bölgesindeki Col de Montgenevre (rakım 1.854 m.) ile Napolyon onuruna yapılmış dikilitaşı. MÖ 77'de İberya yoluna koyulan Pompeius, Perperna'nın Ligurya ile Galya arasındaki geçidi tuttuğunu öğrenince ana arter mahiyetindeki bu yolu kullanmak zorunda kalmıştı (Sall. Hist. 2.98). Herhalde, yolunun çakıştığı birkaç yerel Galyalıyla çatışmış olsa gerek, fakat esasında hiçbir ciddi bir direnişle karşılaşmadan Eylül ortalarında Durance Nehri'nin en güney menderesine ulaşmıştı (Francofranco56).

Via Domitia'nın
Ambrussum oppidum'u
civarındaki kalıntıları.
Galya'da yapılmış ilk
Roma yolu olan ve Gallia
Transalpina'dan geçerek
İtalya'yı İberya'ya bağlayan
Via Domitia, Alpler'i en
kolay geçitlerden biri olan
Col de Montgenevre'de
kat etmekteydi. Yola,
MÖ 118 yılında inşaatını
başlatan prokonsül Gnaeus
Domitius Ahenobarbus'un
(MÖ 124 konsülü) adı
verilmiştir. Pompeius,
ordusunu İberya'ya işte bu
güzergahtan götürmüştür
(Benoit Strepene).

İberya tarzi hızlı ve hafif silahlı yerel birlikleri tarafından sürekli baskına uğruyordu. Hem gözükara taarruza hem de pusu kurmaya alışık bu savaşçıların teçhizatı da mizacı da vur-kaç savaşına elverişliydi. Bir süre sonra Pompeius, erzak çapuluyla vazifeli müfrezelerinin dikkatlerini Sertorius'un kasıtlı olarak ilişmediği daha uzaktaki bölgeye vermeleri gerektiğini düşündü. Söz konusu bölgeye gitmek, erzak toplamak ve geri dönmek için gerekli olan zaman, hiçbir seferin bir gün içinde tamamlanmasına imkân vermiyordu. Yine de ilk başta bu ciddi bir risk gibi görünmedi, çünkü bölgede düşman etkinliğine dair hiçbir işaret yok gibiydi. En sonunda, Pompeius'un adamları ihmalkarlık göstermeye başladıklarında Sertorius, 'Roma tarzında silahlı on kohort ve Tarquitus Priscus'un 2.000 süvarisinin' yakınlardaki ormanda pusu kurmasını Octavius Graecinus'a emretti (Front. *Strat.* 2.5.31).

Fark edilmemek için bu pusu geceleyin kurulmuştu. Sonraki sabah, günün yaklaşık üçüncü saatinde, Pompeius'un hiçbir şeyden şüphelenmeyen ikmal katarı yiyecek ve yakacakla yüklü halde ağır ağır görüş alanına girmeye başladı. Hafif silahlı İber birliklerinin aniden yaptığı şiddetli saldırı bütün katarı allak bullak etti. Bu ilk saldırıya bir karşılık verebilmeye zaman kalmadan, lejyoner tarzında silahlı kohortlar ormandan çıkıp hücumla kalktılar. Pompeius'un paramparça edilen birlikleri bozgun halinde kaçarlarken, bir de Priscus ve atlıları tarafından taciz ve takibe maruz kaldılar.

Bu orman pususunun haberleri Pompeius'u, ikmal katarını kurtarmak üzere -ya da böyle umuyordu- Decimus Laelius'un komutasındaki lejyonu göndermeye sevk etti. Priscus'un süvarileri bu yeni birlik karşısında bir sahte ricat yaptıktan sonra Laelius'u geriden vurmak için lejyonun arkasına dolandılar. Bu esnada, karşı koyanları takip edenler de cepheden saldırıya geçtiler. Vaziyetin iyiden iyiye kötüleşmesi üzerine, canhıraş şekilde felakete engel olmaya çalışan Pompeius, gönderdiği imdat birliklerini kurtarma umuduyula bütün ordusunu hızla harekete geçirdi. Ancak Sertorius, ordusunu karşı tepede muharebe düzeninde dizmek suretiyle, kurduğu pusu ikmal katarıyla Laelius'un lejyonunu temizlerken Pompeius'u çaresizce seyretmekten başka şey yapamaz hale koydu. Pompeius, bir askerin başına gelebilecek en kötü kâbusu

yaşıyordu: en fazla iki yüz metre ötede adamları katledilirken oturup izlemek haricinde yapabileceği hiçbir şey yoktu. Bu, dehşet verici ve iç karartıcı bir manzara olmalıydı. Pompeius ve ordusu, başka er meydanlarında başarılı sonuçların heyecanını tadagelmışti ancak o gün öğleden sonra, elindeki kuvvet gün doğumuna nazaran üçte bir oranında azalmış bulunuyordu. *Legatus*'u Laelius öldürüldüğü gibi ikmal katarını da kaybetmişti. Bu pusuya dair yegane ayrıntılı kaynak olan Frontinus, Livius'un bugün kayıp olan (ve teşhis edilemeyen) bir

pasajına atıfta bulunarak Pompeius'un söz konusu çatışmada 10.000 asker zayıf verdiğini iddia ediyor.

Lauron kasabasının mutsuz ahalisi, müttefiklerinin kendilerine yardım edemeyeceğini anlayınca Sertorius'a teslim oldu. Sertorius, kasaba halkını serbest bıraktıysa da Pompeius'u iyice küçük düşürmek amacıyla yerleşimi yerle bir etti. Bu, Pompeius'un İber Yarımadası'ndaki ilk seferi için aşırı derecede hayal kırıcı bir son olduğu gibi dalkavukları tarafından Büyük İskender ile kıyaslanan 'çocuk komutan'ın egosuna vurulmuş ağır bir darbeydi de.

Pompeius'un ölümünden asırlar sonra, Prusyalı askeri teorisyen Karl von Clausewitz savaş prensiplerine dair fikirlerini belirttiği *Von Kriege* (Savaş Üzerine) adlı kitabını yazdı. Beyanatına göre savaşın temeli muharebedir ve kaçınılmaya çalışılan bir muharebe, komutanın kaybedeceğini bildiği bir muharebedir. Çarpışma yaklaştıkça 'sayısal üstünlük her geçen gün daha belirleyici hale geldiğinden' ötürü stratejinin özü, Napolyon'un sözleriyle 'zaman ve mekân kullanma sanatıdır'. Bu iki unsuru öyle bir kullanmak gerekir ki komutan çarpışmaya, düşmana karşı yığılmış bütün birliklerle girebilmelidir. Pompeius, bu prensipleri Napolyon veya Clausewitz doğmadan yüz yıllar önce ve akla gelebilecek en zor yoldan öğrenmişti. Lauron kapılarında zaman ve mekân aleyhine işlediği gibi rakibi de hem nitelik hem de nicelik bakımından kendisinden üstündü.

KADER SAATİ

Pompeius için, Sertorius'a karşı savaş zorlu bir deneyim olmuş, ama öte yandan yeteneklerini de sınamıştı. Gerçekten de en güzel günleri daha önündeydi. İberya'daki askeri batakandan dönüşünden sonra, senato ve oligarşi üyeleri onun manipülasyonlarından ve tehditkâr sayılabilecek gölgesinden hiçbir zaman azade kalamadılar, ta ki Caesar Pharsalus'ta 'Sulla'nın başbuğuna karşı' (*cum duce Sullana*) savaşı kazanana dek (Luc. 7.307).

Pompeius, Sulla rejiminin sadık bir hizmetkârıydı, lakin bir ordunun başına geçtiğinde korkutucu derecede güçlü bir hizmetkar oluyordu. Lepidus'u İtalya'dan kovduktan sonra ordusunu dağıtması için senatodan

Genç Hans Holbein'in Sertorius ile Atlar

Kıssası adlı mürekkepli kalem çizimi (Basel, Kunstmuseum).

Mao Zedong, gerilla taktiklerinin özünü şöyle tanımlar: "Gerillalar daha güçlü bir düşmanla çatışmaya girdiklerinde, düşman ilerlediği zaman geri çekilirler; düşman durduğunda taciz ederler; düşman yorulunca saldırırlar ve düşman geri çekildiği zaman da peşine düşerler" (*On Guerilla Warfare* 46). Sertorius da tam olarak böyle yaptı. İberya'da her zaman komandanın en parlak örneği oldu: şiddetli, hareketli, acımasız ve yaratıcı.

Segovie (Antik Segovia) şehrinin katedraliyle (1577'de tamamlandı) surlarının iç kaleden (Alcazar) görünümü. MÖ 75 yılında Metellus, Sertorius'un güvenilir quaestor'u Lucius Hirtuleius ile acemi ordusunu muhtemelen burada karşılayıp yenmişti (Orosius 5.23.12). Hirtuleius'u böylece ayağının altından çeken Metellus, yanmadan doğusunda hareket yürütmekte olan Pompeius ile güçlerini birleştirebildi (José-Manuel Benito).

birkaç kez emir gelmiş olmasına rağmen birbiri ardına bahaneler dizerek, Sertorius'a karşı yapılacak savaşın komutasını alma umuduyla emri uygulamayı reddetmişti. Benzer şekilde, İberya'dan döndükten sonra bir kez daha senatoya zalimce baskı yapmaya koyularak, henüz çok genç ve daha önce hiçbir kamu görevine seçilmemiş olmasına karşın konsüllük -devletteki en yüksek kamu görevi- adaylığına izin verilmesi için ısrar etti. Bu taleplerini, lejyonlarını Roma'ya tehditkar derecede yakın konuşturarak da desteklemişti.

Sulla, *tribunus*'ların güçlerini etkin bir şekilde azaltıp senatonunkileri artırmıştı. Pompeius, MÖ 70 yılında konsül olunca dengeyi tersine çevirdi. Sonraki yıllarda, kendi iktidar ve ayrıcalıklarını genişletmek için, memnuniyetsizliği giderek artan Sullacı oligarşiyi es geçip doğruca seçmenlere dayanmak üzere *tribunus*'lar arasından önemli sayıda destekçi devşirecekti ki Caesar da bunu aynen taklit etmiştir. Pompeius, siyaset oyununda fütursuzdu; peki ya komutanlığı?

Generalin usulleri

İlk önce stratejiyi ele alalım. Bu kavramı, rakibi dezavantajlı duruma düşürmek için muharebeden önce yapılacak hamleler diye tanımlayabiliriz. Clausewitz'in de fark ettiği üzere strateji, savaşta askeri ve/veya siyasi hedeflere ulaşmak üzere çatışma yahut cebri fiilen veya tehdit unsuru olarak kullanmaktır. Dolayısıyla, stratejinin hedefe giden yolda bir araç olduğu

söylenbilir. Her komutanın nihai amacı doğaldır ki rakibi sahada yenmek- tir, fakat bu amaca ulaşmak, muharebe bir kere başladıktan sonra gösterile- cek taktik maharet kadar muharebeden önceki hamlelere de bağlıdır. Diğer bir deyişle hamleler, 'büyük stratejik hedefe', yani düşmana vurulacak son darbeye yardımcı oldukları ölçüde elzemdirler.

Stratejide esas maharet, mevcut durumun kargaşasından ötesini görebil- mek ve birbirleriyle her ne kadar ilintisiz görünürlerse görünsünler, rol oyna- yan güçler ile etkileri doğru biçimlerde harmanlayıp savaşın prensiplerini uy- gulamaktır. Bunun ardından, cesur kararlar alınıp uygulanır ve tayin edici bir noktada eldeki azami kuvvetle düşmanın karşısına çıkılır. Liddell Hart şöyle der: 'savaşın bir tek prensibi değil ama bütün prensipleri tek bir kelimeye sı- ğabilir: *yığılmak*... Zayıflığa karşı gücün yığılması.' Hart'ın devamında söylediği üzere, yığılmak için rakibi, kuvvetlerini yaymaya zorlamak gerekir ki bunu da ancak kendi kuvvetlerinizi yayararak başarabilirsiniz. 'Kendi kuvvetlerinizi yayarınız, rakibiniz güçlerini yayar ve siz güçlerinizi yığarsınız. Bu iş böyle sıralı bir sebep-sonuç dizisidir' (1991: 334). Sağlam bir askerî plan her zaman kolaylıkla yapılamaz da, belirleyici sonuçlar vaat eden bütün planlar, savaş prensipleriyle uyumlu olmaları koşuluyla söz konusu prensipler kadar açık, anlaşılır ve bir o kadar da kabule şayandırılar. Elbette ki uygulamada terslikler çıkması ve düşmanın hamlelerinin sizin hamlelerinizi rayından çıkarması ris- ki her zaman mevcuttur; fakat riskin zarar kadar fayda da getirebileceği ve ihti- yatlılar kadar atılanların da dostu olabileceği akıldan çıkmamalıdır.

Şimdi taktikleri ele alabiliriz. 'Taktikler, çarpışmada silahlı kuvvetleri kul- lanmayı; strateji ise savaş hedefini elde etmek için çarpışmaların kullanımını vazer' (Clausewitz *Vom Kriege* 2.1). Taktikler, yani askerler ile bunların silah- larının yakın menzilde kullanımı, askerlik sanatının kalbini; kişinin ayağını sağlam basarak düşünmesi gereken arenayı teşkil eder. Muharebede komutan kendisine iki soru sormalıdır. İlki, ordunun farklı kısımlarını nasıl kullana- cağım? İkincisi, bu farklı kısımları hangi sıralamayla savaşa sokacağım? Ordu basit bileşenlerden oluşuyorsa, bu sorunların çözümü de doğru orantıyla ko- laylaşır. Ele aldığımız dönemin Roma orduları, göğüs göğse dövüş talimi gö- ren ağır teçhizatlı hücum kitalarından oluşuyor; büyük kısmı menzilli silah kullanan daha hareketli yardımcı birliklerden küçük bir kıta da bunları destekliyordu. Bu düzende geleneksel taktik metot, hücum kitalarını (yani lejyonerleri) merkezde, yardımcı bir- likleriye (mesela süvariler) kanatlar- da konuşlandırmaktı.

Ordunun her bir kısmının eylemle- rinin zamanlamasına, yani düşmanla temas kurulduğunda bu unsurların eylemlerini birbirleriyle karşılıklı ba- ğımlı olacakları yek bir askerî yapı halinde birleştirme sanatına çok şey bağlıydı. Günün kaderini tek bir

Pamplona'nun şehir surları ile Keşiş Martin de Redin Bulvarı (Baluarte del Fra Martin de Redin) 16 yüzyıl sonuyla 18. yüzyıl arasında son şekillerini bulmuşlardır. Pompeius, uslanmaz karakterdeki yerel halkı daha yerleşik ve kanuna saygılı bir hayata teşvik etmek üzere MÖ 75-74 kışında Pompaolo adlı bir koloni kurmuş ve burası da şimdiki Pamplona'ya dönüşmüştür (Miguillen).

Pompeius'un büyük bir şehirler banisi olduğuna dair iddiası -Plutharkos'a göre en az 39 yerleşim kurmuştu (*Pomp.* 45.2)- Şark abartıcılığı ve Romalının Büyük İskender ile aşık atma hevesi yüzünden şüpheli görülür. Burada, Pompeius tarafından boyun eğdirilen Kilikyalı korsanlarla yeniden iskan edilerek Pompeiopolis adını alan Soloî şehrinin fotoğrafını görüyoruz; yerleşimden geriye ancak, bir cadde boyunca dikilmiş olan bu Korinthus tarzı sütunlar kalmış (Klaus-Peter Simon).

müşterek ve eşzamanlı girişime endekslemekteki tehlikeyi tam manasıyla kavrayan Romalıların bir âdeti, ordunun hatırı sayılır bir kısmını çarpışmaya sokmayıp yedekte tutmaktı. Muharebede fiziksel dayanıklılıktan önemli şey yoktur ve ölüm tehlikesiyle yakın menzilde karşılaşan bütün askerler, çarpışma ilerledikçe fiziksel olmasa da duygusal bakımdan bitkin düşerler. Antik Çağ'daki savaşlar üzerine yazan Ardant du Picq, sadece gerek duyulan kıtaları çatışma noktasında, diğerlerini ise 'manevi baskı çemberinin dışında' tutan Roma sisteminin ne kadar değerli olduğunu yazmıştır (1946: 53). Üç ayrı savaş hattına teşmil edilen lejyon, ihtiva ettiği askerlerin yarısı ila üçte ikisi kadanını tehlike bölgesinin -moral çöküntüsü alanı- dışında, geri kalan yarısı veya üçte birini ise çatışmada tutabiliyordu. Böylece, ideal olarak ilk hattaki kohortlar ana düşman hattını durdurana kadar savaşırldı; fakat bunlar püskürtülür, ivmelerini kaybeder veya safları incelirse o zaman ikinci hattaki kohortlar öne çıkar ve süreç tekrarlanırdı. Roma'nın bütün yetenekli komutanlarının esas mahareti, hem fiziksel hem de manevi bakımlardan zinde ve diri

birlikler olan yedek kohortlarını doğru zamanda sahaya sürebilme hasletlerinde yatıyordu.

Pompeius'un askerî alandaki büyüklüğü, günümüzdeki askerî teorisyenlerin savaşın stratejik düzeyi diye adlandırdığı noktadaydı; zira o, sorunu açık-seçik idrak ediyor ve ardından takdire şayan bir sürat ve cesaretle önlemler alarak işi çözüyordu. En büyük iki komutanlık görevi olan Korsanlar Savaşı ile Mithridates Savaşı bu hususu en iyi şekilde açıklayacaktır.

Korsan Krallar

Güçlü donanmaları olan güçlü krallıklar mevcutken korsanlık genelde asgari düzeye çekilir. Fakat Roma Cumhuriyetinin son yüz yılında korsanlık, Akdeniz tarihinin gördüğü en çarpıcı zirvelerden birine ulaşmış ve korsanlar, basit birer çapulcu olmaktan çıkıp karargahları Kilikya ve Girit'te bulunan bir devlete dönüşmüşlerdi. Bu durumun, bütün kuvvetini yetenekli bir komutanın emrine verdiğinde bu tür bir baş ağrısını hiç zorlanmadan kısa sürede bertaraf edebilen tek bir gücün denizlere hâkim olduğu bir dönemde zuhuru da ayrıca dikkate değerdir. Pompeius'un korsan tehdidini kolayca ortadan kaldırması doğal olarak, Roma'nın ihmalkarlığı ve duyarsızlığının korsanlığa bu kadar uzun süre boyunca serpilme şansı verdiğine dair sert

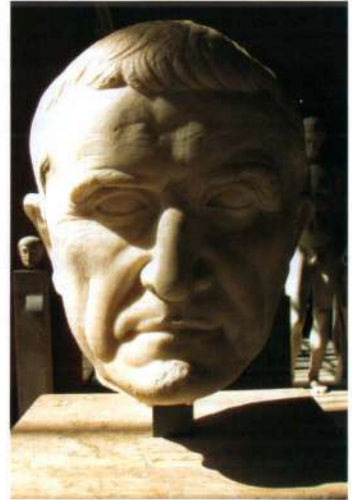
Domitius Ahenobarbus sunağındaki lejyoner kabartmaları (Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 975). Roma ordusunun vurucu gücünü savaş ciridi (*pilum*) ile kısa kılıç (*gladius*) kullanan lejyonerler teşkil ediyordu (Fields-Carré Koleksiyonu).

Marcus Licinius Crassus'un mermer büstü (Paris, Louvre Müzesi). Crassus Spartaküs isyanını kanlı bir şekilde bastırmış, fakat başındaki hakkı büyük ölçüde Pompeius tarafından yenmişti. Bu yüzden de Crassus, afallatıcı derecede büyük servetinin bir kısmını Pompeius'un potansiyel rakiplerinden birinin kariyerini ilerletmek için kullanmaya gönüllüydü (cjh1452000).

tenkitlere yol açtı. Bu duyarsızlık kendisini özellikle de I. Mithridates Savaşı sırasında, Pontus kralı ile Kilikya korsanları Sulla için neredeyse ölümcül sonuçlar yaratan bir ittifak kurup Ege Denizi hakimiyeti Mithridates'in eline geçtiğinde göstermiştir.

Bu bir nebze, dönemin çalkantılarının denizlerde etkin şekilde devriye gezilmesini engellemesinden, bir nebze de korsanları köle toptancıları diye görüp müsamaha gösteren Romalı köle tüccarlarının nüfuzundan kaynaklanıyordu. Ekonomi kölelerle doldukça köle emeğine bağımlılık da o oranda artmıştı ve korsanlar en istikrarlı köle tedarikçileriydi. Appianos, korsanların 'tıpkı ordu komutanları gibi olan korsan reislerinin emrindeki filolarla' hareketler düzenlediklerini yazar (*Mith.* 92). Eriştikleri teşkilatlanma düzeyiyle yollara akınlar yapabiliyor ve İtalya kıyılarındaki kasabaları kuşatabiliyorlardı. Hatta Batı Akdeniz'de bile yağma akınları yapmışlardı ve İberya'daki Sertorius ile İtalya'daki Spartaküs gibi muhtelif isyancıların hareketleriyle temas kurdukları söyleniyordu. 'Korsan, savaş kurallarına bağlı değildir; herkesin ortak düşmanıdır. Ona güven olmaz, karşılıklı anlaşmayla elini kolunu bağlamaya uğraşmak beyhudedir' diye gürliyordu Cicero (*off.* 3.107). Her şeyden daha sakıncası, bu korsanlar Sicilya, Sardinya ve Afrika ile İtalya limanları arasında gidip gelen Roma tahıl filolarına engel oluyordu. Bu durum tahıl fiyatlarını yükseltip Roma'da kıtlıklara yol açınca sorun siyasileşti; zira Roma'nın sıradan halkının, yani *proletarius*'ların indinde tahıl fiyatı, siyasetteki belki de en önemli husustu.

Ekonomik gelişimin bütün aşamalarında donanmalar, pahalıya mal olan ve uzman mürettebata ihtiyaç duyan kuruluşlar olagelmışlerdir. Donanma inşaatı ve idamesi yüklü miktarda para gerektiriyordu. Ne var ki, yaklaşık son yüz yıl

Denis Foyatier (1793-1863) tarafından neoklasik üslupta yontulmuş mermer Spartaküs heykeli (Paris, Louvre Müzesi). Pompeius İberya'dan İtalya'ya dönerken Kuzey İtalya'da Spartaküs'ün firarı çetesini temizledi ve ardından, Crassus'un hakkını yemek için bu zikre bile değmez işini o tipik edepsizliği ve ahlaksızlığıyla kullanarak Spartaküs ile köle isyanını bitirme şerefini kendine mal etti. Bu noktadan sonra Pompeius ile Crassus birbirlerine diş bilemeye başladılar (Fields-Carré Koleksiyonu).

boyunca İtalya'daki tahıl üretiminin giderek gerilemesiyle, Roma denizasını bölgelerden getirilen gıdaya bağımlı hâle gelmişti. Sorunun bir kısmı, hele de korsan avları genellikle uzatmalı ve sonunda garanti başarı vaat etmeyen hareketlar oldukları için, salt iç güvenlik amacıyla bir donanma idamesinin edilecek masrafa değmeyeceği düşüncesinden kaynaklanıyordu. MÖ 78 yılında senato, Publius Servilius Vattia'yı (MÖ 79 yılının konsülü) Güney Anadolu'daki (Likya, Pamphilia, Isauria) korsanlara karşı gönderdi. Bu bölgenin kayalık körfezlerinin bir içinde bir dışında ve bunların ardında uzanan sıradağlarda üç yıl boyunca sürüp giden şiddetli çatışmaların ardından Vattia'ya 'Isauricus' [Isauria Fatihi] unvanı verildi. Dört yıl sonra da Marcus Antonius (Caesar'ın yoldaşının babası) *praetor* rütbesi verilip geniş kapsamlı yetkiler ve büyük kaynaklarla donatıldıktan sonra korsanlara karşı savaşmak üzere gönderildi. MÖ 72 yılında Antonius, Girit'teki korsanların elinde yenilgiye uğramakla kalmadığı gibi bir de, gemilerine doldurmuş olduğu prangalar muzaffer Giritliler tarafından Romalı esirleri zincire vurmak için kullanıldı 've Antonius, aklısızlığının cezasını ödemiş oldu' (Flor. 3.7.2). Ertesi yıl, daha sonra senatonun reddettiği küçük düşürücü bir barış anlaşması yapmak zorunda kalan An-

tonius, o yıl görevi esnasında öldü ve ölümünden sonra, alay amaçlı olduğu anlaşılan 'Creticus' [Girit Fatihi] lakabına layık görüldü. Normalde, zaferle sonuçlanan başarılı seferlerin simgesi olabilecek söz konusu unvan, bu sefer Antonius'un yaşadığı talihsizliklerin ayinesi olmuştur.

MÖ 68 yılında korsan belası, Roma Cumhuriyetini tam kalbinden vurdu. Tiber'in denize döküldüğü Ostia'da ortaya çıkan bir korsan filosu, limana daldığı gibi demirli duran konsül savaş filosunu ateşe verdi. Roma'nın ana limanı alevlere teslim olmuştur. Sonraki yıl tahıl kıtlığı o kadar şiddetlendi ki, tribünus'lardan Aulus Gabinus'un önerdiği *lex Gabinia* yasa tasarısı ihdas edilerek yürürlüğe girdi. Bu yasadaki maddeler, mevcut prokonsüllerle e geçerek Pompeius'a korsanlara karşı savaş için *imperium pro consulare* yetkisi ve devasa askerî kaynaklar veriyordu. Dahası, bu yetki alışıldık üzere altı aylık değil tam üç yıllık olup bütün Akdeniz ile Karadeniz'i ve kıyıdan 80 km. içeriye kadar bütün sahil şeridini de kapsıyordu (Vell. 2.31.2). Pompeius'un görev süresinin uzunluğu, Roma halkının en muteber komutanına dahi ne derece kötümser yaklaştığına delil sayılabilir. Ancak yine de elde edilen ilk sonuçlardan biri, tahıl fiyatlarındaki düşüş oldu.

Enerjik komutanlığıyla ve kasırga gibi estiği geniş çaplı bir seferle Pompeius, Batı Akdeniz'i 40, Doğu Akdeniz'i ve Kilikya'yı ise yaklaşık 50 gün içinde korsanlardan arındırarak itibarını muazzam derecede artırdı. Planı yetkindi. İşe Herkül Sütunlarını (Cebelitarık Boğazı), Hellespontos'u (Çanakale Boğazı) ve Bosporus'u (İstanbul Boğazı) kapatmakla başladı ve ardından Akdeniz'i

13 bölgeye -batıda altı, doğuda yedi- ayırarak her birine güvenilir *legatus*'ları arasından seçtiği amirallerin idaresindeki bir filo konuşlandırdı. Bütün bu bölgeler, korsanların bir araya toplanmasını önlemek amacıyla aynı anda temizlendi ve darbe batıdan doğuya doğru vuruldu. Pompeius kendisini belirli bir bölgeyle sınırlamamış ama 60 savaş gemisini elinde hazır bulundurmuydu.

Bu görkemli seferin sonunda Pompeius'un birlikleri savaşta 71 parça gemi ele geçirdiler ve diğer bir 306 tanesi de teslim oldu. Bunlardan yaklaşık 90 tanesi, mahmuzla mücehhez savaş gemisi kategorisindeydi. Pompeius'un aldığı 20.000 esire muamele tarzı, korsanlığın sebeplerini incelikle anladığını gösterir. Eğer bunların kıyıdaki yerleşim bölgelerine dönmelerine izin verirse, eski uğraşlarına da hızla geri döneceklerini biliyordu. Bu sebeple, korsan üslerini istihkamlarını yıktırarak yahut tümünden yerlebir ettirerek kullanılmaz hale getirdikten sonra korsanlarla ailelerini Doğu Akdeniz'deki verimli topraklara başarıyla iskan etti (App. *Mith.* 115). Bunların çoğu, Kilikya'nın yeniden şenlendirilip Pompeiopolis adı verilen Soloi limanına gönderildiler ki bu yerleşim kısa süre içinde müreffeh bir ticaret topluluğuna dönüştü. Yağmacılık ve korsanlık Akdeniz'den kalıcı bir şekilde silinmiş değildi tabii, ancak MÖ 1. Yüzyıl başlarındaki kadar büyük boyutlara da bir daha asla ulaşmayacaktı.

Talihsiz Lucullus

Gabinus yasa tasarısını sunduğunda tek bir tane-si hariç bütün senatörler buna karşı çıkmıştı. Karşı çıkmayan o kişi, gençliğinde korsanlar tarafından kaçınıp 50 *talentum* fidye karşılığında serbest kalmış olan Caesar'dı (Plut. *Pomp.* 25.4). Senato lehine hareket etmek isteyen *tribunus*'lar Lucius Roscius ve Lucius Trebellus, tasarını engellemeye dahi çalışmış ancak başarılı olamamışlardı. Kurnaz Gabinus, ilk defa Tiberius Gracchus'un kullanmış olduğu taktiği uyguladı ve Roma'daki

Güvertesinde düşmana rampa etmek üzere toplanmış bahriyeliler de unutulmadan hakkedilen bir Roma savaş gemisi kabartmasıyla süslü Dor tarzı metop (Roma, Museo della Civiltà Romana). Yakın dönemde, Pompeius'un korsanlara karşı yaptığı seferi küçümsemeye yönelik bazı teşebbüsler oldu, ancak bunların hiçbirini, onun deniz güçlerini ne denli ustaca konuşlandırıp kullandığını gerçeğini örtemiyor (Fields-Carré Koleksiyonu).

MÖ 44-43 civarında Sextus Pompeius'un hakimiyeti altındaki Sicilya'da darbedilmiş olup kendisinin denizcilere maaş vermek için kullandığı gümüş denarius'un ön yüzü (Londra, British Museum, env. 483.2.1). Kenarında 'NEPTVNI' lejanti görülüyor (Ancient Art & Architecture).

kabileleri, bu iki *tribunus*'u görevden uzaklaştırmak için oy kullanmaya sevk etti. Bunun üzerine Roscius ile Trebellus görevden gayri resmi bir şekilde ayrıldılar. Öyle görünüyör ki, MÖ 67 yılında Pompeius'un, Sulla taraftarı senatoda destekçisi pek yoktu. MÖ 70'lerde senatörler ona seve seve olağanüstü yetkiler verirken şimdi *tribunus*'lar vasıtasıyla halkın desteğini arıyordu.

Buradaki tezat dikkate değerdir. Pompeius, MÖ 70 yılında konsül olup *tribunus*'ların yetkilerini geri verdiğinde ve böylece, Sulla'nın güçlendirdiği senatodaki genel üstünlüğü zayıflattığında değişim yaşandı. Senato, Pompeius ile ne yapılacağı sorununu onu kendi bünyesine katıp konsülü yaparak çözdüğünü düşünüyordu. Fakat arkasından birbiri ardınca sökün eden krizlerde konsül üstüne konsülün başarısızlığa uğramasıyla, bu dış tehditlerle başa çıkabilecek tek kişinin Pompeius olduğunu kabul etmekten başka çare kalmadı. Böylece, Sulla rejiminin kanunsuz dayatıcısı işini gördüğü kariyerinin başlangıç günlerine benzer şekilde, denizlerdeki komutanlığı Mithridates Savaşı'nda komutanlık takip etti. Sulla'nın gururunu kırdığı fakat yok etmediği bu büyük Pontos kralı bir kez daha Asya'da tozu dumana katıyordu. Kendi topraklarına yakın olan Bithynia Krallığı'nın Roma tarafından hakıyla tahrik edilen Mithridates, iktidarının azalarak bitmesini ancak Roma'yı yenilgiye uğratarak engelleyebileceğine artık kesinlikle kaniydi.

Neptunus'un gözdesi: Pompeius, korsanlara karşı

Korsanlık, bunu bastırmak için merkezi bir deniz gücünün olmadığı her zaman, irlili ufaklı adalardan oluşan bir bölge olan ve gizli limanlarla dolu sarp kıyı seritlerinin olduğu Akdeniz'de sık görülen bir durumdu. Korsanlar Akdeniz'de cirit atan ticaret gemilerini pusu kurup ele geçirerek yağmalıyordu ve kötü korunan kıyı kasabalarına ve yerleşim yerlerine de baskın düzenliyordu. Yunanistan ve Küçük Asya'daki ünlü tapınakları yağmalayarak İtalya'ya dahi akın düzenleyecek kadar zenginleşmişlerdi. Bu tür akınlar için, kıyıya yakın gidebilecek açık kayıklar kullanıyorlardı ve kovalanmamak için de sığ bölgelerde kürek çekiyor, rakiplerini küçük körfezlere çekiyor, nehirlerle sürüküyorlardı. Hızlı, acımasız ve kendinden eminlerdi.

Denizler o kadar tehlikeli bir hâl almıştı ki -Roma'ya gelen tahlil sevkıyatı da artık tehlikedeydi- MÖ 67 yılında bu korsan sorunuyla ilgilenmesi için Pompeius'a büyük bir komuta yetkisi verildi ve 500 gemi, 120.000 piyade, 5.000 süvari ile 24 *legatus* ve iki *quaestor* emrine verildi. Fakat buradaki açık rakamlar Pompeius'un gücü ve konumu hakkında belirsiz fikirler verir. Plutarkhos'un açık bir şekilde anlattığı gibi Pompeius 'bir amiral değil, bir hükümdardı' (Pomp. 25.1). Pompeius'a duyulan güven öylesine büyüktü ki, göreve atandığı ilk gün tahlil (dolayısıyla ekmek) fiyatları aniden düştü. Uzun bir süredir ilk kez, resmi savaş gemileri, korsanların sığınaklarının olduğu denizlerdeki bütün kuytu bölgelerdeki her şeyi ve herkesi temizlemek üzere harekete geçti. Pompeius, üç aydan kısa bir sürede Akdeniz'i korsanlardan arındırdı.

Bu görselde Kilikya'daki Coracesium burnunu görüyoruz. Prokonsül Pompeius pençeyle yakalamış bir korsan gemisine karşı yapılan çıkarma saldırısında amiral gemisindeki denizci askerlerine komuta ediyor. Yanındaki subayları arasında, o ana kadarki kariyerini Pompeius'un savaşlarındaki hizmetlerine borçlu bir adam olan, Picenum'lu askeri bir karakter ve sağlam bir Pompeiusçu olan Titus Attius Labienus da var. Denizciler gemilerinin yan tarafına güçlükle tırmanıyor, bağınıyor ve kılıç ve hançer sallıyor. Korsanlar küreklerini terk etmiş ve deneyimli düşmanlarına karşı bir saldırıya geçmek üzere.

Praefectus Tiberius Flavius Miccalus'un Perinthus'ta (Kamaradere) bulunan mezar taşı MÖ 1. yüzyıla tarihlenir (İstanbul, Arkeoloji Müzeleri, env. 73.7T). Sağ tarafta bir Romalı subay görüyoruz; *gladius*'u sol yanında, yani bir lejyonerinkinin aksi yönde asılı olan bu figür muhtemelen bir yüzbaşı (centurio) temsil ediyor. Dayanıklı ve güvenilir yüzbaşılar hem Pompeius hem de Caesar için bir ordunun savaş alanındaki başarısının anahtarıydı (Fields-Carré Koleksiyonu).

MÖ 74 yılında, Romalıların İberya'daki Sertorius'a karşı mücadeleyle meşgul bulunmasını fırsat bilen Mithridates, Bithynia'yı işgal ederek komşu Asya vilayetine yürüdü (III. Mithridates Savaşı, MÖ 73-63). Catulus ve siyasi yalakalarının bahtına, o yıldaki konsül, yandaşlarından biriydi. Konsül Lucius Licinius Lucullus, yani MÖ 88'de *quaestor* iken Roma yolundaki Sulla'yı takip etmiş olan tek kamu görevlisi, emrine beş lejyon verilip Pontos kralına karşı gönderildi. Diktatörün anısına özellikle bağlı Lucullus, Pompeius'un aksine merhum komutanına ve silah arkadaşına sadık kalabilecek bir kişiydi.

Sonraki dört yılda Lucullus, Mithridates'e karşı bir dizi zafer kazanacaktı. Üstlendiği ilk komuta görevinde olağanüstü yetenekli bir stratejist ve taktikçi olarak temayüz eden konsül, kısıtlı kaynaklarına rağmen Mithridates'e karşı sürekli galebe çalmayı ve ister çatışarak isterse de 'düşmanın midelerini savaş alanına döndürerek' (Plut. *Lucull.* 11.1) –yani hasmın erzakını keserek- karşıdaki orduları yenmeyi başardı. MÖ 70 yılının sonlarında gücü kırılan Mithridates, kaçgunluğa düşüp damadı II. Dikran'ın (Tigranes) krallığını teşkil eden yakınlardaki Ermenistan dağlarına sığındı.

Bu muhteşem başarısına rağmen Lucullus, morali git gide bozulan ordusuyla beraber kendisini iyice doğuya sürüklenmiş halde bulmuştu. Belki de senatonun desteğini almadan, Fırat Nehri'ni geçip Ermenistan'a baskın düzenledi. Bu krallığı teşkil eden, sarp sıradağlarla sarılı yüksek plato, pek kısa bir süre öncesine kadar, farklı hükümdarlara tabi küçük devletçiklere ev sahipliği yapmıştı. Lakin kendisine şehinşah (krallar kralı) lakabını yakıştıran Tigranes'in saltanatında Armenia, komşularını fethedip hükümdarın ismini taşıyan yeni bir müstahkem payitahtı, yani Dikranakert'i (Tigranocerta, günümüzde Diyarbakır –ed. n.) inşa etme yoluna girdi. Ne var ki, Lucullus'un Tigranes'i yeni payitahtının kapılarında yenerek Mithridates'i kovalamaya devam etmesi, bu derme çatma imparatorluğun ilk büyük sınavında başarılı olmadığını anlamına geliyordu.

Geçmişte, doğu (Oriens) orduları hasımlarını alt etmek için ezici sayıda kalabalık askerlere bel bağlayarak gayet başarılı olmuşlar ve bu muharebelerin epeycesı, okçu kıtalarının başrol oynadığı uzun menzilden karşılıklı düellolar şeklinde cereyan etmişti. Romalıların yaklaştığını gören Tigranes, 'elçilik heyetiyseler fazla kalabalık, ordusular pek cılız' olduklarını söyleyerek o tarihe geçen şakasını yapmıştır (Plut. *Lucull.* 27.4). Lucullus, çoğunluğu Galatyalı ve Trakyalı yardımcı birliklerden müteşekkıl 3.000 süvari ile birlikte 16.000 piyadeden oluşan bir orduya komuta ederken Ermenistan kralı, karşısında savaşacak yalnızca bir tane Romalı general olmasına pek üzülmüştü. Kralın dalgacılığı dalkavuklarını pek keyiflendiriyordu. Er meydanında ise son gülen Lucullus oldu: lejyonları, yalnızca birkaç saat içinde Tigranes'in o koca ordusunu paramparça ettiler. Ardından, kralın vitrinlik başkenti ele

geçirilip tam anlamıyla yerle yeksan edildi. Romalılar, o alışıldık zalimane kifayetleriyle şehri soyup soğana çevirdiler. Lucullus kraliyet hazinesine el koyarken adamları da geride ne var ne yok süpürdü.

MÖ 68 yılında Mithridates sessizce Armenia'dan ayrıldı ve Pontos'a dönmeyi başardı. Bu esnada ise Lucullus, dağ krallığındaki seferine devam ederek hem bitkin düşmüş askerlerini hem de senatoyu hayal kırıklığına uğratmıştı. Sulla dönemi yasalarından biri olan *lex de maiestate*, valilerin senatonun açık izni olmadan eyaletlerinin sınırları dışına asker çıkarmasını yasaklıyordu. Dahası, Lucullus'un etrafında neredeyse altı yıldır ona yoldaşlık eden, dağları aşip çölleri geçerek ele avuca gelmez bir düşmanı bir ileri bir geri kovalamış askerler vardı. O kış bu adamların arasında, Pompeius'un isyancılar ve kölelerden başkasıyla savaşmamış kıdemli askerlerinin verimli topraklara konup çoluk çocuğa karışarak dünyalıklarını yaptıklarına dair söylentiler dolaşmaya başladı. Öte yandan kendi komutanları onları ganimetten mahrum bırakıyordu. Dolayısıyla, Lucullus'u saf dışı bırakmak için Publius Clodius Pulcher'in bir isyan ve iftira kampanyası kışkırtması pek de şaşırtıcı olmadı. Komutanlıkta ne kadar maharet göstermiş olsa da, lakayt tavırlı Lucullus askerlerinin sevgisini kazanma hasletinden yoksundu ve ordusunda artık hiç itibarı kalmamıştı. Onun kayınbiraderi de olan ve terfi ile kâr beklentileri neticesi ordusuna katılmış bulunan Pulcher, kendisini 'askerin dostu' olarak sunmayı (Plut. *Lucull.* 34.3) ve adamların ihtiraslarını kışkırtmayı başardı.

Lucullus'tan Roma'daki bir takım nüfuzlu hizipler de nefret ediyordu ki bunlar arasında özellikle de *publicani*, yani eyaletlerde iltizam şirketleri işleten atlı sınıfı mensubu iş adamları göze çarpıyordu. Roma tebaasının esenliğiyle samimi şekilde ilgilenen, insancıl ve kültürlü Lucullus, *publicani*'nin vekillerinin illegal faaliyetlerini ciddi şekilde kısıtlayarak taşraların Roma'ya sadakatini yeniden kazanmakta büyük yol da kat etmişti. Öte yandan Roma'da ise, ticaret lobisinin maaşa bağladığı birçok *tribunus*'un şiddetli eleştirilerine hedef oldu. Tam da topyekûn zaferin eşiğine gelmişken bu sebeplerle Lucullus'a takviye ile kaynak akışı kesildiği gibi komuta yetkisi de adım adım budandı (Plut. *Lucull.* 20.5, App. *Mith.* 83).

Bir sonraki yıl, Pompeius denizlerdeki başarısının keyfini çıkarıyorken, yılmak bilmez Mithridates bir başka ordu kurdu ve Romalı işgalcilere karşı bir dizi hızlı zafer kazandı. Mesela, Zela (günümüzdeki Zile, Tokat) yakınında Triarius adındaki bir *legatus*'u bozguna uğratmış ve anlaşıldığı kadarıyla en az 24 askerî *tribunus* ile 150 yüzbaşığı telef etmişti. Mithridates ile Tigranes krallıklarının büyük kısmını yeniden ele geçiriyorken, öfkeden kuduran Lucullus'un elinden ancak olan biteni çaresiz seyretmek gelebildi. Yürüttüğü şiddetli seferlerle hiçbir yatıştırma sağlayamadığını düşünmüştür herhalde.

Etrafındaki dünya çöküyorken, haşere kayınbiraderinin Kilikyalı korsanlarca esir alındığı haberi Lucullus'a nadir bir tatmin anı sağladı. İsyan kışkırtmalarında bulunduktan sonra Lucullus'un ordugâhından kaçan Pulcher, batıya giderek bir diğer kayınbiraderi olan Kilikya valisi Quintus Marcus Rex'e (MÖ 68 konsülü) ziyarette bulunmuştu. Lucullus'tan hiç hazzetmeyen ve horgörüsünü göstermeye can atan Marcus, genç isyancıyı bir savaş filusunun başına getirdi. Pulcher, işte bu filoyla devriye gezerken esir edilmişti. Öyle görünüyor ki korsanların adam kaçırma vakaları Romalı genç aristokratlar için artık bir tür mesleki tehlike hâline gelmişti.

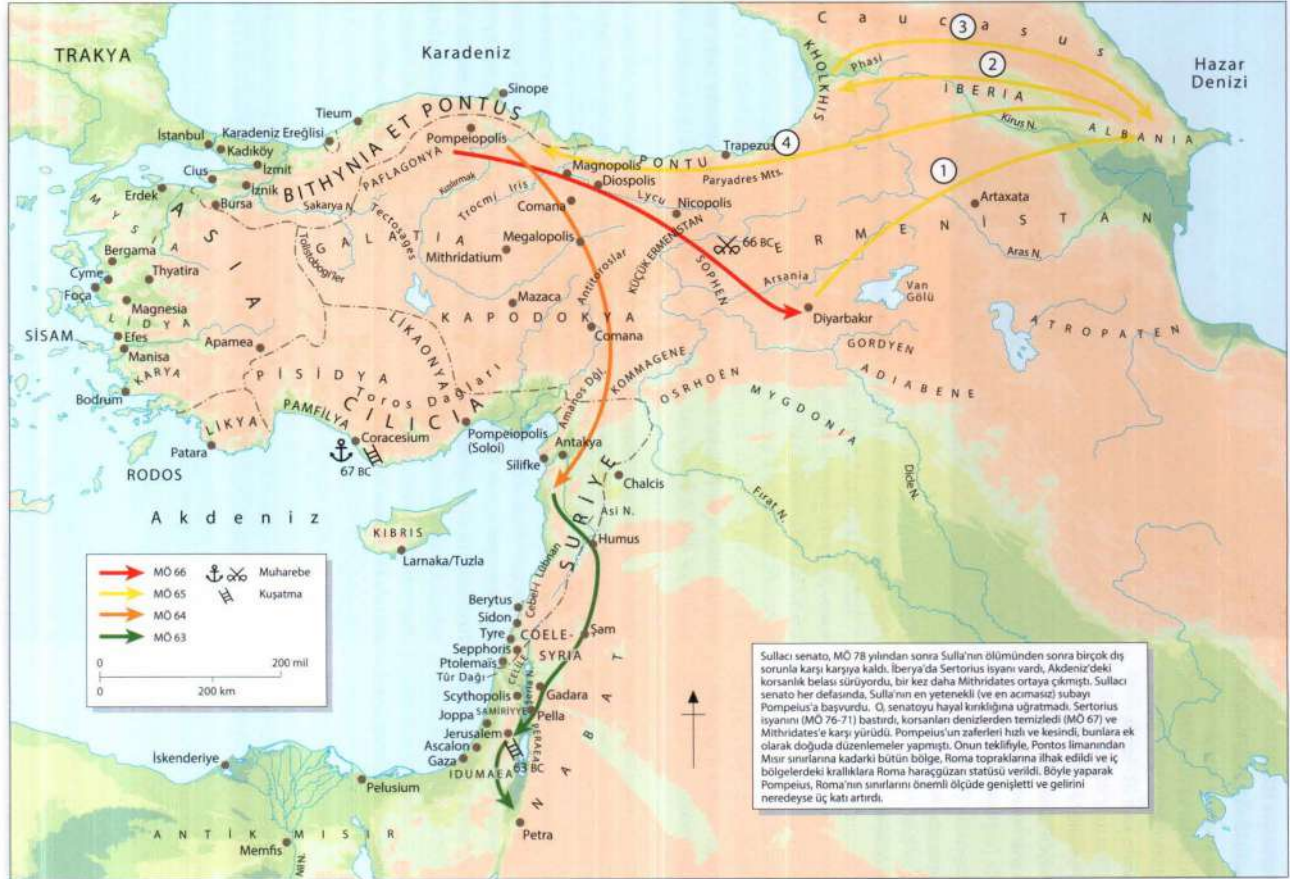
Ermenistan'daki Horvırap Manastırın ve ardında yükselen Ağrı Dağı (rakım 5.165 m.). Aras (Arax) Nehri buraya yakın aktığı gibi yakındaki bir tepede, MÖ 185 yılında Artaşas (Artaxias) tarafından kurulmuş olan antik Artaşat (Artaxata) yerleşimi bulunur. Söylence odur ki Armenia'nın ilk kralı söz konusu payitahtının yerini Hannibal'ın tavsiyesi üzerine seçmişti. Kendisine Ahameni'lerin 'şehinşah' unvanını yakıştıran (Tigranes, hkm. MÖ 95-55), Artaşat kapılarında Pompeius'un elini eteğini öperek tahtını geri alabildiyse de daha fazla birşey kopartmadı. Krallığı bundan böyle Roma'ya tabi olacak ve vetaht oğlu Roma'da rehin tutulacaktı (Andrew Behesnilian).

Emperyal Prokonsül

Korsan Savaşı'nı başarıyla sonuçlandıran Pompeius, kış mevsimini ordusunun büyük bir kısmıyla birlikte Kilikya'da geçirdi. MÖ 66 yılının başlarında, Gaius Manilius'un *tribunus*'luk görevinde verdiği *lex Manilia* yasa tasarısı, Pompeius'u Mithridates'e karşı yürütülen savaşın başına getirdi. Atılan kişileri gördüğü anda tanımakta usta Senatodaki çoğunluk, endişelerini bir kenara bırakıp Pompeius'a bu sefer daha fazla ve daha büyük, emsalsiz güçler bahşedecek şekilde oy kullandı. O artık salt Şark'a gönderilmiş en büyük birliğin komutanı olmakla kalmıyor, ama ayrıca senatoya doğrudan danışmasına gerek kalmadan savaş veya barış yapma yetkisi de alıyordu. Buradaki apaçık amaç, Mithridates'in kesin bir yenilgiye uğratılmasıydı. Buna mukabil, itibarı artık paramparça haldeki Lucullus'un elinde hiçbir şey kalmıyordu. O vakitler, Pontos kralına karşı savaş görevini Pompeius'a vermek mantıklı görünüyordu ki söz konusu yasayı destekleyenler arasında, şimdi *praetor* olan ve gelecek yıllarda Pompeius'a sadık bir şekilde destek verecek Cicero da vardı.

Tuhaf görünebilir, ancak Cicero kamuya ilk söylevini de bu olay vesilesiyle verdi. Manilius yasası lehindeki bu nutkunda, Pompeius'un büyük komutanların dört baş niteliği olan 'askerlik bilgisi, cesaret, otorite ve iyi talih'e sahip bulunduğunu (*de imperio Gnaeo Pompeii* 28) iyi zamanlanmış bir belagatle beyan edecekti. Şüphesiz Pompeius'un talihi her bakımdan açıktı. Onunla aynı yıl doğmuş olmasına karşın Cicero, -Müttefikler Savaşı'nda Pompeius'un babasının ordusunda oldukça kısa bir süreliğine hizmet etmiş olması hariç (Cic. *Phil.* 12.27)- pratik askerî deneyimden yoksun, asker hariç her şey sayılabilecek biriydi. Yine de, bu ilk nutku hem onun Pompeius'a ne kadar bağlı olduğunu

Pompeius'un doğudaki icraatları, MÖ 66-62

Fırat Nehri'nin Suriye'deki Halebiye kalesi yakınlarında akan kısmı. Bu bölgenin mazisi Asurlular ve Palmiralılar dönemlerine kadar gider. Parth kralı III. Ferhat (Phraates, MÖ 70-57), Pompeius'a bir elçilik heyeti göndererek Fırat'ın kendi imparatorluğu ile (sağ kıyıda) Roma toprakları (sol kıyıda) arasında sınır kesilmesine dair öneride bulundu. O dönemde Romalılar 'efemine' Parthlar hakkında pek az şey biliyorlardı; ancak bu cehaletleri Crassus MÖ 53 yılı ilkbaharında Fırat'ı geçince çarpıcı surette değişecekti (Bertramz).

gösterir hem de dönemin ılımlı kesimlerinin görüşünü yansıtır. Temelde, Cicero her zaman ılımlı biriydi ve hem irticaya hem de devrime karşıydı.

Bahtsız Lucullus'un bütün zor işi zaten yapmış olmasıyla, Pompeius hareketin daha ilk yılında Mithridates'i hızlıca yendi. Elindeki deniz gücünden azami faydalanarak, Pontos donanmasının kendisini geriden vurmasına karşı önlem kabilinden gemilerini Suriye ile Bosporus arasındaki bütün Küçük Asya kıyıları boyunca konuşlandırdı. Ardından da, Mithridates ile kuzeyde karşılaşmak için Kilikya'daki üssünden ayrıldı. Beraberindeki ordu ne çok büyük ne de çok küçük ama ancak ihtiyaç duyduğu kadar bir boyuttaydı, zira ustalıklı bir diplomasiyle Tigranes'in Parthlara saldırmasını sağladığı için Pontos kralı artık bir başına kalmıştı.

Mithridates ilk başta, krallığının Aşağı Armenia olarak bilinen dağlık bir bölgesinde ordugâh kurdu, lakin su kıtlığı yüzünden daha tekinsiz bir bölgeye geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine, Pompeius Aşağı Ermenistan'ı ele geçirdi ve oradaki bitki örtüsünü incelediğinde suyun çok da derinde olmadığını anlayarak kuyular açtırmakta başarılı oldu. Ne var ki Mithridates, hasmının onu sıkıştırmak için uyguladığı bütün mühendislik marifetlerine rağmen, hâlen hatırı sayılır büyüklükteki bir orduyla doğuya kaçmayı başardı. Pompeius onu Fırat Nehrinin kaynağına kadar kovaladı ve o noktada, ay ışığı altında bir savaşta tutuşuldu. Romalıların, artlarındaki alçak ay sayesinde uzayan gölgeleri Pontoslulara menzilli silah atışlarında hedefi şaşırttı. Ardından yaşananlar tek cümleyle bile anlatılabilir: Paniğe kapılan Mithridates'in ordu-su arkasını dönüp kaçmıştır (Front. *Strat.* 2.1.12, Plut. *Pomp.* 32).

Kurnaz Pontos kralı bir kere daha kaçtı ve Kırım'daki topraklarının en kuzey ucuna sığındı. Kol gezen Roma filosuna yakalanmamak için Karadeniz'in doğu sahilini takiple karayolunu kullanmıştı. Bu esnada Pompeius Artaxata'ya kadar giderek, akılcıca teslim olma kararı alan Tigranes ile pazarlığa oturuyordu. Armenia kralı, 6.000 talent ödemek ve fetihlerinden vazgeçmek koşuluyla Pompeius tarafından 'Roma halkının dostu' ilan edildi ve ülkesini uysal bir tampon bölge olarak elinde tutmaya devam etti. Kısa süre sonra, toprak kazanma vaatleriyle Tigranes'i üzerine saldırttığı Parth kralı, Pompeius'tan Fırat Nehri'ni 'imparatorluğu ile Romalılar arasında sınır' kesmesini istedi. O ise, uğursuz bir Delphoi kehanetine benzeyen cevabında

'adil bir sınır' kesileceğini söyleyecekti (Plut. *Pomp.* 33.6). Romalıların çok geçmeden öğrenecekleri üzere, Parthlar kendi topraklarında rahatsız edilmedikleri sürece sorun çıkartmıyorlardı. Pontos kralına gelince, Pompeius onu kuzeyde kovalamadı -göz alıcı fakat askeri açıdan önemsiz bir ödül olan Mithridates'i dert etmeyecekti- fakat kendisini Roma orduları için bakir bir bölge olan Kafkasya'daki İber ve Alban kavimleriyle yıpratıcı bir gerilla savaşına girişmiş buldu.

Pompeius sonraki üç yılı doğuyu Roma hâkimiyeti altında düzenleyerek geçirdi. Pontos'tan Mısır sınırlarına kadar bütün kıyı şeridi Roma topraklarına katılırken iç bölgelerdeki krallıklara Roma haraçgüzarı statüsü veriliyordu. Kuzeyde, Armenia'nın yanı sıra Kırım, Kolkhis ve Kafkas İberyası'nın da Roma hükümrânlığına girmesiyle, cumhuriyetin etki alanı en azından kağıt üzerinde Doğu Kafkasya'daki Alban topraklarına kadar genişlemiş oldu. Bu doğu seferleri Pompeius'a devasa hamilik ilişkileri kazandırdığı gibi, onun aslında Mithridates ile o kadar da uğraşmadığını gösteriyordu. Öte yandan şöyle bir sonuca vararak hareket etmekteydi: Lucullus, kendi ordusunu hasmından daha da beter bitap düşüresiye Pontos topraklarında ihtiyar kralı kovalayarak hata etmişti. O ise, Mithridates'in ne bir müttefik ne de durup dinlenecek bir yer bulmasını imkânsız kılarak diplomatik mücadele verdi.

Kuzeybatı Gürcistan'daki dağlık Svaneti bölgesi, arka planda ise Büyük Kafkaslar görülüyor. Gürcistan'ın batı yansı tarihinde Kolkhis olarak biliniyor; doğusunu teşkil eden plato ise Kafkas İberyası diye anılıyordu. MÖ 65 yılında Mithridates'in yenilmesiyle Pompeius Kolkhis krallığını işgal ederek buranın tahtına Aristarkhos'u (MÖ 65-47) geçirdi. Ancak Kafkas İberyası'nda teşkil ettiği Roma varlığı kalıcı olmayacaktı (Petrusbarbygere).

Midilli (Mytilene) limanının genel görünümü, bakış açısı kuzeydoğudaki Ceneviz kalesine doğrudur. Pompeius MÖ 62 yılının ilkbaharında askerlerini cömertçe ödüllendirdikten sonra tatil rotası takip eder gibi bir rahatlıkla Roma'ya döndü. Yolda ziyaret ettiği yerler arasında, şahsi kronik yazar ve siyasi vekili Theophanes'in memleketi olan Mytilene de vardı. Bu Yunan şehrine, seçkin vatandaşları hatırla özerklik tanınmıştır (Vell. 2.18.1). Karşılığında ise Mytilene yalnızca Pompeius'a değil ama ayrıca belagatlı Theophanes'e de çeşitli payelerle beraber 'kurtancı' ve 'hayır sahibi' gibi unvanlar verdi (Fields-Carré Koleksiyonu).

Herodos'un yeniden yaptırđı halıye Hazreti Süleyman Tapınağı'nın Kudüs'teki İsrail Müzesi'nde sergilenen modeli. İsrailoğulları Yahudiye tahtında hak iddia eden iki adayın taraftarları olarak hizipleşmişlerdi gerçi ama Pompeius yine de Kudüs'ü üç ay boyunca kuşatmak zorunda kaldı ve şehri aldığı zaman hayli kan döküldü. Romalılar Tapınağın kuzeyindeki hendeği Sebt günü doldurdular ve ardından gerçekleşen korkunç çatışmalar esnasında savunmacılardan söylenene göre en az 12.000 kişi can verdi (Airely).

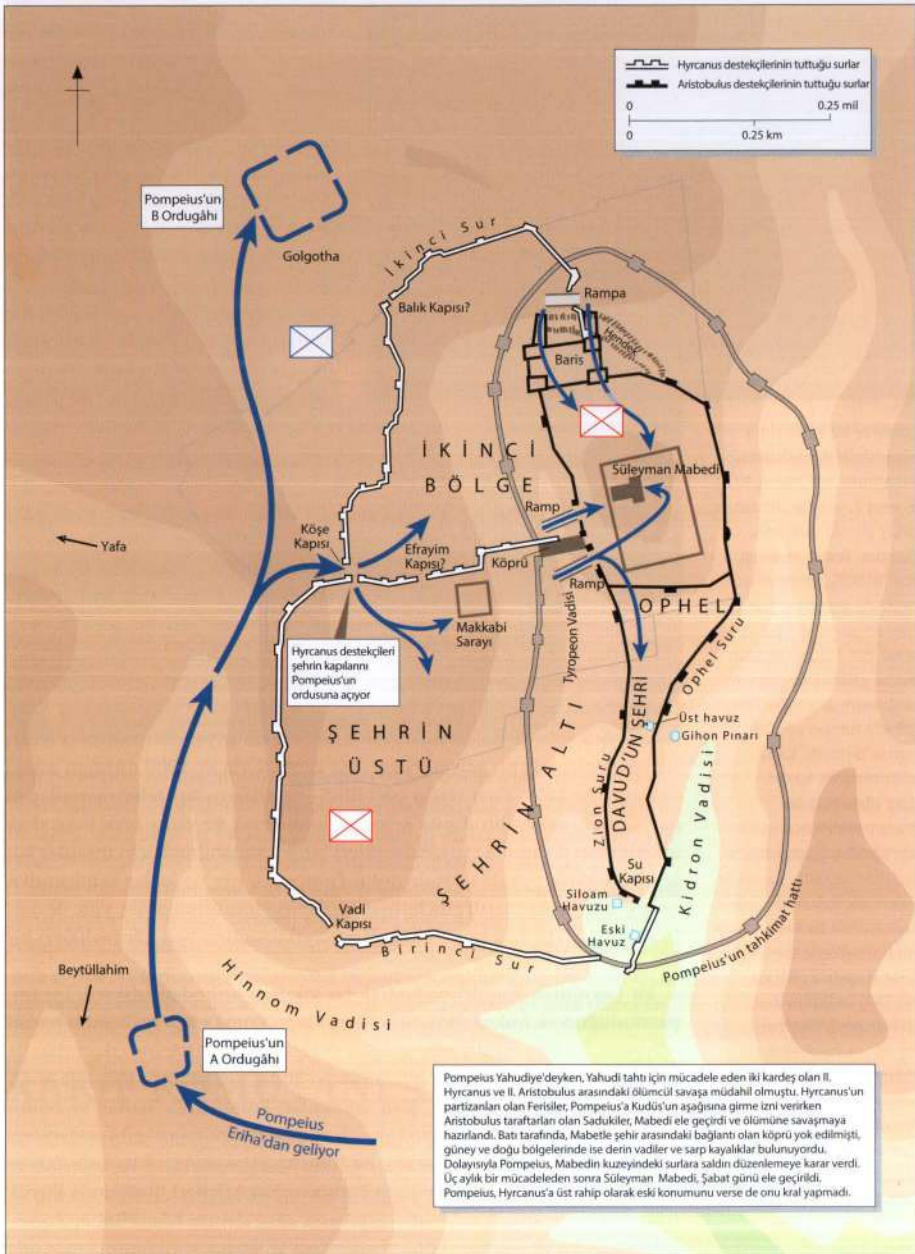
Plutarkhos'un yazdığı üzere 'Pompeius ardında Mithridates için kendisinden çok daha büyük bir rakip, yani kıtlık bırakmıştı' (Pomp. 39.1).

MÖ 64 yılının yaz mevsiminde, Pompeius Antakya'ya yürüdü. Kendi isminin on üçüncüsü olan ve kısa süre önce Lucullus tarafından tahta tekrar geçirilmiş bulunan Seleukos kralı Antiokhos çöle kaçtı ve burada bir Arap aşireti tarafından küçük düşürücü şekilde öldürüldü. Pompeius bu krallıktaki infiali bastırarak, muhtemelen Parthlara karşı bir tampon bölge olarak düşündüğü Suriye'yi Roma'nın yeni bir eyaleti sıfatıyla ilhak etti. Nihayet ertesi yıl, sonuçsuz kalan geri dönüş denemelerinden sonra, Mithridates Kırım'da öldü.

Bu sırada Pompeius, güneye yürüyerek savaşla yerle bir olmuş Yahudiye'de (Iudaea) sefere çıkmıştı. Üç aylık bir kuşatmayla Kudüs'ü ele geçirdi ki burada yapılan son saldırıda surlara çıkan ilk kişi, diktatör Sulla'nın oğlu Faustus Cornelius Sulla olmuştu. Pompeius ile kıdemli subayları, Romalılara has o her şeyde ilk olma dürtüsüyle Kudüs Tapınağı içindeki kutsalların kutsalına gittiler, fakat saygıda kusur etmeyip oradaki hiçbir şeye el sürmediler (Iosephus *Antiquitates Iudaicae* 14.29-79, *Bellum Iudaicum* 1.127-157). Kudüs'teki işler halledildikten sonra Emesa, Ituraea, Iudaea ve nüfusu az ama arazisi geniş, gül kırmızısı Petra'yı payitaht tutmuş Arap Nabatiler Krallığı dahil bir dizi haraçgüzar prenslik oluşturuldu.

Kudüs Kuşatması, MÖ 63: Pompeius, Saduiklere karşı

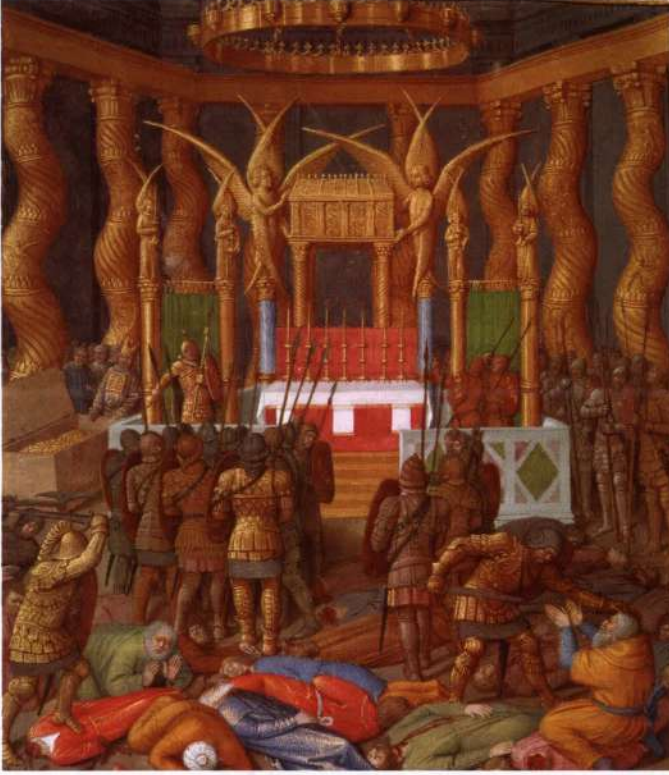

Üzerinde bir Parth zırhlı süvarisinin (Kataphraktos) kabartması bulunan ve MÖ 3. veya 2. yüzyıla tarihlenen, yatay pişirilmiş kil levha (Londra, British Museum, env. 91908). Kataphraktos sınıfında genellikle hem binek hem de süvari için pul yahut lamel zırh bulunur ve silah olarak yaklaşık üç metre 65 santimetre uzunluğundaki, çift elle tutulan ağır bir mızrak taşınırdı. Kalkan kullanılmazdı. Süvari, darp silahı olan bu mızrağı vücudunun olanca ağırlığından gelen ivmeyle hedefine saplardı. Romalılar, Helenistik doğudaki savaşlarında bu baştan aşağı zırhlı süvarilerle tanışmışlar fakat Magnesia (Manisa, MÖ 190) ve Tigranocerta (Dikranakert/Diyarbakır, MÖ 69) muharebelerinde kataphraktos'lar lejyonerler karşısında etkisiz kalmışlardı. Ancak kataphraktos'lar Carrhae'da (Harran, MÖ 53) olduğu gibi okçu süvarilerle desteklendiklerinde, yenilen taraf Roma oluyordu (World Imaging).

yığınlar pahasına elde edilecek daha fazla zafer ve daha fazla kahramanlık olmayacaktı.

Pompeius'un Şark seferleri onun en büyük başarısıyken ardından izlediği kolonileşme siyaseti teşkilatlılıktaki dehasına kanıttı. Bu emsalsiz zaferler Roma'ya geniş topraklar, yeni haraçgüzar müttefikler ve devasa bir hazine ile gelir akışı sağladı. Hiçbir had veya hudut tanımayan vicdansız Roma'yı Cicero şöyle tarif eder: 'En büyük komutanlarımızın anıtları üzerinde gördüğümüz "Roma'nın sınırlarını genişletti" minvalindeki o övgü yazıtlarının esas önemi, onların bu sınırları başkalarının topraklarını olarak genişletmiş oldukları gerçeğindedir' (*rep.* 3.24). Doğal olarak, bu türden bir savaşkan emperyalizm yalnızca yeni topraklar ve vergi gelirleri değil ama ayrıca köle ve ganimet de getirmişti. Cumhuriyet dönemindeki fetihler sıklıkla çok kanlı gerçekleşiyor -bir general ancak 5000 düşman askeri öldürmüşse zafer alayı tertip edebilirdi- ve artlarından sefer masraflarını karşılamak, generalin dipsiz kesesini doldurmak ve yalın ayak başkibak askerlere sivil yaşama taşıyabilecekleri bir şey sunabilmek için insanlar köle olarak satılıp yağma yapılıyordu. Pompeius, her ne kadar kendisinden önceki her Romalı fatih gibi fethettiği ülkeleri sömürmüşse de, yine de oraldaki halklara Pers İmparatorluğunun yıkılışından beri görmedikleri bir barış sunmayı bilmişti.

Bir bakımdan Pompeius, mutlak bir yıkımın ardından istikrarlı bir imparatorluğun ve hukuk devletinin kurulduğu Roma emperyalizmini temsil ediyordu. Bu emperyalizmin onu şan ve zenginliğin zirvesine çıkartması da tesadüf değildir. Haraçgüzar hükümdarlar Roma'nın hazinesi yanında onun kesesini de dolduruyorlardı. Şark toplumları Pompeius'a 'halkın ve bütün Asya'nın kurtarıcısı ile hamisi, karanın ve denizin muhafızı' gibi olağanüstü onur payeleri verdiler (*ILS* 9459). Bu hususta mevcut örnek barizdi. Büyük Plinius'un sonradan yazdığı üzere Pompeius'un zaferleri 'ihtişamda Büyük İskender'in başarılarına denkti.' 'Şüphesiz' diye devam eder Plinius, Romalı İskender'in en mağrur böbürlenışı 'Asya'yı Roma mülkünün kenarında

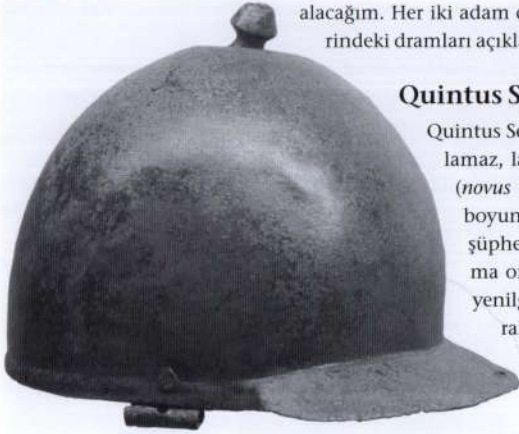
Jean Fouquet'nin (y. 1470, vellum) Hazreti Süleyman Tapınağı'nın MÖ 63'te Pompeius ile askerleri tarafından kirlenmesi adlı minyatürü (Paris, Bibliothèque Nationale, Ms Fr 247 f.293). Pompeius'un tapınağın en içteki kutsalına girmesi Yahudiler arasında büyük üzüntü yaratmıştı, ancak bu saygısızlığı açgözlülüğün ziyade merakten kaynaklanıyordu. Mabedin büyük hazineleri birkaç yıl sonra Crassus tarafından derdest edilecekti (Bridgeman Art Library).

bulup merkezinde bırakmış' olmasıydı (HN 7.95, 99). Böylece, Roma hakimiyetini 'dünyanın son ucuna' (*ultimas terrarum fines*) dek genişletme fikri, 'fetihlerini, dünyayı dört yandan sarmış okyanusa kadar genişletmek isteyen' (Plut. *Pomp.* 38.2) Pompeius ile zirve noktasına ulaşmış oluyordu.

Diğer yandan, Pompeius'un eylemleri kendisine verilen talimatların çok ötesine geçmişti. Şark'ın tanzimi senatonun değil onun şahsi bir eylemiydi. Pompeius'un iktidarıyla nüfuzu salt Roma'nın bahsettiği *imperium*'da değil ama ayrıca şahsi nüfuzu, bağlantıları ve hamilik ilişkilerinde yatıyordu. Caesar'la son karşılaşmasında Pompeius'a en sağlam desteği de Şark verecekti.

RAKİP KOMUTANLAR

40 yılı aşkın bir süreyi kapsayan uzun askeri kariyeri boyunca Pompeius, hem yabancı hem de Romalı bazı önemli rakiplerle karşılaşmıştır. Bunlardan en önemlisi elbette Caesar'dı. Caesar'ın askeri hayatını, elinizdeki eserin de dahil olduğu 'Büyük Komutanlar' dizisinden bir diğer kitapta derinlemesine incelemeye çalıştım; bu yüzden burada sadece Sertorius ve Mithridates'i ele

alacağım. Her iki adam da Pompeius'un olağanüstü ve uzun kariyerindeki dramaları açıklamak için önemli karakterlerdir.

Quintus Sertorius (ykl. MÖ 126-73)

Quintus Sertorius tarih kitaplarında çok fazla yer kaplamaz, lakin bu katı, pervasız ve yetenekli "türedi" (*novus homo*), Sullacı rejime karşı yaklaşık on yıl boyunca başarıyla açık isyan yürütmüştür. Hiç şüphesiz cesur bir adam olan genç Sertorius, Roma ordusunun Cannae'den beri aldığı en büyük yenilgi olan Arausio Muharebesinde (MÖ 105) yaralanmıştı. Sağ kaldığı söylenen on Romalıdan biri olarak (Orosius 5.16.5) bu felaketten kaçışı bir tür efsaneye dönmüştür. Muharebede atını kaybeden Sertorius, 'silahları ve göğüslüğü' üzerinde olmasına rağmen (Am-

Montefortino tarzı miğfer (Bad Deutsch-Altenburg, Carnuntum Arkeoloji Müzesi). Roma ordusunun Marius reformlarından sonra müthiş bir büyüme sürecine girmesiyle seri üretime uygun, ucuz, süssüz fakat işlevsel bir miğfer ihtiyacı ortaya çıktı. Birçoğu toplumdun en yoksul kesiminden gelen lejyonerler artık kendi teçhizatlarını kendileri temin etmek yerine devletin verdiği standartlaştırılmış silah, zırh ve kıyafeti kullanmaya başladılar. Düşük maliyetli bu miğfer tipi kafanın üst kısmını iyice koruyordu. Mentşeli yanaklıkları da mevcuttu ama emsaliği pek kısaydı (Matthias Kabel).

mianus Marcellinus 24.6.7) geniş ve coşkun Rhöne Nehri'ne atlayıp karşıya yüzmüştü. Daha sonra, göçer Germen kavimleri Kimberler (Cimbriones) ve Tötonlar (Teutones) ile onların bazı Galyalı kabilelerden oluşan müttefiklerine karşı Marius'un komutasında hizmet etti ve hatta casusluk yapıp Galyalıların niyetlerini öğrenmek için Kelt kılığına dahi girdi (Plut. *Sert.* 3.2). MÖ 102'de Tötonlar ile Galyalı Ambrionlar'ın (Ambrones), ertesi yıl da Kimberlerin yenilmesinden sonra İberya'da savaştı (MÖ 97-92). Ardından ise, muhtemelen *proquestor* rütbesiyle yer aldığı Müttefikler Savaşında (MÖ 91-88) bir gözünü kaybetti (Plut. *Sert.* 4.2). İç savaşta Marius ile Cinna'nın tarafında yer alan Sertorius, diğer herkes ortadan kaldırıldıktan yahut saklanmak zorunda kaldıktan sonra bile Sulla'ya karşı mücadeleyi sürdürdü. Tehlikelere karşı delidolu ve neredeyse donkişotça bir yaklaşımı vardı.

Sertorius, Hispania Ulterior eyaletinin valiliğini sürdürmekte olduğu MÖ 81'de, yerine bir Sulla taraftarı atandı ve azledildi. Bunun üzerine Mauretania'ya sığınıp bölgedeki Sulla yanlısı garnizonu tepelemeyi başardı. İzleyen yıl, 'ayıp olmasın diye Romalı dediği 2600 asker ile 700 Libyalı başıbozuktan' müteşekkil küçücük bir orduyla tekrar İberya'ya girdi (Plut. *Sert.* 12.2) ve bölgedeki Sulla yardımcılarını karşı başarılı bir sefer yürüttü. Parlak değilse de ilham verici bir komutan olan Sertorius, yerel destekten faydalansın hızla bir Mariusçu 'sürgündeki hükümet' kurdu. İberyalı isyancılar ile birkaç Romalı fedainin başına geçmiş bir İber başbuğundan ziyade münasip bir Romalı prokonsül gibi hareket eden Sertorius'un kendi alternatif senatosu dahi olduğu gibi, yerel yetenekleri keşfedip emrine almaya ve onları Latince ile Roma muşerretini öğrenmekte teşvike de hazır. İberyalılara, düzgün bir komutanlık ve disiplinle Roma ordularıyla nasıl başa çıkılacağını da gösterecekti.

MÖ 79 yılında Quintus Caecilius Metellus Pius (MÖ 80 konsülü), yani Iugurtha'ya karşı başarıyla savaşmış kişinin oğlu, Sertorius'u kovmak üzere İberya'ya gönderildiyse de rakibiyle boy ölçüşemeyerek birkaç kere yenildi. Sulla'dan sonra zamanın en saygın Romalılarından olan Metellus, üstünlüğü tesis edilsin diye diktatörün onca emek verdiği oligarşinin sadık bir

hizmetkariydi. Sertorius, ertesi yılın sonlarında İber Yarımadası'nın büyük bir kısmına hâkim olmuş ve nüfuzunu Gallia Transalpina'ya kadar yaymıştı. İşte tam bu zamanlarda, en son karşılaştığımızda İtalya'ya kaçan Perperna ile dönem Lepidus'u destekleyen Mariusçu asilerin kılıç artıkları ona destek sağladılar. Böylece Sertorius'un tıpkı ikinci bir Hannibal gibi İtalya'yı istila etmesi olasılığı karşısında büyük korkuya kapılan Sullacı oligarşi bir kez daha, prokonsül Metellus Pius'a yardım etsin diye Pompeius'a olağanüstü *propraetor*'luk yetkileri verdi.

Lauron civarındaki olaylardan zaten bahsetmiştik, şimdiyse Sertorius'un Pompeius'a karşı saldırıya geçtiği MÖ 75 yılının ilkbaharına bakalım. Bu ikisi, Sucro (Jucar) Nehri yakınlarında bir yerde şiddetli ve alelacele bir çatışmaya tutuştular. Plutarkhos'un yalın anlatımına bakarsak iki ordu da, ağırkanlı ama tehlike saçan Metellus Pius'un kesin bir sonuç alınmasından önce bölgeye ulaşmasından korkuyordu. İşin sonundaysa Pompeius'un şanını çalmayı umduğu adam tarafından kurtarılması gerektiği, zira mutlak bozguna uğramaktan ancak ve ancak prokonsülün zamanında yetişmesiyle sıyrılabilmişti. Sertorius daha sonraları şöyle ekşice bir yorum yaptır: 'Şu kocakarılar yetişmese oğlanı tekme tokat Roma'ya postalayacaktım' (Plut. Sert. 19.6, Pomp. 18.1).

Söylenenlere göre Sertorius'un 'Sulla'nın çırağı' diye tefe koyduğu Pompeius (Plut. Sert. 18.4), kariyerinde ilk defa olarak mahareti son derece hakiki ama ayrıca da alışılmışın dışında bir komutanla karşılaşıyordu. Her ne kadar şartlar onu kendi halkıyla savaşmak zorunda bırakmışsa da, Sertorius başıbozuk kıtaların idaresinde kabiliyetli olup bunları yayarak büyük düşman kuvvetlerinin pençelerinden kurtarmakta çok yönlü bir yeteneğe sahipti. İberya'daki geçmiş hizmeti, sürekli bir vur-kaç savaşıyla bitkin düşürüldüğü takdirde en tehlikeli rakibin bile yenilebileceğini ona göstermişti. Ne de olsa, aralıksız tam saha pres alelade kaba kuvvetten çok daha etkilidir. Arazisi engebeli, savaşçılarıysa ayağına tez ve gizlenme ustası olan bu ülkede Sertorius ikmal hatlarını kesebilir, konvoylara pusu kurabilir, erzak toplayıcılarını taciz edebilir ve nihayet hayatta kalanların azmini kırabilirdi (Plut. Sert. 10.2-3).

Sertorius, kendi zamanında henüz icat edilmemiş olan 'gerilla' kelimesinin ne demek olduğunu haliyle anlayamazdı, fakat şimdi 'gerilla savaşı' olarak anılan stratejinin muazzam etkisini keşfetmiş bulunuyordu. Her şey bir yana, takip ettiği en beklenmeyen anda saldırı ve davayı uygunsuz bir muharebeyle tehlikeye atmamak için meydan savaşlarından kaçınma ilkeleri tam da zamanımızdaki en temel gerilla prensipleridir. Sertorius, alışılmışın dışında savaş usulleri benimsemekle Romalıları her fırsatta tacizden, kurduğu sessiz pusularda hasımlarından mümkün en çoğunu doğrayıp geldiği gibi sessiz ve görünmez gitmekten hoşnut olduğunu ima etti. Üstün Roma ordusuna karşı ellerindeki her şeyi riske atmamaları gerektiğini başıbozuk askerlerine

Pişmiş topraktan Parth okçu süvarisi heykelciği (Londra, British Museum, env. WA 1972. 2.29, 1/135684). Hayranlık verici süvarilik kabiliyetini ve at sırtında her yöne, hatta sağnların üstünden geriye doğru dahi ok sallamaya (ünlü 'Parth atışı') imkân veren kısalıktaki bileşik yay burada bir arada görüyoruz. Gerçek yahut sahte ricat esasında düşmandan uzaklaşan bir Parth hafif süvarisi, bu esnada vücudunu geriye döndürüp peşindekilere ok atabiliirdi. Bunu yapmak için, göz açıp kapayana kadar kısalıktaki bir süre zarfında yayı germek, belden yukarısını geriye döndürmek ve oku fırlatmak gerekirdi (Fields-Carré Koleksiyonu).

MÖ 3.-2. yüzyıla tarihlenen ve bir atlıyı tasvir eden Keltiber işi tunç fibula (Madrid, Museo Arqueológico Nacional, env. 22925). Atın kafasının altında, şüphesiz savaş ganimeti olan kesik bir kafa sallanıyor. Hem Pompeius hem de Caesar, ordularında muhteşem vasıftaki hayvanlar olan ve kitlesel savaş usûlüne uygun terbiye ve teçhiz edilen İber atları kullanmışlardır (Luis García).

olgunlaşacaktı. Lakin İberya Savaşı Pompeius'un maharetli bir general tarafından er meydanında yenilebileceğini göstermişti. Nihayet, seferini daha dikkatli sürdüren ve Metellus Pius ile ortak hareket yürüten Pompeius, kendisine birçok ders öğreten kurnaz Sertorius'u adım adım köşeye sıkıstırdı. Gerilla liderlerinin can suyu olan zaferler Sertorius'a daha az uğramaya başlayınca, hem Romalı hem de İberyalı destekçileri azalmaya yüz tuttu. Öte yandan, kendisinin de önceki tutumlu hayat tarzını bırakıp alkole ve zamparalığa düştüğü söyleniyordu (App. BC 1.113, Diodoros 37.22a).

MÖ 73 yılının yaz ortası ile sonları civarında, başını asil ve mağrur Perperna'nın çektiği, sabık bir praetor'dan fazlası olmayan bir adamın emrinde bulunmaya içerleyip kendilerinin daha iyi iş çıkartacaklarını düşünen kıdemli Mariusçu subaylardan kurulu bir komplo ekibi, herkesin sarhoş olduğu bir akşam yemeği partisinde Sertorius'u suikastla öldürdü (Sall. Hist. 3.83). Etrüsk kökenli de olsa, eninde sonunda Perperna hem dedesi hem de babası konsüllük yapmış asil bir Romalıydı (Vell. 2.30.1). O zamana kadarki askeri kariyerinde, birçoğu da bizzat Pompeius'un eseri olan sürekli yenilgilerden başka şey bulunmaması, kibrinin kabiliyetini çok aştığını açıkça gösterir. Hülâsa, düzenlediği o menfur darbenin üstüne ancak birkaç gün geçmişti ki, becerikli bir gerilla savaşçısı olmayan Perperna maktul Sertorius ile özdeşleşmiş türden bir pusuya düşerek esir alındı ve derhal infaz edildi (Plut. Pomp. 20.3, Sert. 27.3).

Pompeius ertesi yıl İberya Savaşını başarıyla sonuçlandırarak zaferini Pirenelerde, üstünde kendi heykelinin olduğu ve Alplerden Hispania Ulterior'a kadar en az 876 kasabayı fethettiğine dair bir yazıtın bulunduğu bir zafer anıtıyla kutladı (Sall. Hist. 3.89, Strabo 3.4.1, 7, 9, 4.1.3, Plin. HN 7.27.1, 37.6.3, Dio 41.24.3, Flor. 2.10.9). Burada belki de, kendi reklamını gerçek başarılarının çok ötesinde abartarak yapmasının ilk örneğini görüyoruz. Bu abartılı anıtında Pompeius'un Sertorius'tan hiç bahsetmediğine dair Plinius masumane bir şerh düşer ancak esas sebebi Florus bildirir: Muzaffer komutan,

VI. Mithridates Eupator'un bu mermer büstünde (Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 2321) kralın aslan postuna bürünmüş halde tasvir edilmesi, onun tanrısal Herkül'ün reenkarnasyonu ve cihan fatihi Büyük İskender'in halefi olduğunu göstermek içindir. Roma'nın bütün düşmanları arasında en uzun süre dayanan Mithridates, sırayla Sulla'ya, Lucullus'a ve Pompeius'a karşı savaştı. Neredeyse 30 yıl boyunca Roma'ya meydan okuyan Pontos kralı nihayet MÖ 63 yılında, herkes tarafından terk edilmiş yaşlı bir adam olarak camına kıydı. Bundan böyle neredeyse efsanevi özelliklerdeki bir hükümdar olarak hatırlanacaktır (Fields-Carré Koleksiyonu)

bunun bir iç değil de dış savaş olarak düşünülmesini istiyordu ki zafer alayı tertip edebilsin.

Sertorius ise bu tür bir anıt bir yana belirli bir mezara bile sahip olamadı. Aslında, onun rolü Roma Cumhuriyeti tarihinde çok az dikkat çekmiş ve adamcağız sessiz sedasız tarihten kayıp giderek unutulmuşluğa mahkum olmuştur. Lakin bu gaffet, Sertorius'un Pompeius'un kariyeri üstündeki tesirini azaltmaz. İçine düştüğü durum onu tarihin hep andığı Romalı generalerin ön saflarında yer bulmaktan alıkoymuş ve Spann'ın yerinde deyiimiyle Pompeius, 'Sertorius'u önce sağ atlatıp ardından cesedini çiğneyerek yücelik yolundaki adımlarını atmıştır' (1987: 151).

Pontos kralı VI. Mithridates Eupator (MÖ 113-65)

Pontos bölgesi Âhamânî Pers İmparatorluğu'nun ırak bir satraplığıyken Büyük İskender'den sonra buranın idarecileri bağımsız bir hanedanlık kurmuşlardı. Her ne kadar krallık nüfusu Yunan, Trak, İskit ve Kelt unsurlar barındırıyorduyse da hakimiyet köklü bir İranî aristokrasideydi ve krallar Yunan kültürünü şu ya da bu düzeyde benimsemişlerdi. Bizim konu ettiğimiz, isminin altıncısı olan Mithridates (Yunanca telaffuzu böyleydi, fakat Pehlevicede *Mithradata* yani 'Mithra'nın hediyesi' anlamında bir ismi vardı) kendisini Yunan uygarlığının bayraktarı olarak sunmuş ve bu kisveyle Karadeniz'in kuzey kıyılarına serpişmiş Yunan şehir-devletlerini askeri himayesi-ne alarak bölgedeki iktidarını sağlamca oturtmuştu. Böylece, zengin Yunan denizci devletlerinin bereketli tahıl arazilerine ve büyük bir donanma da dahil kaynaklara el atabilmişti. Kurnaz bir fırsatçı olan Mithridates, Romalıları Küçük Asya ve Yunanistan'dan atmak için bir dizi savaşa artık hazırdı.

Roma, Anadolu'da tesis ettiği köprübaşını kısa sürede hızla genişleterek İyonya sahili boyunca uzanan bölgeyi Asia eyaletine dönüştürmüştü. Şimdi artık Asia ile Pontos Krallığı arasında, Roma'nın uysal müttefiklerinin teşkil ettiği ince bir hattan başka bir engel kalmamıştı. Pompeius öncesi Roma komutanları, Anadolu topraklarında en fazla simgesel sayılabilecek bir askeri güce malik bulunduklarından ötürü Mithridates ile doğrudan çatışmaya girememiş ve Pontos'u zapturapta almak için yerel müttefiklerini vekil olarak sahaya sürmüşlerdi. Bu siyasanın sonu felaket oldu. MÖ 98 yılında Mithridates, yayılmacılık hürsına gem vurması için Marius tarafından uyarılmış olmasına aldırmaz etmeyerek, üzerinde bir nevi hak iddia ettiği Kapadokya'yı işgal etti. İki yıl sonra ise Roma senatosu, *propraetor* rütbesi verilen Sulla'yı Güney Anadolu kıyılarındaki Kilikya bölgesinde doğu hizmetine gönderdi. Sulla görünüşte Kilikyalıların en sevdikleri uğraş olan korsanlığı durdurmak için gönderilmişti fakat

yanı sıra, Roma'nın dostu Ariobarzanes'i Kapadokya tahtına geçirmeyi de başardı. Senato zaten Mithridates'e hem o krallığı hem de Paflagonya'yı teslim etmesi gerektiğini tebliğ etmişti, ancak kuru kuruya talimatın yeter gelmediği aşıkardı. Yalnızca yerel birlikler kullanarak görevini yerine getiren Sulla, o her zamanki maharetiyle yürüttüğü bu küçük sefer esnasında Armenia kralı II. Tigranes'in birlikleriyle de çarpıştı. Bu işten açıkça bir sonuç çıkmasa da Tigranes şansını Mithridates ile denemeye karar vererek Pontos kralının kızıyla evlendi.

MÖ 91 yılında, Mithridates bir kez daha devasa bir ordunun başına geçerek batıya yürüdü ve damadı Tigranes'in da yardımıyla Kapadokya ile Bitinya'yı ikinci defa işgal etti. Bunun üzerine bir kez daha geri çekilmesi uyarısında bulunan Senato, nihayet iki yıl sonra, Marius'un Germenlerle savaşta silah arkadaşı ve MÖ 101 yılındaki konsül mevkidaşı olan Manius Aquillius'u Pontos kralını yurduna geri püskürtmek üzere Şark'a yolladı. Asia prokonsülü Lucius Cassius'un ordusuna yerel yardımcı birlikler ekleyen Aquillius, Mithridates'i Kapadokya ile Bitinya'dan çıkartarak IV. Nikomedes'i yeni Bitinya hükümdarı atadı. Lakin vazife yetkilerini çok aşarak krallığının özgürlüğü karşılığında Nikomedes'ten ödenemeyecek kadar büyük bir haraç talep etmiş ve bunun yarattığı baskıyla Bitinya kralı Pontos topraklarına akınlar düzenlemişti. Bunun üzerine Mithridates, Roma senatosuna resmen şikâyetle bulundu.

Böylece diplomatik nezaket kuralına uyan Pontos kralı, ardından borç batabatındaki Nikomedes'in çapulculuğunu bahane ederek kendi adıyla anılan ilk savaşı (I. Mithridates Savaşı, MÖ 89-85) açtı. Roma ordularını dört kez art arda yenerek Bitinya, Frigya, Mysia, Likya, Pamfilya, İyonya ve Kapadokya bölgelerini almakla kalmamış, bir de üstüne Roma eyaleti Asia'yı ele geçirip yıkma girişimi. Kralın emirleri üzerine, eyaletteki her şehrin yerel idarecileri yerleşimlerinde oturan bütün İtalyanları tevkif ederek erkek, kadın ve çocuk demeden bir gün zarfında infaz ettiler (App. *Mith.* 85-91). 150.000 kişinin öldürüldüğünü söyleyen Plutarkhos'a mukabil (Sulla 24.4), diğer kaynaklarda yer alan 80.000 sayısını kabul edecek olsak dahi, bu hesaplı vahşet muazzam bir etki yarattı. Üstelik Aquillius da intikamcı kralın eline düşmüş ve bir eşeğe bindirilip halka teşhir edildikten sonra, acgözlülüğünün cezası olarak gırtlığından aşağı eritilmiş altın boşaltılmak suretiyle teatral bir idamın kurbanı olmuştu.

Mithridates Roma'nın öyle sıradan bir düşman değildi. Daha çocukken menfur annesinin zulmüne uğrayıp Kuzeydoğu Anadolu dağlarına sığınmıştı. Adeta peri masalı gibi okunan bir biyografiye göre yedi yıl yabanda yaşamış, geyiklerle yarışır aslanlarla gürleşmişti. Annesinin hâlen kendisini öldürtebileceğinden çekinen Mithridates, zehirbilime neredeyse hasıtalıklı denecek kadar merak salmış ve bünyesine bağışıklık kazandırma

MÖ 75 yılı civarında kesilmiş bu gümüş tetradrakmadaki VI. Mithridates Eupator portresi, Büyük İskender'in gençlik yıllarına benzetilmiş (Londra, British Museum). Yunan dostluğu, ataları için Helenistik doğuda saygı ve kabul yöntemi. Mithridates için aleni bir siyasi araçtı. Kendisini Yunan medeniyetinin koruyucusu ilan eden Pontos kralı, 'barbar' Romalıları Küçük Asya ile Yunanistan'dan çıkarmak için bir dizi savaş yürüttü ve böylece de Yunan dünyasının 'büyük kurtarıcısı' oldu (PHGCOM).

Kuzey Anadolu Dağları'nın Trabzon yakınlarındaki kısmı. Bu dağlar Pontos Krallığı'nı biri Karadeniz sahili diğeriye dağılık iç bölge olmak üzere iki münhasır bölgeye ayırıyordu. Bu ayrıca kültürel bir ayrımdı da: kıyı şeridi temelde Yunan ve denizciyken iç bölgeler İrani bir aristokrasinin idaresindeki Kapadokyalılar ve Paflagonyalılarla meskundü. VI. Mithridates bu Helenistik krallığın son hükümdarı olacaktı (Aleksafi).

fikriyle her gün küçük dozlarda çeşitli zehir ve panzehirler tüketmişti. Nihayet, bu korkunç ve görkemli prens yanına topladığı destekçileriyle yabanklıklardan çıkagelip önce annesini ve ardından da önlem olarak taht gasabı biraderiyle kız kardeşini öldürttü. Elbette ki bu tür efsaneler, hele de Romalı yazarların elinden çıkmışlarsa kısmen mitolojik ürünlerdir; zira Mithridates, Roma kültüründe Brennos ve Hannibal gibi kalıcı yer eden umacılarından biriydi.

Bu çok çarpıcı zaferlerin ardından Mithridates Ege Denizi'ni aşıp Yunanistan'a geçti ve burada bir başka Roma ordusunu yenilgiye uğratarak Atina'yı ele geçirdi. Ne var ki Avrupa'daki bu köprübaşından faydalanmak onun için hiç kolay olmayacaktı. Birlikleri, artık Sulla'nın lejyonlarıyla da takviye edilen Roma güçlerinin sürekli tacizine uğradıkları gibi Yunan şehirleri de kurtarıcı gördükleri adamın aslında Romalılardan pek farklı olmadığını düşünmeye başladılar. Dört dörtlük bir siyasetçi olan Mithridates, oyunu ne zaman bitirmesi gerektiğini anlayarak süratle Sulla ile barış yaptı; buna göre, fethettiği topraklardan vazgeçiyor ve barışı bozduğu için tazminat ödemeyi kabul ediyordu. Lakin bu bir son değildi. Her ne kadar yenik de olsa Mithridates hâlen Pontos tahtında oturuyordu ve bu durum gelecekte yeni çatışmaların çıkmasını kaçınılmaz kılıyordu. Nitekim bundan sonraki olaylar, kralı önce komşularıyla ve nihayet Roma'yla karşı karşıya getiren bir dizi küçük ama kanlı savaşıardan ibarettir.

Birkaç yılın ardından Roma'nın sabrı sonunda taşı. Senato'nun bir kez daha tam yetki verdiği Pompeius, Mithridates'e karşı hızlı bir yeni sefer yürüttü. Kral, aynı geçmişte yaptığı gibi, lejyonları düzlüklerden bitap düşecekleri dağlara çekmek için fareli köyün kavalcısı misali sürekli bir stratejik

Pompeius'un İcraatları: MÖ 49-48 İç Savaşı

Caesar'ın Nicolaus Coustou (1658-1733) tarafından neoklasik tarzda yontulmuş mermer heykeli (Paris, Louvre Müzesi, env. MR 1798). Caesar bir defasında, Roma'da ikinci adam olmaksızın sefil bir Alp köyünde birinci adam olmayı yeğleyeceğini söylemiştir. O, özel bir insan cinsine mensuptu: sınırsız iktidara duyduğu açlık, bu uğurda çekilecek her türlü cefayı doğal karşılamasına sebep olacak kadar büyük olan insan (Fields-Carré Koleksiyonu).

ricat uyguluyordu. Romalıların aksine ileri yönlü hareket kadar geri yönlü harekate da önem veren Mithridates, hesaplı bir ricat yürüterek sonradan ileri hamle fırsatı bulabileceğine inanırdı. Ancak Pompeius bu zokaya gelmedi ve kralın Pontos'tan kovulup Kafkasya'ya kaçmasıyla dikkatini Ermenistan'a çevirerek derhal Mithridates'in damadı ve en önemli müttefiki Tigranes'e boyun eğdirdi. Daha sonra Karadeniz'in güney kıyılarına yürüyüp önceden Mithridates'in eline geçmiş şehirleri aldığı gibi Pontos Krallığını da işgal etti.

Bu esnada kurnaz kral, Kafkas kabileleri arasından kuzeye at sürerek ve Roma gemilerinin kol gezdiği kıyı şeridinden uzak durarak kaçmaya devam etmişti. En sonunda Panticapaeum'a (Kerç) vardığında oğullarından birini Kırım kralı atadı. Pontos'un büyük kısmına el koymuş bulunan Pompeius ise dikkatini başka bölgelerdeki isyanları bastırmaya çevirecek ve sürgündeki Mithridates'i kuzeyin barbar topraklarında kara kara düşünür hâlde bırakacaktı.

Kırım'daki kalesinde Mithridates, Pontos'a dönüş planları yapıyordu. O her zamanki iktidar açlığı ve acımasızlığıyla, İskitler ile Gotlardan bir ordu derip Karadeniz'in kuzeyinden Tuna'ya sarkmayı ve bazı Galyalıların da yardımıyla Alpler'i geçerek doğrudan Roma'ya saldırmak üzere hızla İtalya'ya inmeyi düşlemekteydi (Dio, 37.11.1, App. *Mith.* 102, 109). Ancak bu gözükara hayaller, artık ilerlemiş yaşıyla da körelen kabiliyetlerini çok aşmıştı. Yerel hükümdarlar onu ilk başta kurtarıcı gibi karşıladılarsa da, Roma'nın onlara dayatacağını söylediği haracı bu sefer kendisi talep edince bir zorbaya dönüşmüş oldu. Askerleri arasında isyanlar çıktı ve nihayet, beşinci oğlu olan Pharnakes, babasının yerine kendisini kral yapmaları için subayları ikna etti. Artık tahtı kaybettiğini fark eden Mithridates zehir içerek intihar etmeye çalıştı ancak kullandığı madde o efsanevi bağışıklığı neticesi etkisiz kalınca ümitsizce kendi kendini hançerlemeyi denedi. En sonunda, maiyetindeki Galyalılardan vefalı bir adamı kralın acılarını bir kılıç darbesiyle dindirdi (App. *Mith.* 111). Acı sona dek yılmadan mücadele eden Pontoslu, 24 yıl boyunca Roma'yla savaşmıştı.

Hain Pharnakes, Pompeius'a derhal bir iyi niyet ve dostluk hediyesi göndermekte gecikmedi: babasının cesedini. Kralı doğuda Roma'nın karşısına çıkmış en büyük rakip olarak nitelendiren Pompeius, onu Sinope'de (günümüzde Sinop) hassaten yaptırdığı bir mozoleye defnetti. Ardından yürüttüğü son birkaç temizlik hareketinden sonra ise yeni ele geçirilen toprakları tanzim etti ki buna göre Pontos Krallığı, yeni Bitinya-Pontos eyaletinin bir parçası oluyordu. Son bir heyecan verici not olarak,

Mithridates'in zehir ve panzehirler üzerine yazdığı risaleler de Roma'nın eline geçmiş ve zaman içerisinde, Antik Çağ'ın en büyük hekimlerinden Galenos'a intikal etmişlerdir.

SAVAŞ BİTTİKTEN SONRA

Goethe bir keresinde, gerçek dehayı ne zaman duracağını bilmek diye tanımlamıştır. Tıpkı cismi yerinde fakat kudreti kaçmış batan güneş gibi Pompeius'un aklı da yaşamının ilerleyen yıllarında zayıflamaya başlamıştı. Deha afallatıcı da olabilir zira akıl, eğitim, yetiştirme yahut disiplin ürünü olmayıp muhakeme gücüyle asla tam kavranamayacak, sezgisel ve anlık bir güç göstirisidir. Aynı zamanda Yunan şair Arkhilokhos'un şu darbimeseline de başvurabiliriz: 'tilki birçok numaradan anlar, kirpiyse bir tek büyük numara bilir'. Roma Cumhuriyetinin koşar ayak ölümüne yol aldığı dönemde tilki Caesar iken kirpi de o muazzam, her şeyi kapsayan tutkusuyla Pompeius idi.

Roma'nın aristokratik oligarşisinde içkin iktidara el atarak Pompeius, kendisine karşı ölümcül bir gazez uyandıracak raddede saygınlık kazanmış ve türedi askerî ekabire temkinli yaklaşan oligarşik gelenekçilerin şüphelerini çekmişti. Ne var ki Caesar kapıyı tekmelemeye başlayınca, senato Pompeius'u kendi çıkarlarıyla her zamankinden daha fazla bütünleştirmek zorunda kalacaktı. Bu tuhaf flörtleşme yirmi yıldan beri sürüp gitmiş olmasına rağmen halen daha kalıcı bir anlaşmaya varılamamış olması, senato ile Pompeius arasındaki ilişkinin ilginç bir özelliğiydi. Her iki taraf da birbirine karşı istekli ve muhtaçtı, ancak çekingenlik ve şüphenin ötesine geçememişlerdi. Kokuşmuş senatonun tepeden bakar şüpheciliğiyle sonradan görme Pompeius'un pervasız özgüveni arasındaki etkileşimin bu durumu kaçınılmaz kıldığı söylenebilir.

Bu durumu Pompeius'un üniformalı, silahlı ve savaşa hazır halde meydana çıkıp uzun süre hatırlanacak kibir dolu şu meşhur cümleyi o ölümcül

Etruria'daki antik Luca şehrinin devamı olan günümüzdeki Lucca'nın surları. 'Büyük üçlü' denilen Pompeius, Caesar ve Crassus aralarındaki anlaşmazlıkları giderip istikbaldeki siyasî olayları bir yola sokmak üzere MÖ 56 yılının Nisan ayı ortalarında burada o ünlü toplantıyı yapmışlardı. Gerçekte, toplantıyı devletin esas iki kocabaşı olan Caesar ile Pompeius yapıyor ve üçüncü kişi durumundaki Crassus'un çıkarlarını Caesar savunuyordu. İşin iç yüzünü bildiği şüphesiz olan Cicero'nun bir sözüne göre (*fam.* 1.9.5), Caesar ile Crassus Ravenna'da önceden görüşmüşlerdi (Fototeca ENIT).

Bellaria-Igea Marina ile Emilia-Romagna arasında akan Rubicon. Romalılar için dahi küçük bir nehir olan Rubicon, kendisini şafaktan önce geçen Caesar sayesinde ün kazandı. Caesar bu adımıyla artık geri dönüşü olmayan bir yola girmiş; Pompeius için ise sonun başlangıcı gelip çatmıştır (Stefano Bolognini).

rahatlığıyla kurduğu vaka kadar iyi başka hiçbir şey anlatamaz: 'yerden piyade ve süvari ordularının bitmesi için ayağımı [İtalya'da] toprağa bir vurmam yeter!' (Plut. *Pomp.* 57.5). Küstah ve olayları aşırı derecede dramatize etmeye yatkın -huylu huyundan vazgeçmez- Pompeius, anlaşıyor ki geçmiş başarıları ve o mağrur özgüveniyle gururlanıyordu. Ancak kısa sürede öğreneceği üzere, artık zaman değişmişti.

O sırada, 'bir ordunun işlevi düşmana en hızlı şekilde yetişip onu yok etmektir' düsturu uyarınca hareket etmekte olan Caesar'ın Rubicon'u geçtiği gece cadı kazanı kaynamaya başladı. Pompeius yanılmıştı: Göründüğü kadarıyla hem senatonun haklarına hem de bizzat kendi özgürlüklerine karşı yükselen tehdide kayıtsız İtalya halkı, Caesar'ın geçmesine müsaade etti. Bu olay aslında çok şey anlatıyordu. Neticede Pompeius, asker kıtlığından ötürü savaşımadan Adriyatik'in berisine çekilmek ve ayağını yere orada vurmak zorunda kaldı. Günümüzdeki bakış açımızla tekrar dönüp değerlendirdiğimizde, bunun Pompeius'un kariyeri boyunca aldığı en iyi karar sayılamayacağına emin bulunabiliyoruz. Stratejisinin esiri olmuştu: Cumhuriyet'in başkomutanı sıfatıyla öz saygısı ve itibarı savaşa girmesini gerektirirken insanlar şimdi onun İtalya'dan kaçtığını düşünüyordu. Ne de olsa bütün o korkutucu ihtişamına rağmen Pompeius hâlen bir cumhuriyetçiydi.

Bildiğimiz üzere, cumhuriyetçi aristokrasinin üyeleri askerî zafer ve elbette zaferin getirdiği ekonomik ödüller uğruna sürekli kendi aralarında rekabet ediyorlardı. Geç Cumhuriyet döneminde çıtanın yükselmesiyle bu rekabet de siyasî düzeni iyice yıkıcı hâle geldi. Pompeius'un kariyerini olağandışı kılan tek şey, bütün Akdeniz şehir devletlerindeki içkin çelişkileri en abartılı haliyle temsil ediyor olmasıdır. Onun, bir zamanlar Sulla'ya nasip olmuş hükümranlılığı elde etmeye çalışan başarılı bir asker olduğu su götürmez bir gerçektir. Üç kez konsüllük yapmış ve hatta MÖ 52 yılındaki üçüncü görevinde birkaç ay boyunca görevi tek başına yürütmüştü; fakat

La Seu Vella Katedrali, La Suda Tepesi, Llerda (Katalan Lleida). Bu tepelik alan, İberyalı İlergetes kabilesinin ana yerleşim yeri olan antik İlerda'nın yeridir. Bölgenin Sidoris (Segre) Nehri'nin sağ kıyısına hâkim konumu, Pompeius'un subayları Afranius ve Petreius'u, burayı Caesar'a karşı savunma hattının merkezi yapma konusunda cezbetti (Hector Blanco de Frutos)

bariz kudretine rağmen o katı resmiyeti hiçbir coşku yaratmamış ve siyasi omurgasızlığı onu genel olarak güvenilmez kılmıştı. Yine de, çağdaşlarından çoğunun aksine, Pompeius'u hafife almamalıyız (örn. Cic. *Fam.* 8.1.3). Picenum'lu bir başbuğ sıfatıyla yaptığı kanunsuz başlangıçtan muhteşem yeteneği ve zamanlamasıyla sıyrılarak, artık cebri bir kenara koyup kendisini yine de Cumhuriyet'in savunucusu olarak sunabileceği anayasal bir ağırlığa kavuşmayı bilmişti. Sallustius'un da dediği gibi, 'hakimiyetini tesis etmek hariç her hususta ılımlıydı' (*Hist.* 2 far. 14 Maurenbrecher). Bu elbette ki Caesar'ca bir bakış açıydı, ancak yine de temel bir gerçektir. Eğer Pompeius, Pharsalus'ta kazanmış olsaydı, Cumhuriyet yine ayakta kalamayacaktı.

Yine de, Caesar'la karşılaştığında Pompeius ciddi derecede dezavantajlıydı; o, geçmişin şanından geçinen köhne bir adamdı artık. Son dokuz yılın tamamını savaşa geçiren Caesar'a mukabil Pompeius en son MÖ 62 yılında askeri faaliyette bulunmuştu ve o zamandan beri de itibarı düşüşteydi. Dahası, senatonun hizmetkârı olduğundan mutlak komuta yetkisi yoktu.

Arnavutluk'un Draç (Durres, antik Dyrrachium) limanı; tepede, Arnavutluk kralı Ahmed Zogu'nun (hkm. 1928-39) sarayı görülüyor. Pompeius'un stratejisi, İtalya'yı ablukaya almak ve gerekirse yeniden fethetmek için Şark'ın büyük kaynaklarını kullanmaktı. Ne var ki, seyrüsefer mevsimi geçmişi olmasına rağmen denize açılmaktan kaçınmayan Caesar rakibini şaşırttı ve büyük bir ticaret limanı olup Pompeius'un toplanan kuvvetleri için hayati önemdeki bir ikmal üssü teşkil eden Dyrrachium'u ancak kıl payıyla elinden kaçırdı (A. Dombrowski).

Pharsalus savaşı askeri tarihteki yerini Caesar'cı propaganda tarafından büyük bir zafer olarak kutlanmasına ve muzaffer başbuğun kendi reklamına borçludur, zira bu muharebe Caesar'ın yükselişini perçinleyip Cumhuriyet'i içi boş bir kabuk olarak bırakmıştır. Fotoğrafta, günümüzde Yunanistan'daki Farsala kentinin kuzeybatısına düşen Orta Teselya ovasını görüyoruz. Muharebe, şehrin hemen kuzeyinde akan Enipeus (bugünkü Enipeas) Nehri'nin kuzey yakasında cereyan etmişti (Fields-Carré Koleksiyonu).

Söz konusu yetki, Pompeius taraftarları ile *optimates*, yani tutucu aristokratlar hizbi arasında paylaşılmıştı ki Caesar'ın anlattığına göre, bu ikinci hizbin önderi ve Stoacılığın Roma'daki baş savunucusu olan Cato, Pompeius'a eksiik savaş hazırlıkları yapıp Cumhuriyet'e ihanet ettiği ithamlarında bulunuyordu. İşte böylece, kendi başına olsa sonraya bırakacağı veya hiç kalkışmayacağı hamleler yapması için baskı oluşturan senatörler yüzünden Pompeius'un başkomutanlığı sakatlanmıştır. Yetmezmiş gibi, başına iki tane de duyarsız ve aylak konsül musallat edilmişti. Halbuki Napolyon'un mutlak surette belirttiği üzere, komutanın tek elden yürütülmesi 'savaşta en kesin ihtiyacıdır' (*Correspondance*, vol. XXXI, s. 418, n. 40).

Pompeius, en parlak döneminde bile hazircı veya ilham verici olmaktan ziyade katı, mantıklı ve dikkatli bir adamdı. Çok çalışmış, iyi bir talimden geçirdiği adamlarının dertleriyle ilgilenmiş ve hep açık ve net emirler vermiştir. Adamlarının sadakatini süslü sözler veya tumturaklı nutuklarla değil, liderlik yeteneğini kanıtlayarak ve arada bir verdiği vaatlerle kazanmıştı. O bir hatip değildi, Cato veya Caesar'ın sahip olduğu türden kelimelerle esinleme yeteneği onda yoktu. Bu durumun hafif bir yansımasını, askerlerine Epir'de verdiği bir söylevde yakalayabiliyoruz: 'Sizin adınıza ve sizin yanınızda mücadeleyi bırakmadım ve bırakmayacağım. Bir komutan ve asker olarak kendimi size sunarım' (App. *BC* 2.51). Bu, arzu ettiği moral yükseltme ve disiplini iyileştirme etkilerini sağlayan, hesaplı bir adam kullanma örneğiydi – ki her iki konuda da daha fazla gelişmeye alan bulunduğu şüphe götürmezdir. Cesurca konuşmalarla adamlarını ateşleyecek mahareti olmasa da er meydanında kendisini takip ettirecek motivasyonu sağlamak ve özgüveni yükseltecek şekilde ilham vermek suretiyle adamlarıyla bağ kurmanın morale nasıl etki edeceğini biliyordu. Pompeius, adamlarına savaşçı ruh aşılamakta hayranlık verici bir yeteneğe sahipti.

Son Muharebe: Pharsalus

Antikçağ'daki bir komutanın başlıca işlerinden biri, kuvvetlerini muharebe üzere dizmek ve çarpışmalar bir kere başladığında yapılmasını kararlaştırılmış manevralara dair gerekli emirleri vermektir. Pompeius, her muharebesinden önce sağlam bir plan yapagelmışti ancak görüldüğü kadarıyla bu planı şartlara göre esnetip değiştirme hünerinden yoksundu. Pharsalus'ta

süvari bakımından avantajlı konumdaydı ve sayıları 7.000 civarındaki atlılarının günü kurtaracağına o kadar emindi ki anlaşıldığı kadarıyla lejyonerlerini adeta geri tutmuştur. Planı, bütün süvarilerini sol kanadında toplamak üstüne kuruluydu; bunlar karşılarındaki rakip sağ kanadı bozacak ve ardından Caesar'ın lejyonlarının (özellikle de en muteber gördüğü четin X. Lejyon'un) arkasına sarkıp bir imha hareketine girişeceklerdi. Lakin Pompeius'un planını derhal anlayan Caesar, üçüncü saffından altı kohort çekip bunlarla sağ kanadında, düşman tarafından görülmeyen dördüncü bir saf teşkil etti. Bu parlak mizansen mükemmel bir aldatmacaydı: Pompeius'un süvarileri Caesar'ın sayıca çok daha az olan atlılarına saldırıp bunları bozdukları zaman, o ana kadar beklemeye kalan kohortlar verilen işaret üzerine öyle şiddetli hücum ettiler ki karşılarındaki rakipleri paniğe kapılıp geldikleri kadar hızla dağılarak dört bir yana savuştular. Ardından, bu altı kohort önlerine çıkan bir miktar okçu ile sapancıyı biçerek yıldırım hızıyla Pompeius'un ana piyade hattının arkasına sarkıp rakip lejyonları yok etmeye koyuldular. Askerlerin niteliği nicelikten çok daha önemliydi ki Caesar dahi zaferini söz konusu bu altı kohorta atfetmiştir (BC 3.94.4). Planı başarısızlığa uğrayan Pompeius'un maneviyatı çöktü ve yenilgiye uğradı. Pharsalus savaşı, komutan Pompeius'un en parlak anı kesinlikle değildi.

O gün Caesar, mevcut koşulları gerçekçi bir şekilde değerlendirerek Pompeius'un hatalarından faydalanabilmiş ve kendi planında yaptığı anlık değişikliklerle rakibini alt etmişti. Diğer bir deyişle, muharebenin tekinsiz hengamesinde esneklik ve intibak hasletlerinin temel önemini göstermiştir. Pompeius'un zihnini eksiksiz okuyabilen Caesar, açtıkları rakibinin niyetlerine Pompeius'un yapabildiğinden daha iyi vakıf olmuştu. Pompeius, eğer emrindeki kalabalık doğu süvarileri daha tecrübeli olsalardı, hangi açıdan bakılırsa bakılsın muhtemelen günü kazanacaktı. İşleri daha da kötüleştirecek şekilde, bu süvariler fazlasıyla balık istifi konuşlandırılmışlar ve neticede ilk başarılarının ardından tutarlıklarını kaybedip çarçabuk hareketsiz bir kuru kalabalığa dönmüşlerdi. Pompeius, ihtiyatta hiç süvari bırakmadığından ötürü durumu kurtaramamıştır.

Pompeius maddi, Caesar ise manevi etkenlere bel bağlamıştı. Bu, Napolyon'un ısrarla dünyevi ve uhrevi olarak adlandırdığı ayrımıdır. Ona göre uhrevi kısım, karakter ile kabiliyetten kaynaklanan her şeyi, rakibi ölçme ve büyük resmi görebilme kudretini ve aske-re güven ile cesaret aşılama-yı kapsar. Dünyevi kısım ise harp teçhizatını, sipherleri, muharebe cetvellerini ve rutin işlerin bileşimini yahut kullanımını içerir; fakat tek başına savaş kazandırmaz.

1576'da İtalya'da imal edilmiş bu çini kase üzerine, Pompeius'un doğudan devşirilme süvarilerinin Pharsalus'ta Caesar'ın açık cenahını teşkil eden sağ kanada saldırısı resmedilmiş. On veya daha fazla krallık ile milletten toplanmış da olsalar, Pompeius'un elindeki askerlerin sayısı dahi ordusunu korkutucu bir güç kılmaya yeterliydi. Süvarilerini temel alarak yaptığı savaş planıysa Büyük İskender'e yakışır türden, galibiyet getirici bir plana benziyordu. Öte yandan, daıma Homeros'un kahramanları gibi en ön safta yerini alan İskender'in aksine Pompeius hücumu bizzat komuta etmedi (Ancient Art & Architecture).

İşte Caesar askerî dehasını tam bu noktada göstermiştir. Nihai değerlendirmede bu, Pompeius'un sahip olmadığı türden bir dehaydı. Pompeius'un yıldızı artık sönüyordu, ancak onun daha baştan yenilmiş olduğu fikrine de kapılmamalıyız. Mesela, Caesar'ın Dyrrachium'da tesis ettiği kuşatma hatlarının güney ucundaki tamamlanmamış bölgeye deniz üzerinden gerçekleştirildiği gece baskını bir deha esintisine işaret eder (biz. 52. sayfadaki harita). Felaketi gördüğü anda tanımayı bilen Caesar, zayıflığının gitgide tırmanmaya başlaması ve yenilgiyle yüzyüze kalması üzerine sağduyulu bir karar alıp teması keserek Yunanistan içlerine ve belirsizliğe yürüdü. O noktada artık tam bir felaketle burun burunaydı zira Pompeius'tan kaçmasının sonraki sonucu, elindeki erzak ile zamanın pek çabuk şekilde tükenmesi olacaktı.

Maaşlarını alamayan askerler yine de savaşabilirler, ancak aç kalanlar savaşamaz. Bir ordunun moralini, ikmal ve irtibat hatlarının ama en önemlisi de ricat yollarının kesildiği bilgisinden daha çok çökertebilecek şey yoktur.

Nemesis'in maskarası: Pompeius, Pharsalus'ta

Roma'daki iki baskın karakterin en sonunda yüz yüze geldiği Pharsalus'ta Pompeius, o parlak şanının getirdiği yükü kaçınılmaz bir sona doğru taşıyan yorgun, bitkin düşmüş bir adamdı. Caesar okuyucularının hatırlayacağı üzere Pompeius'un rakibini çok fazla hafife aldığı (bu, askerî komutanlar için affı olmayan bir hataydı) ve eylemlerinde çok ağır olduğu (bu da Caesar'a korkakça görünüyordu) düşünülüyordu. Pompeius'un başında bazı belalar (zafer kazanması için sürekli kafasını ütüleyen bir grup senatör de dahil) ve kendi hataları vardı (kendisine hem askerî hem de kanıları bakımından aşırı güveniyordu) ve 17 ay önce Brundisium'daki Pompeius'la aynı adam olduğu şüpheliydi. Edinilen genel deneyimler, insanların yüksekte bakmaya meyilli olduğu şeylerin en erkenden öğrendikleri ve en iyisi olduğuna inandığı şeyler olduğunu gösterir. İki savaş beyi de aylardır birbirleriyle savaşıyordu ve aralarındaki mücadele, tipki Cunaxa'da Kyros ile Artaxerxes'ininki gibi gitgide daha kişisel bir savaş hâlini alıyordu. Pharsalus'ta Caesar, strateji konusunda Pompeius'a çok pahalıya patlayacak bir ders verecekti.

Caesar'ın ordusunu oluşturan lejyonlar talimli, disiplinli ve deneyimliydi, ayrıca yan yana savaşıp kan dökmüş adamlardan oluşuyorlardı. Bu, Pompeius'un ordusundaki çoğu lejyonerin durumuna tam tersti. Öyle görünüyor ki ordusu, iyi talim olmuş, askerî kafalı ve savaşlarda deneyim kazanmış kıdemli askerlerden oluşmuyordu. Mesela, Pompeius'un doğudan topladığı lejyonların büyük kısmı, ayaklarının altında çoğu zaman muharebe alanı toprağından ziyade kaldırım taşı olmuş ve garnizon birliklerine denk askerlerden müteşekkildi. Bu yüzden Pharsalus'ta Caesar'ın askerleri rakiplerine karşı moral motivasyon avantajına sahipti. Pompeius, yenilgiyle yüzleşmekten ziyade gerçeklerle yüzleşmeyi yeğlemek gerektiğini biliyordu. Lejyonerlerinin çoğuna çok az güven duyduğu için kohortlara on kişi derinlikte konuşlanmalarını ve düşmanlarının hücumunu beklemelerini emredecekti, böyle yaparak acemi birliklerinin sıkı bir dizilimde kalmasını ve bunların kaçıp gitmesini engellemeyi umuyordu (Frontinus *Strategemata* 2.3.22).

Bu görselde yaşlı Pompeius'un, üç savaş hattının konumunu korumasını emrettikten sonra ön saflardaki adamlarının Caesar'ın lejyonerlerinin mızrak yağmuruna karşı kalkanlarıyla direnmeye çalıştığını izleyişini görüyoruz. Bazı mızraklar kalkanlara büyük bir gürültüyle saplanıp bir zarara yol açmadan sekiyorken bazıları da hedefini buluyor. Çok geçmeden Pompeius'un askerleri düzensiz bir şekilde geri çekilecek ve kovalanacaktı.

Brindisi limanının genel görünümü; fotoğrafın odağı Castello Svevo'ya doğrudur. Antikçağ'daki ismiyle Brundisium'da Pompeius hem acı hem de tatlı hatıralar edindi. Dert ve tasadan azade genç bir başbuğ olduğu MÖ 83 yılında şahsi ordusunun başında Sulla'ya orada katılmıştı. MÖ 48 yılının 17 Mart günü ise, kaygıların yiyip bitirdiği kocamış siyasetçi Pompeius beraberinde morali çökük birkaç lejyon ve bir avuç kadar da senatör götürerek Brundisium'da İtalya'ya Caesar'a teslim ediyordu. Ömrünün son, kısa ve trajik macerası işte böyle başladı (Fototeca ENIT).

Kardinal Richelieu, haklı olarak sıkça atıf yapılan anılarında, tarihte orduların düşman elindeki yenilgilerden ziyade kifayetsiz ikmal sistemi yüzünden mahrumiyet ile anarşie düşüp dağıldıklarını yazmıştır (1947: 480). Bu bir 'dişe karşı kuyruk' meselesidir ki sevilen bir askeri darbimesel de amatörler strateji hakkında konuşurken profesyonellerin lojistiğe kafa yorduklarını belirtir. Pompeius'un da mantığı buydu, zira Plutarkhos'un sözleriyle o 'muharebeden kaçınmaya kararlıydı ve bunun yerine Caesar'ı peşinden ayrılmayıp irtibat hatlarını keserek erzaksız bırakmak suretiyle zayıf düşürmeyi planlıyordu' (Pomp. 67. 1). Ancak Pompeius karargahında, Caesar ile bir an evvel meydan muharebesine tutuşup meseleyi kökten kapatmasını isteyen bencil senatörlerin ağır baskısına uğradığından ötürü işler istediği gibi gitmedi. Plutarkhos'a göre gözü korkutulan, eleştirilen ve aşağılanan bu büyük adam en sonunda pes ederek 'en iyi planlarından vazgeçmek zorunda kaldı' (Pomp. 67. 4). Ağustos başlarına gelindiğinde Roma'nın iki başbuğu, Pharsalus'un hemen kuzeyinde yer alan Orta Teselya ovasında karşılıklı ordugâhlarını kurmuşlardı.

Pek yakında mağlup edilecek olan Pompeius, Dyrrachium'daki boş kuşatma hatlarında muzaffer birlikleri tarafından *imperator* sıfatıyla selamlanmıştı (BC 3.71.4); yahut en azından Caesar'ın iddiası budur. Yaklaşan zafer, düşmanın gayretle takibini gerektiriyordu. Bizzat Caesar'ın âdeti buydu. Öyle görünüyor ki zaferin danışmanlığı bir kenara yol arkadaşlığından dahi hayır yoktur zira insanoğlunun bütün meşgaleleri içinde Murphy Kanunu'nun¹

1 Murphy Kanunu: işler bir kere ters gitmeye başlayınca arkasından da hep kötü geleceğini öne süren kötümser bir düşünce tarzı –ed. n.

en geçerli olduğu alan savaştır. Clausewitz bu tatsız gerçeği “sürtüşme”, yani öngörülemeyen durumların birleşip en dikkatle hazırlanmış savaş planlarını dahi mahvetmesi diye adlandırmıştır. Ancak ve ancak, sürekli değişen koşullara ayak uydurabilenler savaşta kazanır. Bütün başarılarına rağmen, Pompeius’un seferi kötü sonuçlanacağı hissini uyandırıyor ve cumhuriyetin başkomutanı gitgide, tanrıların gazabı için mimlenmiş gibi görünüyordu. İdeal biçimiyle savaş sürekli bir etki-tepki zincirinden başka bir şey olmadığından ötürü, diğer bütün koşulların eşit olması kaydıyla, gayret ve iradesi daha fazla olan taraf duruma da hakim olacaktır. Askeri etki-tepkiler fiziğinde ustalaşmaya yazgılı kişi Caesar idi.

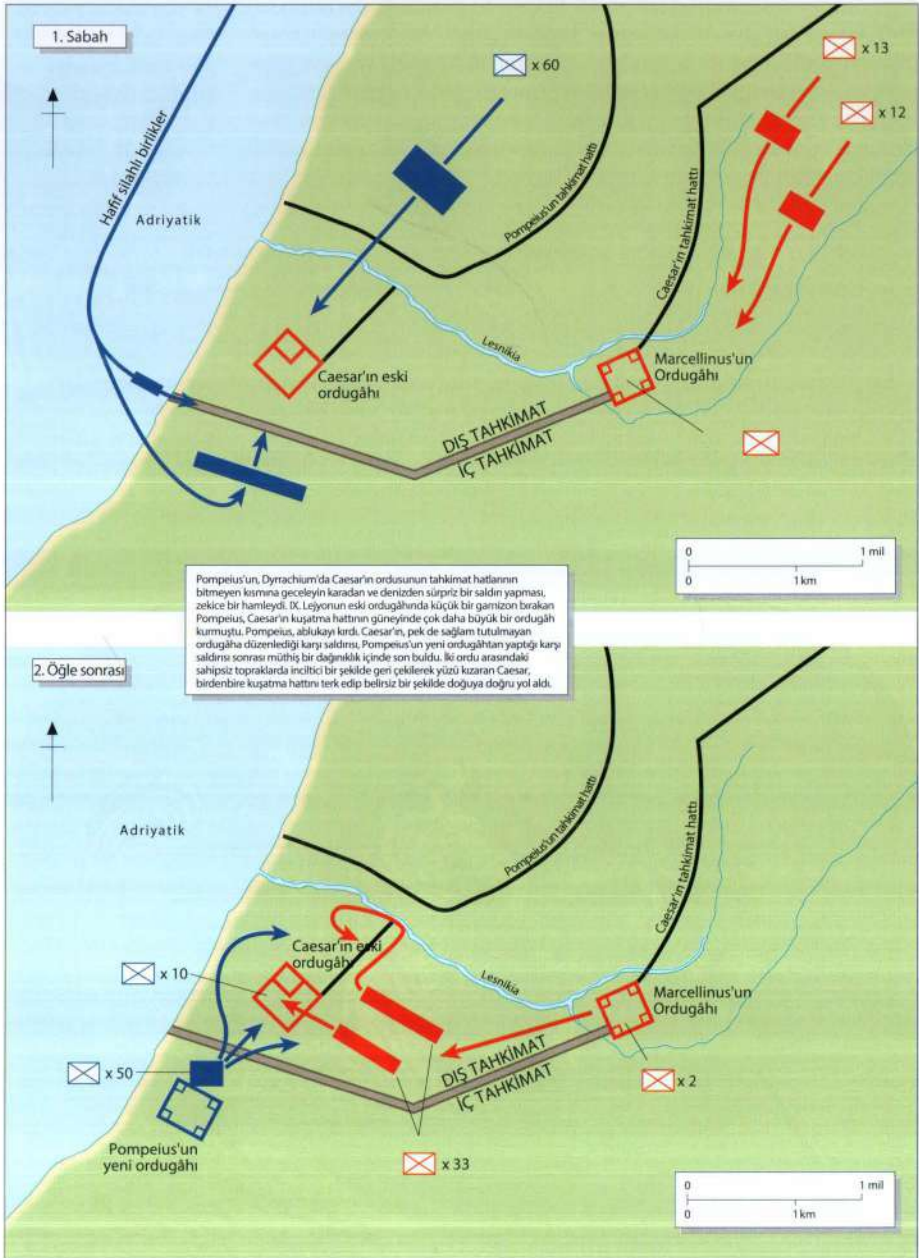
Son Kapı: Ölüm

Bir hareketin, özellikle de komuta makamının getirdiği sürekli yorgunluğu deneyimlemiş herkes, ortaya çıkan bitaplığın kişiyi önlem almakta ihmale, kısa yoldan iş bitirmeye çalışmaya veya koyuver gitsin umursamazlığına sürükleyebileceğini bilir. Bu öyle bir haleti ruhiyedir ki o anda ölümü, sonu gelmez fiziksel ve zihinsel tükenişe yeğ bile tutturabilir. Roma’nın, düşüşü inanılması güç bir süratle gerçekleşen sabık ‘prensi’ Pompeius, davasına taraftar kişileriyle etrafını kuşatıp güvende olacağına inandığı Mısır’ın yolunu tuttu. Firavunun ricacısı olarak tam karaya adımını atmıştı ki, hassa muhafızlarından Lucius Septimius onu sırtından hançerledi. Büyük Pompeius’un kudreti

19. yüzyıldan bu gravürde, Pompeius’un Mısır sahiline adım atmak üzereyken katledilişi resmedilmiş. Eski yüzbaşılardan biri tarafından sırtından hançerlenmiş ve ardından aşağılayıcı şekilde Mısırlı bir hadım tarafından kesilen kafası çocuk firavun XIII. Ptolemaios’a götürülmüştü. Başsız ve çıplak cesediyse sahilde gömülmeden bırakıldı. Büyük Pompeius, Geç Cumhuriyet’in çalkantılı sahnesini 59. yaşgününde, işte böyle feci bir şekilde terk etti (Ancient Art & Architecture).

Lesnikia Muharebesi, MÖ 9 Temmuz 48: Pompeius, Caesar'a karşı

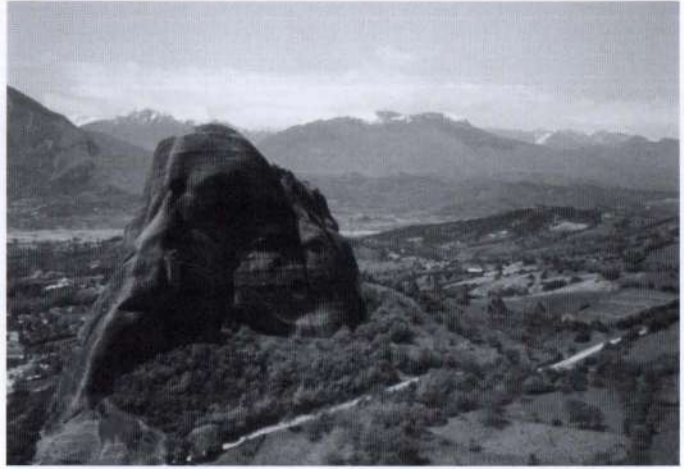

MÖ 71 yılında, *Pompeius'un* İberya'daki taze zaferlerini kutlamak için günümüzde Fransa'nın Doğu Pireneler bölgesinde kalan ve Col de Panissars denilen yerde (rakım 568 m.) diktirdiği anıt (*Tropaeum Pompeii*). Şimdi yok olup gitmiş yapıdan geriye sadece, Orta Çağ sonlarında yapılmış bir manastırın duvarlarının yaslandığı temelleri kalmış. *Pompeius*, kabına sığamayacak büyüklükteki karakterini dışa yansıtmakta çok yetenekliydi. Dışardan nasıl görüldüğümüz önemli bir konudur ki *Pompeius'un* en atılgan ve özgün reklamcısı bizzat kendisiydi (*Maximilian Dornseif*).

işte böyle yitip gitti. Ardından kesilen kellesi önce firavun XIII. Ptolemaios'a götürüldü, daha sonra da Mısır'a gelen Caesar'a sunuldu. Çıplak cesediyse, kaniyle yer yer kızıla boyanan kumsalda gömülmeden bırakılmıştı. *Pompeius'un* sadık azatlısı *Philippos*, efendisine üstünkörü bir cenaze töreni düzenletti ve külleri de en nihayet bahtı kara *Cornelia'ya* ulaştırılarak Alba'daki malikanesine gömüldü (Val. Max. 1.8.9, Plut. *Pomp.* 80.6, Dio 42.5.7).

Augustus döneminde yaşamış olan şair *Vergilius*, *Troya'nın 'eli asalı'* (hükümdarı) *Priamos'un* sonunu tasvir ettikten sonra ihtiyar kralın sefil ve acınası sonuyla yitip şanlı günleri arasındaki tezattan şöyle bahseder: 'bir zamanlar Asia'daki birçok bölge ile halkın hükümdarıydı. O muhteşem gövdesi kıyıda uzanmış yatıyordu; kafası omuzlarından koparılmış, ismi olmayan bir cesetti' (*Aeneis* 2.555-57 West). Bu pasaj aslında, bir zamanlar çağının en büyük Romalı, Akdeniz'in belası, Asia'nın fatihi ve Caesar'ın baş rakibi olup *Pharsalus'taki* yenilgisinden sonra kaçak duruma düşmüşken haince katledilen *Pompeius'tan* bahsetmektedir. Ün ve şanı kendisini koruyamayan *Pompeius*, şiddetle yaşamış ve şiddetle ölmüştü.

Yunanistan'ın 'Romalı' burunları ve 'Latin' dilleriyle meşhur Ulahları (*Vlachoi*), Pompeius'un lejyonlarının soyundan geldiklerini iddia ederler. Ulah efsanesine göre, Pharsalus'taki yenilgiden sonra Pompeius'un bazı askerleri güya yakınlardaki Pindus Dağları'na kaçmışlar. Fotoğrafta, Pinduslar'ın Meteora'dan batıya, Penios Vadisi'nin ötesine bakan kısmı görülmüyor (Fields-Carré Koleksiyonu).

Octavianus'un mermer büstü (Toulouse, musée Saint Raymond, env. 30007). Octavianus, "İmparator Augustus"a dönüşünce iç savaş zehrine panzehir olacaktı (Fields-Carré Koleksiyonu).

KOMUTANIN ZİHNİNDE

Pompeius'un çok sayıdaki evlilikleri, onun hikâyesinin bugün belki de en az bilinen yanıdır. Lakin, hayatın çoğu alanında doğru anda doğru şeyi yapma yeteneğine doğru evliliği yapma hünerini de dahil edebilmiş olması dehadan başka bir şey değildi. Örneğin ilk evliliğini ele alalım. O zamanki başyargıcın kızı Antistia ile nişanlanması, Asculum ganimetini zimmetine geçirdiği suçlamasıyla çıktığı mahkemede hızla aklanmasını sağlamıştır.

Pompeius Strabo'nun azatlılarından biri münasip bir günah keçisi yapılırken oğul Pompeius evlilik marşını söyleyen bir kalabalık eşliğinde evine uğurlanıyordu. Şanslı çift birkaç gün sonra evlendi. (Plut. *Pomp.* 4).

MÖ 82 yılında Sulla, karısı Metella'nın eski kocası Marcus Aemilius Scaurus'tan (MÖ 115 konsülü) doğma üvey kızı Aemilia Scaura ile evlenmesini Pompeius'a teklif etti. Hâlihazırda evli ve hamile olan, *patricius* sınıfından Aemilia, diktatörün hal ve gidişini eleştirmeye cüret etmiş kocasından bir anda boşatılırken Pompeius da Antistia'yı boşadı. Buna mukabil, benzer bir durumla karşı karşıya kaldığında genç Caesar, karısı Cornelia Cinna'yı bırakmayı reddedecekti. Babası, Pompeius'la bağlantısından ötürü Mariusçular tarafından gaddarca katledilen ve ardından annesi trajik şekilde canına kıyan Antistia açısından özellikle zalimane bir durumdu bu. Üstelik Aemilia'nın doğum sırasında hayatını kaybetmesiyle, bu yeni evlilik de beyhude yere yapılmış oldu. Yine de, ikinci evliliğiyle

Pompeius yeni rejime sadakatini göstermiş ve siyasî kariyerine büyük katkı yapmıştı (Plut. *Pomp.* 9).

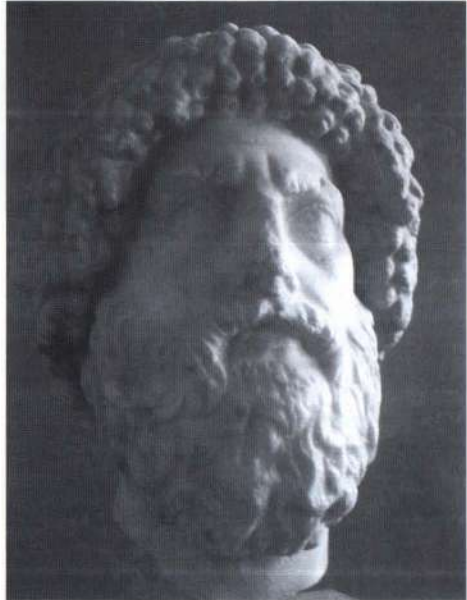
Pompeius'un üçüncü karısı, *pontifex maximus* Quintus Mucius Scaevola'nın (MÖ 95 konsülü) üçüncü kızı olan Mucia Tertia idi. Mucia'nın babası, kadının ilk kocası olan bahtsız Gaius Marius Minor'un (MÖ 82 konsülü) azmettirmesiyle katledilmiş ve ardından Marius Minor'un da Sulla tarafından öldürtülmesiyle Mucia galiplerin elinde oyuncak olmuştu. Sulla'nın MÖ 79 yılında Pompeius ile evlendirdiği Mucia Tertia, yeni kocasından üç çocuk yaptı: Gnaeus Pompeius Magnus Minor (MÖ 75-45), Pompeia Magna (MÖ 80/75-35) ve Sextus Pompeius Magnus Pius (MÖ 67-35). Kadıncağız her üç çocuğunu da toprağa vermek gibi bir bahtsızlık yaşamak zorunda kalacaktı. Pompeius, MÖ 61 yılında Roma'ya son dönüşünde Mucia'ya bir boşanma mektubu gönderdi. Cicero bu olayı kaydetmiştir, anlattıklarına göre sebep hayasız bir ihanetti-hatta dedikodulara göre (Suet. *DI* 50.1) Mucia, Caesar'ın metreslerinden biriydi. Actium savaşı sırasında hala hayatta olan Mucia'ya Octavianus büyük hürmet göstermiştir (Dio 51.2.5).

Caesar'ın MÖ 59 yılındaki konsüllüğü Pompeius'un dördüncü evliliğine vesile oldu. Yeni karısı, Caesar'ın ilk eşi Cornelia'dan doğma biricik kızı ve evlilik ürünü tek çocuğu olan Iulia'ydı. Söylenene göre Pompeius, alımlı genç karısına sırlıslıklam aşkıttı. Evlilikleri siyaset icabı yapılmış olmakla ve Iulia cihan fatihi kocasından 23 yaş küçük bulunmakla beraber, karı koca birbirlerine içtenlikle bağlı ve sadıklardı (Plut. *Pomp.* 48.6). İşin esası, genç eşi Pompeius'u öyle seviyordu ki MÖ 55 yılında kocasının kana bulanmış kıyafetleri eve getirilince hamile Iulia şok geçirerek düşük yaptı (Val. Max. 4.6.4, Plut. *Pomp.* 53.3).

Ertesi yıl Iulia, doğum esnasında öldü ve be-beği de -bazılarına göre oğlan (Vell. 2.47.2, Suet. *DI* 26.1), diğerlerine göreyse kız (Plut. *Pomp.* 53.4, Dio 39.64)- annesinden sonra yalnızca birkaç gün yaşayabildi (Dio 40.44.3). Pompeius ile Caesar keder ve yasta birleştiler, fakat Iulia'nın ölümü aralarındaki aile bağını koparmıştı ve dostlukları zayıflamaya başladı. Caesar, müstakbel Augustus Octavianus'un üvey kız kardeşi olan büyük yeğeni Octavia'yı teklif ederek Pompeius ile ikinci bir evlilik ittifakı yapmak istese de bu sefer reddedildi. İkili arasında bariz bir gerginlik vardı, tıpkı her an rakip olabilecek dostlar gibilerdi. Zamanla, artık siyasî olmaktan çıkıp askerî hale dönen bu rekabet, öfkeli ifadelerden savaşa dönüşecekti.

MÖ 52 yılında Pompeius, Cornelia Metella ile beşinci evliliğini yaptı. Quintus Caecilius Metellus Pius Scipio Nasica'nın (MÖ 52 konsülü) kızı olması yanında Crassus'un Parthia'da öldürülen oğlu Publius'tan çok genç yaşta dul

Iuba'nın Caesarea'da (Şerşel, Cezayir) bulunmuş olan ve yaklaşık MÖ 60 yılına tarihlenen mermer büstü (Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 1885). Hiempsal'in oğlu ve MÖ 50'den itibaren Numidia ile Gaetulia kralı olan Iuba, iç savaşta Caesar'a karşı Pompeius'u destekledi. Pompeiusçuların MÖ 46'da Thapsus'ta yenilmesi üzerine intihar etti ve krallığı bir Roma eyaletine dönüştürüldü. Oğlu, Marcus Antonius ile Kleopatra'nın kızı olan Kleopatra Selene ile evlenmiştir (Fields-Carré Koleksiyonu).

Pompeius'un en küçük oğlu Sextus Pompeius Magnus'un mermer büstü. Babasının haince katline şahitlik eden Sextus, Caesar'a karşı direnişe katıldı ve önce Afrika'da, sonra da İberya'da savaştı. Munda'dan sağ çıkıp Sicilya'ya kaçtı ve orada güçlü bir filo kurarak Pompeiusçu davayı devam ettirdi. Roma'nın en ünlü bilinmezlerinden biri olan bu adam, Augustus'un propaganda aygıtı tarafından hemen bir korsan, haydut ve hatta anarşist olarak damgalanmıştır (Ancient Art & Architecture).

da kalmış bulunan Cornelia, eşsiz bir soydan geldiği kadar Caesar'ın da en büyük düşmanlarından biriydi. Bu iyi karakterli, iyi eğitilmiş ve güzel kadın ayrıca çok güzel lir çalardı ve Plutarkhos'a göre (*Pomp.* 55.1) mükemmel bir geometri ve felsefe bilgisine de sahipti.

Pompeius'un evlilik dışı birçok ilişkisi olduğunu biliyoruz, şüphesiz yakışıklılığı da bunda bir etkendi. En çarpıcı metreslerinden biri olan ünlü kibar fahişe Flora o kadar güzel bir kadındı ki Metellus Pius'un Castor ile Pollux Tapınağı'na koyduğu bir portreye modellik yapmıştı. Gadara'lı Epikürosçu Philodemos dahi onun güzelliğini öve öve bitirememiştir (*Anthologia Palatina* 5.132.7). Bu husustaki temel kaynağımız olan Plutarkhos, Flora'nın ileri yaşlarındaiken 'Pompeius ile seviştiği her seferden sonra evine döndüğünde, vücudunda onun ısırik izlerini taşıdığını' anlatarak övündüğünü bildirir (*Pomp.* 2.2).

Plutarkhos, yaptığı güzel tasvirinde Pompeius'un 'alınından başlayıp tıpkı bir dalga gibi geriye yayılan saçlarını' ve 'karşısındakini eriten bir bakışa sahip' gözlerini bilhassa vurgular. Lakin

Romalı İskender'in gerçeğiyle benzerliği 'görüntüden ziyade laftaydı' ve 'kısa süre sonra bazı insanlar ona alay olsun diye "İskender" demeye başlamıştı' (*Plut. Pomp.* 2.3-4). Gerçekten de Pompeius'ta tanrısal bir şey vardı. Ayrıca, onun ukalanın teki olduğunu söyleyen düşmanları fesatlığın ötesinde bir gerçeğe işaret ediyorlardı. O, uzlaşmacı biri değildi; bilakis, incelik ve nezaketten istifade fırsatlarını elinin tersiyle ıterdi. Pompeius hem yetenekli hem de şımarıktı. Her şeyden öte, hayranları arasında neredeyse tapınma hisleri uyandırmasını sağlayan usandırıcı kabiliyeti, kendinden daha az mükemmel kişilere karşı horgörüye işaret ediyordu. Halk muhtemelen 'zor adam şu Pompeius' diye yakınıyordu ki gerçekten de öyleydi. O, Roma'daki en büyük kibir kumkumasıydı.

Roma siyasetinin çapraşık hikâyesi bu kitabın konusu dışında kalmakla beraber, MÖ 129 yılındaki *equorum reddendorum* adlı bir halkoylamasına (*plebiscitum*) değinmeden geçmeyelim. Bu oylama neticesinde senatörler (fakat senatör olmayan akrabaları değil), *Comitia Centuriata*'daki atlı sınıfı bölüklerinden ihraç edilmiştir (*Cic. Rep.* 4.2). *Comitia Centuriata*, yetişkin yaştaki bütün erkek Roma vatandaşlarının katılıp oy kullanabildiği, savaş açma ve barış yapma kararlarını veren, üst düzey devlet görevlilerini (*imperium* yetkisi bulunanlar gibi) seçen ve ölüm cezası gerektiren davaları gören bir meclisti. MÖ 70 yılında Pompeius, konsüllüğe seçilmiş olduğundan ötürü bu yasa uyarınca kamu malı olan atını teslim etmeliydi. Kendisi, bir kez dahi kamu görevi yapmadan bir dizi olağanüstü komutanlık görevi ifa etmişti ki bunun anlamı,

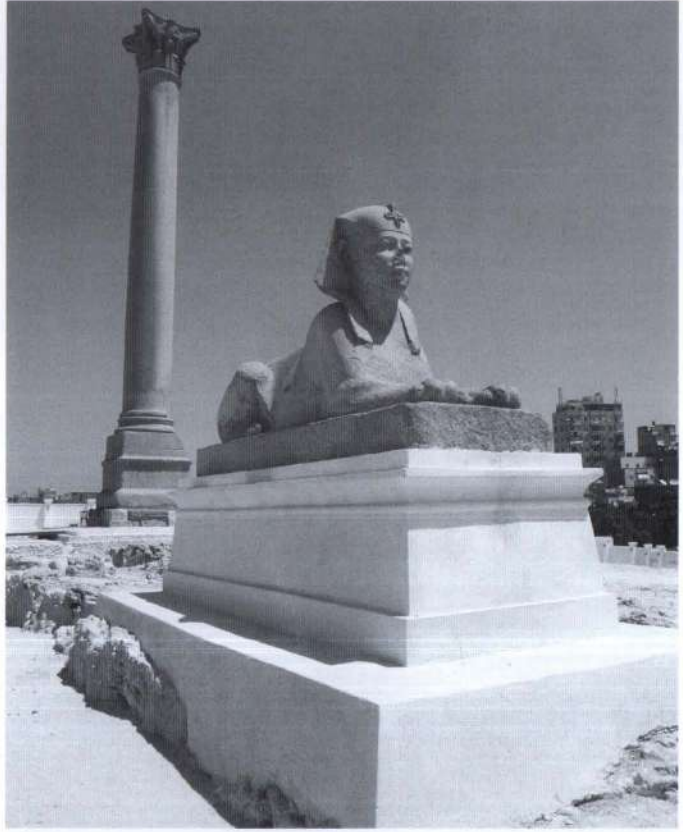

Pompeius'un Milano'da, Castellazzo di Bollate'deki Villa Arconati'de yer alan bu devasa mermer heykeli aslında Roma'da bulunmuştur. Kaidesinde 'CN[AEUS] POMPEIUS M[AGNUS] IMP[ERATOR]' yazıyor. Pompeius'un diğer tam boyutlu efsanevi üslupta heykelleri için anlatılan hikâye bu esere de yakıştırılmıştır: MÖ 44 yılının 15 Mart günü suikasta uğrayan Caesar, işte bu heykelin ayakları dibinde son nefesini vermişti. Hayalgücü kuvvetli bazıları bu heykelin kaidesinde kan izleri gördüklerini söylemişlerdir (Guido Bertolotti).

söz konusu görevleri senato dışı mülk sahiplerinden oluşan atlı sınıfının *-ordo equester-* mensubu sıfatıyla üstlenmiş bulunduğuydu. Ne var ki artık konsül olmuş, yani senatoya girmişti. Konsüllük yaptığı yıl, askeri hizmetlerini tamamlayan atlı sınıfı mensuplarının terhis töreni *censor*'ların nezaretinde forumda düzenledi. *Censor*'lar, terhis bekleyenler arasında, eksiksiz konsüllük kıyafetlerini giymiş Pompeius'u atının yularından tutar halde görünce büyük şaşkınlık ve memnuniyet yaşadılar. Kendisine kaç seferde ve hangi komutanların idaresinde hizmet ettiği sorulduğunda Pompeius bunları sayıp döktü ve yüksek bir sesle 'bütün seferleri de *imperator* sıfatıyla ben yönettim' dedi (Plut. *Pomp.* 22.5). Bundan sonra, MÖ 81 yılından beri kullandığı *Mag-nus* (Büyük) unvanı artık resmen kabul edilerek ismine eklendi.

O zamana dek Pompeius, birçok düşman edinmişti. Fakat onlar bile -en büyük başarıları henüz istikbalde yatıyor olmakla birlikte- Pompeius'un ne

Yanlış şekilde adlandırılmış 'Pompeius Sütunu' İskenderiye'nin en yüksek noktasında durur. Her ne kadar MS 299 yılı civarında ünlü imparator Diocletianus'u (hkm. MS 284-305) onurlandırmak için dikilmiş olsa da bu sütun bize Pompeius'un uzun ve şanlı kariyerini Mısır'da sonlandırdığını hatırlatıyor. Anıtın Pompeius'un cesedinin yakıldığı yeri işaretlediği düşünülüyordu. Cenaze töreni, efendisinin çöp gibi atılan cesedinin başında sadakatle bekleyen azatlı Philippos tarafından düzenlenmişti. Ön tarafta, general-firavun Horemheb'in sfenkslerinden biri görülüyor.

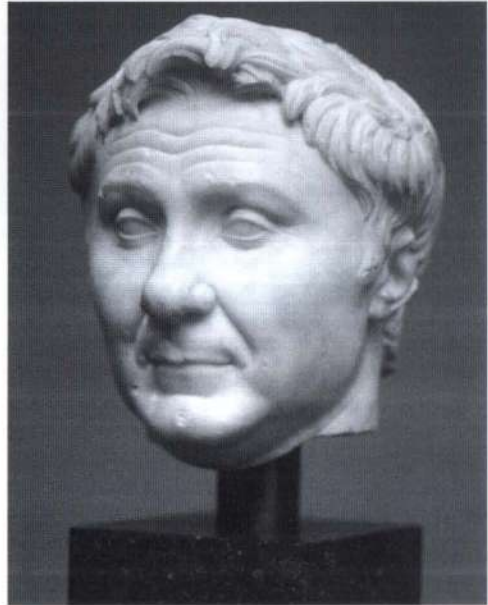
istediğini bildiğini kabul etmişlerdi. O, makam ve başarı için yanıp tutuştuğu gibi başkalarının şanını da kıskanan meçhul adamın klasik örneğiydi. Dünyalığını yapmakta bulunan bu kişi; ünlü olmanın değerini tamamen idrak etmişti ve gayretle kendi reklamını yapıyordu. Pompeius büyük bir şovmen ve propagandacı olmasının yanında nabza göre şerbet veren bir çıkarcıydı da. Bu atılgan ve hayata erken başlamış adam, ömrü boyunca hatırlayacağı bir ders almıştı: galeyan yaratıcı beyan veya eylemlerde bulunmak, dikkatleri kendi üzerine çekmek için kesin bir yöntemdi. Kurnaz, kuşkucu ve şartlara uyum sağlayabilen Pompeius, eski kuralları bir kenara atmış veya bunları kendi çıkarlarını kovalarken bir örtü olarak kullanmıştır. Bu odaklı ve kararlı kişi, kendisiyle tıpkı ikinci bir deri gibi üzerine kapladığı hırsları arasına çok az şeyin girmesine izin verirdi. Hedefe ulaşmasını sağlayacak her ne taktik veya hile varsa kullanmaya hazırdı: Amaçlar araçları haklı kılardı. O, kelimenin gerçek anlamıyla kendi kendini var etmiş, Coriolanus gibi 'kendi kendisinin yazarı' olan (Shakespeare *Coriolanus* V. iii.36) bir adamdı.

KELİMELEERDE BİR YAŞAM

Pompeius'un kötü sonu, onun hayattayken içinde bulunduğu durumlarda mevcut potansiyeli nasıl ustaca değerlendirebildiğini ve teamül zincirlerini nasıl da kırıp kariyerinin sonraki aşamalarına geçebildiğini gözümüzden kaçırmamalıdır. Tekrarlayalım: Pompeius'un bir *commentarii* kaleme almamış olması onu bizim için dilsiz kılıyor ve kendisine dair bilgimiz baş düşmanı Caesar'dan, alim Plutarkhos'un olup bitenlerden çok uzun zaman sonra kaleme aldığı biyografisinden ve savaşçı bir adam olmayan çağdaşı Cicero'nun ters yorumlarından kaynaklanıyor. Bu yüzden Pompeius'un askeri itibarı, diğer birçok şeyin yanında, 'iş başka birinin de kendisiyle aynı şeref kürsüsüne çıkmasına geldiğinde ikircikliydi' (BC 1.4.6) diye yazmış olan Caesar'ın çizdiği olumsuz portre yüzünden ciddi zarar görmüştür. Ancak bu durum, Pompeius'un siyasî yükselişinin göz kamaştırıcı tabiatını gizlememelidir. Onun bu başarısı, Caesar'ın kariyerinin daha kitabına uygun gitmiş olan ilk yıllarından çok daha göz alıcı ve daha kanunsuzdur. Genç Pompeius realistin dibi olduğu kadar bencil bir fırsatçıydı da. Bu şekilde, MÖ 60'lı yıllarda Roma'nın bir numaralı komutanı haline gelmişti.

Pompeius'un doğudan döndükten sonra düzenlediği üçüncü zafer alayı kutlamaları Roma'yı iki tam gün boyunca (MÖ 61 yılının 28-29 Eylül günleri) adeta yutmuştu. 14 farklı milleti yenmiş; 900 şehir, 800 parça gemi ve 1.000 adet korsan hisanı ele geçirmişti. Savaş arabasını üç mağlup kralın esir aile efradı ile prangalara vurulmuş korsan reisleri çekiyordu. Muzaffer general, 12 milyondan fazla kişiyi öldürmek veya boyunduruk altına almış olmakla ve Roma'nın kamu gelirlerini yaklaşık üç kat artırmakla övünüyordu. Antik Çağ yazarları, her üç ayrı zafer alayının da üç farklı kıtadaki -Afrika, Avrupa ve Asya- zaferleri kutladığına dikkat çekmişlerdir (Vell. 2.40, Plut. *Pomp.* 45.5, Dio 42.5.2). Pompeius'tan sonra, *princeps civitatis* (Cumhuriyet'in bir numaralı vatandaşı) olma hevesindeki herkesin artık sıradan bir zafer alayından fazlasını düzenlemesi gerekecekti: Şanın bedeli artık çok yükselmişti. Öte yandan da, öyle görünüyordu ki böyle bir adamın sığacağı yer, nüfuzunu yansıtabileceği meşru bir kanal veya iktidarını uygulayabileceği münasip bir yol mevcut değildi. Pompeius'un kariyerine Sulla'nın en başarılı subaylarından biri olarak başladığını ve ona 'Büyük' lakabını takanın da Sulla olduğunu hatırlayan çok kişi vardı. Ve aynı Sulla, Mithradates'i yendikten sonra Roma'yla savaşmak için geri dönerek korkunç bir emsal yaratmıştı. MÖ 63 yılında Roma, kendi muzaffer 'İskender'in geri dönüşünü bariz bir korkuyla bekliyordu.

Roma'da bulunmuş olan bu Pompeius büstünün MS 1. yüzyılda, belki de onun katledilişinden bir yüzyıl sonra yontulduğu düşünülmüyor (Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek, inv. 733). Bu eser hakkında fikir ayrılığı vardır: Bazılarına göre, alından geriye taralı alametifarika saçlarıyla Pompeius'un Romalı İskender olma hevesini mükemmelen yansıtırken diğerlerine göre, kabank yanakları ve küçük gözleriyle cihan fatihinin gülünç bir karikatürüdür aslında (Ancient Art & Architecture).

Giovanni Antonio Pellegrini'nin (1675-1741) fırçasından *Pompeius'un Kellesinin Caesar'a Sunuluşu* adlı tuval üzerine yağlı boya tablo (Caen, musée des Beaux-Arts, Bridgeman Art Library).

Eğer Pompeius'un Sulla'yı taklit edip Roma'da mutlak iktidarı ele geçirebileceği doğru bir an varsa, karşısına çıkabilecek her türlü direnişi ezip geçebilecek bir orduyla Brundisium'a çıktığı an o andı. Pompeius o yola muvasalat etmedi. MÖ 62 sonlarına doğru Brundisium'a ulaştığında takındığı tutum, İberya'dan dönüşüne kıyasla daha geleneksel ve açıkça daha uzlaşmacıydı. O zamanda, hatta Spartaküs isyanını bastırdıktan sonra bile, seçilip zafer alayını kutlayana kadar ordusunu dağıtmamıştı. Fakat MÖ 62'de, karaya çıkar çıkmaz kıdemli askerlerini terhis etmiş ve Roma'ya sessiz sedasız, 'silahsız, birkaç yakın arkadaşından başka refakatçileri olmaksızın, sanki yurtdışında tatilden dönmüş gibi' girmiştir (Plut. *Pomp.* 43.3). Bunun üzerine, başkent üzerindeki

o büyük korku bulutu dağıldı. Anlaşıyordu ki Pompeius, MÖ 71'de olduğundan çok daha fazla özgüvenliydi. Ne de olsa artık sekiz yıldır, eski bir Roma konsülüydü ve gerek doğudaki zaferleri gerekse de bu zaferlerle uyandırdığı hayranlık zaten hayli kabarık olan kibrine mutlaka etki etmiş olmalıydı.

Her ne kadar Pompeius Roma'daki egemen unsur olarak kalsa da, sahnedeki tek oyuncu olmayacaktı. Florus'un ithamından belli olan sonraki devir geleneğine göre, 'Pompeius ne kendisine denk birine ne de Caesar'ın daha üst bir konuma gelmesine tahammül gösteremezdi' (2.13.14). Seneca'ya göre (*Epistulae* 94.65) Pompeius'un yeterince 'büyük' olmadığını düşünen tek kişi kendisiydi ve Caesar da kendisinden üstün bir adam olduğu gerçeğine içerenmeye cüret etmişti; oysaki cumhuriyet bu aşırı güçlü ikiliyi kaldırabilirdi. Velleius bu konuyu sürekli kullanır. Pompeius'a dair değerlendirmesinde, onun bir faninin çıkabileceği en yüksek konum neresiye oraya çıktığını yazmıştır (2.53.4). Ancak aynı terazide Caesar'ın daha da yükseklerle çıkmak istediği açıktı. Plutarkhos da Pompeius'a atfettiği Atina'daki tek beyitlik bir duvar yazıtından bahseder: 'Faniliğini bildiğin için daha da tanrısalısın' (*Pomp.* 27.3). Söz konusu methiye her ne kadar abartılı olsa da Helenistik dünyada hayırseverler için bu tarz övgüler alışıldık şeylerdi. Ancak Roma'da böyle şeyler tehlikeli şekilde monarşist görülüyordu. Ne var ki, Caesar'ın aksine Pompeius'ta Roma'nın kralı olma isteği yoktu. Kibirli, kurnaz ve soğuk biri olabilirdi ama despotluk emeline değildi ve devrimci fikirler de beslemiyordu. Kurallar onun olağanüstü özgül ağırlığını engellemeyecek şekilde eğilip bükülebildikleri müddetçe cumhuriyet sisteminden memnundu.

Pompeius'un kendisine denk birine katlanamayacağını iddia eden kişiler önemli bir gerçeği kavramıştır, zira MÖ 50'lerin sonlarında Pompeius'un çevirdiği entrikalar, Caesar'ın kendisine denk konuma gelmesini bir iç savaş çıkarmadan engelleme amaçlıydılar. İsteddiği, Caesar'ın yazgısını elinde tutan kişi olmaktı; onu senatodaki düşmanlarından korumaya hazırdı ancak bir başkaldırıya tahammül için hazırlıklı değildi. Fakat Caesar artık Pompeius'un üstünlüğünü kabul etmemeye karar vermişti. Pompeius nasıl şerik kabul etmeye hazır değilse Caesar'ın da kendisinin üstünde birine tahammülü yoktu ve siyasî varlığını Pompeius'un hayırseverliğine borçlu olmayacaktı. Artık hizmet etmeyecek, sadece emredecekti.

Eğer Caesar eyaletlerini ve ordusunu bırakmadan önce konsül seçilmek istemiş olsa Pompeius ne yapardı? Pompeius nazikçe bir karşı soru sordu: 'Eğer oğlum beni soyayla dövmek isterse ben yapardım?' Bu cevabı, durumunu sara-hatle ortaya koymaktadır. Kendisini baba, Caesar'ı da oğlu gibi görüyordu. *Optimates*'ler, Pompeius'un Caesar'ı olması gerektiği yerde, yani tıpkı baba karşı-sındaki oğul gibi ast konumunda tutacağından emin olabiliyorlardı, fakat ayrıca, bu ikisi arasında gerçek bir baba-oğul ilişkisinden farksız sayılacak kadar yakın bir bağın hâlen mevcut olduğuna dair de uyarılmışlardı. Benzer şekilde, Caesar da bu cümleden Pompeius'un onu yüzüstü bırakmayacağı ve tıpkı bir babanın oğlunu koruduğu gibi koruyacağına dair söz verdiği anlamını çıkartabilirdi; ancak bunun şartı, Pompeius'a kendi babasına itaat eder gibi itaat göstermeyi kabullenmekti. Her ne olursa olsun, ağızındaki baklayı çıkaran Pompeius o kırıksık ve kıvrak aklını artık daha öncelikli meselelere yönlendirebilirdi.

KAYNAKÇA

- Anderson, W. S.; 1963, *Pompey; his Friends, and the Literature of the First Century BC*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press
- Ardant du Picq, C., 1903 (trans. Col. J. Greely & Maj. R. Cotton 1920, repr. 1946), *Battle Studies: Ancient and Modern*, Harrisburg: US Army War College
- Andre, L. (ed.), 1947, *Le Testament politique du Cardinal de Richelieu*, Paris: Robert Laffont
- Beard, M.; 2007, *The Roman Triumph*, Cambridge, MA: Harvard University Press
- Beard, M. & Crawford, M. H., 1999 (2nd ed.), *Rome in the Late Republic: Problems and Interpretations*, London: Duckworth
- de Blois, L., 1987, *The Roman Army and Politics in the First Century before Christ*, Amsterdam: J. C. Gieben
- Brunt, P. A., 1988, *The Fall of the Roman Republic and Related Essays*, Oxford: Clarendon Press
- Burns, A., 1966, 'Pompey's strategy and Domitius' last stand at Corfinium', *Historia* 15: 74-95
- Fields, N., 2008, *The Roman Army of the Civil Wars, 90-30 BC*, Oxford: Osprey (Battle Orders 34)
- , 2008, *Warlords of Republican Rome: Caesar versus Pompey*, Barnsley: Pen & Sword
- , 2010, *Julius Caesar*, Oxford: Osprey (Command 4)
- Goldsworthy, A. K., 1996 (repr. 1998), *The Roman Army at War, 100 BC-AD 200*, Oxford: Clarendon Press
- , 2003 (repr. 2004), *In the Name of Rome: The Men who Won the Roman Empire*, London: Phoenix
- Greenhalgh, P. A. L., 1980, *Pompey: The Roman Alexander*, London: Weidenfeld & Nicolson
- , 1981, *Pompey: The Republican Prince*, London: Weidenfeld & Nicolson
- Gruen, E. S., 1974, *The Last Generation of the Roman Republic*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press
- Harmond, J., 1969 (Diss.), *V armee et le soldat a Rome, de 107 a 50 avant notre ere*, Paris
- Holland, T., 2003 (repr. 2004), *Rubicon: The Triumph and Tragedy of the Roman Republic*, London: Abacus
- Keegan, J., 1987, *The Mask of Command*, London: Jonathan Cape
- Keppie, L. J. E.; 1984 (repr. 1998), *The Making of the Roman Army*, London: Routledge
- Kromayer, J. & Veith, G., 1928, *Heerwesen und Kriegführung der Griechen und Römer*, München: C. H. Beck
- Lacey, W. K., 1978, *Cicero and the End of the Roman Republic*, London: Hodder & Stoughton
- Lazenby, J. E., 1959, 'The conference at Luca and the Gallic War: a study in Roman politics, 57- 55 BC', *Latomus* 18: 67-76
- Leach, J., 1978 (repr. 1986), *Pompey the Great*, London: Croom Helm
- Liddell Hart, B. H., 1991 (2nd rev. ed.), *Strategy*, London: Meridian
- Lintott, A. W., 1968 (repr. 1999), *Violence in Republican Rome*, Oxford: Clarendon Press
- McGing, B. C., 1986, *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden: E. J. Brill
- Millar, F. G. B., 2002, *The Roman Republic in Political Thought*, Hanover, NE: University Press of New England
- Pelling, C. B. R., 1973, 'Pharsalus', *Historia* 22: 249-59

- Sabin, P., 2000, 'The face of Roman battle', *Journal of Roman Studies* 90: 1-17
- Santosuosso, A., 2001 (repr. 2004), *Storming the Heavens: Soldiers, Emperors and Civilians in the Roman Empire*, London: Pimlico
- Seager, R., 2002 (2nd ed.), *Pompey the Great: A Political Biography*, Oxford: Blackwell
- Smith, R. D., 1958, *Service in the post-Marian Roman Army*, Manchester: Manchester University Press
- de Souza, P., 2002, *Piracy in the Graeco-Roman World*, Cambridge: Cambridge University Press
- Spann, P. O., 1987, *Quintus Sertorius and the Legacy of Sulla*, Fayetteville, AK: University of Arkansas Press
- Stockton, D., 1973, 'The first consulship of Pompey', *Historia* 22: 205-18
- Syme, R., 1939, *The Roman Revolution*, Oxford: Clarendon Press
- , 1964 (repr. 2002), *Sallust*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press
- Tröster, M., 2008, *Themes, Character, and Politics in Plutarch's Life of Lucullus, The Construction of a Roman Aristocrat*, Stuttgart: Franz Steiner
- , 2009, 'Roman hegemony and non-state violence: A fresh look at Pompey's campaign against the pirates', *Greece & Rome* 56: 14-33
- Yakobson, A., 1999, *Election and Electioneering in Rome: A Study in the Political System of the Late Republic*, Stuttgart: Franz Steiner

SÖZLÜKÇE

<i>comitia centuriata</i>	'Bölüklerin meclisi' – mülkiyetlerine göre beş sınıfa bölünen, konsülleri, <i>praetor</i> 'ları ve askerî <i>tribunus</i> 'ları seçen halk meclisi.
<i>gladius</i>	Lejyonerlerin kullandığı kesme ve saplama amaçlı kılıç.
<i>imperator</i>	'komutan' -askerleri tarafından muzaffer bir komutana sahada verilen onurlandırma unvanı
<i>imperium pro consulare</i>	Prokonsül yetkisi.
<i>imperium pro praetore</i>	<i>Propraetor</i> yetkisi.
<i>novus homo</i>	'yeni adam' -senatörlük (veya konsüllük) geçmiş olmayan bir adamın ilk kez senatör (veya konsül) olduğunu belirten terim
<i>optimates</i>	'en iyiler' -senatonun geleneksel gücünü, ayrıcalıklarını ve konumunu savunan senatör sınıfı
<i>pilum</i>	Lejyonerlerin esas menzilli silahı, mızrak.
<i>pontifex maximus</i>	'Baş rahip' – Roma'daki en üst düzey rahip.
prokonsül	Komuta yetkisi uzatılmış konsül.
propraetor	Komuta yetkisi uzatılmış <i>praetor</i> .
quaestor	En büyük sorumluluğu mali görevler olan, yıllık seçilen alt düzey kamu görevlisi.
<i>scutum</i>	Lejyonların taşıdığı kalkan.

DİZİN

Görsellerin olduğu maddeler **kalınlık** olarak verildi. Levhalar da sayfa sayısı **kalınlık** ve parantezle birlikte görülmüştür.

Antiochos 30
Antonius, Marcus 20, 55
Appianus 7, 19
Aquilinus 39
Aquilinus, Manius 39
Arausio Muharebesi (MÖ 105) 34
Arkhiokhos 43
Ardant du Picq, Charles 18, 62
Armenia 24, 25, 26, 28, 29, 39
Artaxata 26, 28
Asculum Muharebesi (MÖ 89) 6-7, 6, 54
Asia eyaleti 38

Baştan aşağı zırhlı süvariler 32
Bithynia 22, 24, 36
Brundisium 7, 48, 50, 60
Brutus, Marcus Iunius 12
Büyük Iskender 5, 15, 18, 32, 38, 39, 47
Büyük Pompeius (Gnaeus Pompeius Magnus) 5, 21, 57, 59
Değerlendirilmesi ve karakteri 4-6, 11, 32-33, 46, 56-61
ve Caesar 41, 43-51, 52, 60, 61
Mithridates'e karşı seferi 26, 27, 28-31, 41-43
Korsanlara karşı seferi 18-21, 23 (22) ölümü 51, 51, 53, 60
Erken yılları 6-11
ve Lepidus 12
evlilikleri 54-56
ve Perperna 37
ve senato 13, 15-16, 21-22, 26, 33, 40, 43-46
ve Sertorius 13-15, 13, 14, 35-38, 53
strateji ve taktik 16-18
ve Sulla 7, 10-11, 54-55, 59-60
Zafer alayları 5, 9 (8), 11, 59, 60

Caesar, Iulius 42
evlilikleri 54-55
Lex Gabinia'ya karşı çıkması 21
Ve Pompeius 41, 43-51, 52, 60, 61
ve senato 16
Pompeius üzerine yazdıkları 4-6, 46, 59
Cappadocia 36, 38-39, 40
Cassius, Lucius 39
Catulus, Quintus Lutatius 12, 24
Caucasus 29, 29, 42
Cicero 19, 26, 28, 32, 43, 55, 59, 62
Cilicia bkz. korsanlar
Cinna, Lucius Cornelius 7, 34, 54
Clausewitz, Karl von 15, 16, 17, 51
Clodius, Publius 25
Col de Montgenevre 13, 14
Crassus, Marcus Licinius 19, 20, 28, 33, 43, 55

Dyrrachium 45, 48, 50

Emperyalizm 32

Fırat Nehri 24, 28

Filo, donanma 18, 19, 20, 21, 25, 28, 38, 56
Florus 37, 61
Frontinus 14, 48

Gaibinius, Aulus 20
Galenos 43
Genç Cato 46
Gerilla savaşı 29, 35
Goethe 43
Gracchus, Tiberius 21
Graecinus, Octavius 14

Head of Pompey Presented to Caesar (Pellegri) 60
Hiempsal 10, 55

Iuba 55

Iberyalı süvariler 34
İberya Savaşı, bkz. Sertorius, Quintus
İç savaş (MÖ 49-48) 11

Khorvirap Manastırı, Armenia 26
Korsanlar 18, 22
Kölelik 6, 19, 32
Kudüs kuşatması (MÖ 63) 30, 30, 31, 33
Kudüs Tapınağı 30
Kuzey Anadolu Dağları 40

Laelius, Decimus 14
Lauron kuşatması (MÖ 76) 13
Lepidus, Marcus Aemilius 12, 13, 15, 35
Lerida 45
Lesnikia Muharebesi (MÖ 48) 52
Lex de maiestate 25
Lex Gabinia 20
Lex Manilia 26
Liddell Hart 17
Livius 7, 14
Lucca 43
Lucullus, Lucius Licinius 21, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 38, 63

Manilius, Gaius 26
Marche bölgesi 6, 7
Marcus Rex, Quintus 25
Marius, Gaius 6, 8, 34, 38, 39, 55
Mariuscular 10, 54
Metellus Pius, Quintus Caecilius 34, 35, 37, 55, 56
Micalus, Tiberius Flavius 24
Migfer 34
Mithridates Savaşı 18, 19, 22, 24, 39
Modena 12
Müttfikler Savaşı (MÖ 91-88) 6, 11, 26
Mytilene 29

Napolyon 13, 15, 46, 47
IV. Nikomedes 39

Octavianus 54, 55
Optimates 61

Pamplona 17
Parthlar 28, 29
Perperna, Marcus 12, 13, 35, 37

II. Pharnakes 42
Pharsalus Muharebesi (MÖ 48) 15, 45, 46, 47, 48, 50, 5354
Pindhos Dağları 54
Plutarkhos
Mithridates üzerine 39
Pompeius üzerine 50, 56, 59, 61
Pompeius ve Cinna üzerine 7
Pompeius ve Mithridates üzerine 29-30
Pompeius ve Sertorius üzerine 35
Sertorius ve Mithridates üzerine 36
Pompeopolis 18, 21
Pompeius Magnus Pius, Sextus 55
Pompeius Strabo 6, 7, 54
Pompeius Sütunları, Iskenderiye 58
Priscus, Tarquinius 14
Pulcher, Publius Clodius 25

Richelieu, Cardinal de 50, 62
Roma emperyalizmi 32
Roscius, Lucius 21, 22
Rubicon 44, 62

Saddusiler 31
Sallustius 45
Savaş gemisi 21
Segovie 16
Senato 12, 21, 22, 39, 40
ve Caesar 16
ve Lucullus 24-25
ve Pompeius 13, 15-16, 21-22, 26, 33, 40, 43-46
Seneca 61
Sertorius, Quintus 12, 13, 14, 15, 16, 19, 24, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 63
Silahlar 17, 34
Soloi 18, 21
Spann, P. O. 36, 38, 63
Spartaküs 19, 20, 60
Sucro Muharebesi 36
Sulla, Faustus Cornelius 30
Sulla, Lucius Cornelius 10
ve Lepidus 12
ve Mithridates 19, 22, 38-39
ve Pompeius 7, 10-11, 54-55, 59-60
ve Sertorius 34

Suriye 28, 30
Süvariler 14, 17, 32, 47
Svaneti, Gürcistan 29

Tahıl kıtlığı 20
Talleyrand, Charles Maurice de 5
II. Tigranes 39
Trebellus, Lucius 21, 22
Tropaeum Pompeii 53

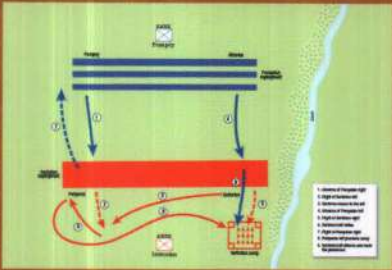
Vattia, Publius Servilius 20
Velleius 61
Vergilius 53
VI. Mithridates Eupator 38, 39
Via Aemilia 12
Via Domitia 14

Yaşlı Plinius 32, 37
Zırh 32, 34

OSPREY

BÜYÜK KOMUTANLAR - 05 -

Tarihin en büyük komutanlarının yaşam öyküleri, muharebe tecrübeleri, uyguladıkları taktikler ve stratejiler

POMPEIUS

Dünya tarihinin en büyük komutanlarını tüm yönleriyle inceleyen OSPREY Büyük Komutanlar Serisi, Pompeius ile devam ediyor...

Gnaeus Pompeius Magnus ya da bilinen adıyla Büyük Pompeius, daha 24 yaşındayken kanlı zaferler elde etmiş, 35 yaşındayken de Roma Cumhuriyeti'nin zirvesine yerleşip, "Romalı İskender" olarak selamlanmıştır. MÖ 80'li yıllarda Mariusçulara karşı başarıları, MÖ 70'li yıllarda İber Yarımadası'ndaki seferleri, Akdeniz'deki korsanlara, doğuda Pontus Kralı Mithridates'e ve diğerlerine karşı zaferleri Roma'nın sınırlarını doğuya doğru iyice genişletirken, tüm bunların neticesinde ulaşılması güç bir askerî kariyere sahip olmuştur.

Elde ettiği başarıların Pompeius'un başını döndürdüğü iddia edilebilir. Kendisi ayrıca deha sahibi, zaman zaman askerî mucizeler yaratan bir eylem adamıdır. Hep övgüye ve kendisine hayranlık duyulmasına muhtaçtır. Soğukkanlı bir karaktere sahip değildir. Homeros'un küstah ve pervasız kahramanları gibi ağlamıştır, öfkelenmiştir ve icraatlarıyla böbürlenip; düşme ihtimaline karşı dehşet içinde tetikte beklemiştir. Kılıcı olduğu kadar kalemi de ustalıkla kullanan Caesar, Pompeius'un hem kariyerine hem de şahsiyetine gölge etmiştir.

Elinizde tuttuğunuz bu cesur ve zengin inceleme, Pompeius'u Caesar'ın bakış açısına sıkışmadan ele alıyor, hayatını önyargısız ve ayrıntılı bir şekilde incelerken komutanlığının da hakkını veriyor.

Kronik

kronikkitap.com

₺35,00
KDV'li fiyat

kronikkitap

ISBN: 978-625-7631-22-8

